BIBLIOTECA ȘCOLARULUI

Grigore
URECHE

LETOPISEȚUL ȚĂRII MOLDOVEI

LITERA

biblioteca școlarului

Grigore
URECHE

LETOPISEŢUL ŢĂRII MOLDOVEI

Litera
INTERNAŢIONAL
BUCUREŞTI — CHIŞINĂU

REFERIN|E CRITICE

Laud os`rdiia r[posatului Ureche-vornicul, care au f[cut de dragostea \[r`i letopise\ul s[u]ns[acela de la Drago= Vod[, de disc[licatul cel dint[i cu rom`ni, adec[ cu r`mleni, nimica nu pomene=te, numai ameli\[la un loc, cum c[au mai fostu \ara o dat[disc[licat[=i s-au pustiit de t[tari. Ori c[nu n-au avut c[r\i, ori c[i-au fostu destul a scrie de mai scurte vacuri, destul de d`nsul =i at`ta, c`tu poate s[ zic[ fie=tecine c[ numai lui de aceast[ \ar[ i-au fostu mil[, s[ nu r[m`ie]ntru]ntunericul ne=tiin\ei, c[celelalte ce mai suntu scrise ad[os[turi de un Simion Dasc[l =i al doilea, un Misail C[lug[rul, nu letopise\e, ce oc[ri suntu.

Miron COSTIN, *De neamul moldovenilor*, 1685–1691. Reprodus din *Opere*, vol. II, Editura pentru Literatur[, Bucure=ti, 1965, p. 11.

}ns[a s[=ti =i aceasta trebuie, mi s[pare, c[nu numai unii den ne=tiu\ii greci zic, cum c[rum`nii nu pogoar[den osta=ii =i bunii romani, den carii s-au zis de multe ori c[au l[sat Traian aici, ci din r[i =i ho\i, carii iar romanii i-au trimis]ntr-acéste p[r\i de loc, ce =i al\ii aceasta o b[nuiesc. C[iat[citesc létopise\ul moldovenesc, carele fiind eu]nc[ ]n Moldova, l-am g[sit la Ioni\[Racovi\[, carele era comis mare, om de cinste =i de socotin\[, care létopise\, zic, c[iaste f[cut de un Uréche vornicul, om]nv[\at s[véde c[au fost =i om tocmit de c`te s[par c[au scris el.

Acel dar[létopise\ luundu-l (carele am pus de l-au =i prepus =i l-am adus aici ca s[se afle =i]n \ar[) =i citindu-l g[sesc —]ns[nu =tiu de cine scris, de

Uréche, carea nu crez, cum =i unul ce l-au prepus — acel létopise\ m[rturisé=te, c[nu iaste zis[aceasta de Uréche vornicul, au de cine, c[zice c[dintr-o hronic[ungureasc[au aflat de ijderenia moldovenilor. [...]

Acéste basne =i ca acéstea]ntr-acel moldovenesc létopise\ am v[zut =i am cetit de pogor`rea =i ijderenia, adec[te cum ar fi fost dintr-acei t`lhari =i furi ce au fost adus Lasl[u-craiu, acela ce zice, iproci. Ci nu =tiu cu ce]ndr[zneal[=i cu ce neru=inare, acela ce va fi scris]nt`i o va fi f[cut! C[ de o va fi luat din *Hronica ungureasc[*, care eu ]nc[ nu am v[zat, nici de la altul am auzit una ca acéia, iar[ poate-fi pentru ca pururea =i nevindeca\i =i ungurii au st[tut vr[jma=i =i pizma=i rum`nilor, =i at`ta c`t de ar fi putut, ar li supus pe to\i supt jugul lor, cum =i pe mai multa parte den c`\i s[ afl[ acum ln Ardeal i-au supus =i i-au f[cut [i]obagi cum le zic ei. S[vai c[ ]n Ardeal sunt =i al\i némi=i rum`ni mul\i =i Maramur[=ul tot. Iar[afar[dintr-acéia, mare parte =i din boierimea lor]nc[sunt =i s[trag den rum`ni, ce numai st[p`nirea acei \[r] =i ast[zi fiind calvin[=i ei slujind la curte s-au calvinit, =i a=a tot unguri s[chiam[: schimb`ndu-=i credin\a =-au schimbat =i numele de rum`ni.

Ci dar[acela ungur, au ce va fi fost, nu =tiu, de au b[smuit =i au visat ca acélea a zice, s[véde c[de pu\in[=tiin\[=i socoteal[au fost. Pentru c[de au fost =i vr[jma=, acelui neam de a-l face tot de t`lhari =i de furi, nesim\itoriu au fost, mimic [din ceia ce-i putea sosi =i veni pe urm[ chibzuind, adec[te c[ vor r`de to\i =i vor oc[r] r[utatea =i ne=tiin\a lui, b[be=ti basne =i nes[rate vorbe la cei dupe urm[oameni l[s`nd ]n povéste, c[ruia multe sunt a i s[ zice ]mpotriv[ =i a-i dovedi minciunile. Ci ca s[ nu fiu prea lung ]n vorba acestor b[lm[jitori, cu at`ta fie=tecare g`nditoriu =i cu minte poate cunoa=te =i s[poate domiri, cum acéia ce au zis n-au fost, nici au putut fi, mi s[pare.

}nt`i c[ acel ]mp[rat al R`mului, la care zice c[au mers Lasl[u-craiu de au cer=ut oaste ca s[scoa\[pe t[tari =i i-au dat acel fel de oameni, c`nd s[ fie fost, nu-l dovedé=te, nice ]mp[rat ca acela, carele nici un t`lhariu, nici un fur, nici un om r[u]n toat[ ]mp[r[\ia lui s[nu s[omoar[=i s[nu s[pedepseasc[, nu s[cité=te nic[iri, nici s-au auzit, nici s[aude, nice poate fi, pentru c[ ]ntr-alt chip nimeni]ntr-acea \ar[n-ar fi tr[it =i nici o lége, sau vreun obiceaiu n-ar fi fost, care lucru iaste]mpotriva firii =i a tuturor limbilor.

A dooa dar, c`t[sum[de ai au]mp[r[\it acel]mp[rat, ce au fost a=a blestemat, nu bun, c[ce bunii =i direp\ii au legi puse =i nemi=cate le \in, ca s[poat[sta politica =i so\iirea omeneasc[, ca nici cei tari =i mari s[nu asupreasc[=i s[calce pe cei mai slabi =i mai mici, nici cei mici s[nu n[p[stuiasc[=i s[oc[rasc[pe cei mai mari, nici unul de la altul s[r[peasc[=i s[ia f[r[de tocmeal[=i f[r[de lege. Acum dar[zic, c`t[ sum[ de ai au st[tut acel ]mp[rat, a=a ca s[ se str`ng[at`ta t`lh[rime de mult[, c`t s[se fac[oaste ca acéia mai f[r[num[r, de s[scoa\[=i s[goneasc[mul\ime nespus[de t[tari, dupe acéste locuri ce le cuprinsése atuncea.

A treia dar[, pot t`lharii =i furii =i carii asémenea lor sunt s[ \ie =i s[ a=aze domnii =i st[p`niri, carii cu sutele de ai s[stea =i s[se p[zeasc[? =i mai v`rtos to\i, neales nici unul, tot t`lhari =i oameni r[i fiind, a c[rora min\ile =i g`ndul tot la r[piri =i la c`=tiguri le sunt, ce st[p`nire pot tocmi ? Semnu dar[ iaste, dupe zisa aceluia, c[ din r[otate =i din netocmeal[ s[ \ine =i st[ lumea, nu dintracélea s[ stric[ =i s[ piiarde. Cum =i scripturile, =i toat[ fiin\a, =i singure sim\irile aceasta adevereaz[ =i cunoa=te, cum c[ din neor`nduial[, den nedreptate =i din r[otate s[stric[=i s[mut[ ]mp[r[\iile =i toate. Unde dar[=i alte mai multe sunt a-i dovedi, cum zi=i =i a-i ar[ta ne=tiin\a acelui carele m[car[va fi fost =i zis acéia.

+i den t[tarii ce el zise, numai c[din Ardeal =i din Moldova p[n[la Cr`m i-au gonit, unde s[ afl[ =i acum, s[ poate adeveri, c[ f[r[ de lucru au gr[it; cum =i mai nainte vom vedea de acei t[tari de unde sunt =i cum au venit =i la Cr`m, unde =i p[n[ast[zi =[d, ci dar[s[-l l[s[m la g`nd, cum paremia de arapi iaste. Iar[cine va vrea altul, creaz[, c[ce a créde adev[rul sau minciuna]n volniciia omencasc[iaste.

}ns[=i moldovénii de poftesc acéia ale aceluia povestite, s[\ie =i s[creaz[, cum dintr-aceia ei pogoar[, volnici vor fi =i neamul =i ijdereniia lor de la acei t`lhari =i furi de vor vrea s[-l m[rturiseasc[, ]nc[ ]n voie le va fi, doar[ zic`nd c[au =i ceva=i cale de a mai créde =i a=a, de vréme ce]ncep[turii pogor`rii lor can de-acolo ]ncep a-i da cap, zic`nd adec[te c[ni=te p[stori den Maramure= umbl`nd cu dobitoacele lor pen mun\i, au dat peste o fiar[, ce-i zic ei buor,

pre carea gonind-o o au trecut mun\ii =i a=a ie=ind]n Moldova, au v[zut \ar[frumoas[=i de hran[, iproci. Apoi s-au]ntors la ai lor =i spuindu-le de acel loc, s-au adunat mai mul\i p[stori =i de al\ii, =i au venit de au desc[lecat acolo =i ca acéstea multe povestesc, carele pute\i vedea]n létopise\ele lor, mai ales ce zic ei de d`n=ii, m[car[c[-mi par c[multe nu-s adev[rate. C[ci iat[=i aici]mpotriv[=i gr[ie=te cel ce au scris acel létopise\ (]ns[nu zic de Uréche), c[mai sus zicea c[Lasl[u-craiu au scos pe t[tari dintr-]nsa =i apoi o au l[cuit ei, iproci, acum zice c[o au g[sit pustie pastorii Maramur[=ului =i a=a den ei]nt`i s-au desc[lecat, iproci.

}ns[ce iaste acélea nu mai cerc, ci numai daca din p[stori]=i fac moldovénii]ncep[tura, poate le zice ne=tine m[car[=i glumind (iar nu cu adev[r), c[can dintr-acéia sunt. Dirept c[p[storii necuv`nt[toarelor dobitoace, de nu to\i sunt furi, iar[gazde de furi tot sunt, iproci.

Iar[noi]ntr-alt chip de ai no=tri =i de to\i c`\i sunt rumani, \inem =i crédem, adeverindu-ne den mai ale=ii =i mai adeveri\ii b[tr`ni istorici =i de al\ii mai]ncoace, c[valahii, cum le zic ei, iar[noi, rom`nii, suntem adev[ra\i romani =i ale=i romani]n credin\[=i]n b[rb[\ie, den carii Ulpie Traian i-au a=ezat aici]n urma lui Decheval, dupre ce de tot l-au supus =i l-au pierdut; =i apoi =i [lalt tot =ireagul]mp[ra\ilor a=a i-au \inut =i i-au l[sat a=eza\i aici =i dintr-acelora r[m[=i\[s[trag p[n[ast[zi rum`nii ace=tia.

}ns[rum`nii ]n\eleg nu numai ce=tea da aici, ce =i den Ardeal, carii ]nc[ =i mai neao=i sunt, =i moldovénii, =i to\i c`\i =i]ntr-alt[parte s[afl[=i au aceast[limb[, m[car[fie =i ceva=i mai osebit[ ]n ni=te cuvinte din amestecarea altor limbl, cum s-au zis mai sus, iar[tot unii sunt. Ce dar[pe ace=tea, cum zic, tot rom`ni ]i \inem, c[ to\i ace=tia dintr-o f`nt`n[ au izvor`t =i cur[.

Stolnicul Constantin CANTACUZINO, *Istoria |arii Rom`ne=ti,* cca 1678—1716. Reprodus din *Cronicari munteni, vol.* 1, Bucure=ti, Editura Minerva, 1984, p. 45-50.

Nu s[afl[letopise\e scris[de p[m`nteni vechi. Ce de la o vreme, de la desc[lecatul lui Drago= Vod[, t`rziu s-au apucat Urechi vornicul de au scris

istoriile a doi istorici le=e=ti. +i l-au scris p[n[la domriia lui Aron Vod[.

Apoi au mai f[cut dup[Ureche vornicul =i un Simion dasc[l, =i un Misail c[lug[rul, =i un Evstratie logof[tul, =i iar l-au scris, c`t au scris Ureche vornicul, p[n[ la Aron Vod[. Numai ace=tie, poate-fi, au fost oameni ne]nv[\a\i, de n-au citit bine la istorii, c[ au def[imat pre moldoveni, scriind c[ sunt din t`lhari. Pentru aceasta dar[nimene din scrisorile lor, nici cele ce ar fi fost adev[rate, audzite sau v[dzute a lor, nu le pot oamenii crede.

Ion NECULCE, *Predoslovie* la *O sam[de cuvinte*, cca 1733—1745. Reprodus dln *Letopise\ul | [rii Moldovei* =i *O sam[de cuvinte*, Editura de Stat pentru Literatur[=i Art[, Bucure=ti, 1955, p. 103.

Cel mai vechi cronicar cunoscut al Moldovei este vornicul Grigori Urechi; zicem cunoscut, pentru c[ ]nsu=i el m[rturise=te c[ ]naintea sa au fost al\i cronicari carii s-au ocupat cu istoria \[rii, l[s`nd deos[bite izvoade de cronice. Unele din aceste, =i cele mai antice, erau scrise latine=te =i slavone=te; vedem pre Urechi ades pomenind de *Letopisetul cel latinesc* sau *slavonesc*. Altele erau scrise =i ]n limba rom`neasc[, care, =i]naine de a se declara de Vasilie vv. limb[a statului prin izgonirea acei slavone, tot se]ntrebuin\a]n scrierile literare =i private. Unul din aceste letopisi\e, =i cel mai cunoscut, este acel pomenit de Urechi]n *Predoslovia* sa =i care se sf`r=ea cu domnia lui Petru Rare=.

Numele acestor vechi cronicari =i chiar scrierile lor n-au ajuns p`n[ la noi; cel pu\in nu ne sunt ]nc[ cunoscute. De chiar Grigori Urechi =tim foarte pu\in; at`ta ne-au venit c[era fiu a marelui logof[t Nistor Urechi, care cu so\ia sa Mitrofana au zidit,]n anul 1604, m[n[stirea Secul, unde ei =i sunt]ngropa\i. Anul nici a na=terii, nici a mor\ii sale nu-l cunoa=tem, =i]n tot cursul letopise\ului s[u nu-l vedem pomenindu-se, dovad[ori c[singur s-au ferit de o personal[men\ionare, ori c[, dedat cu totul studiilor =i scrierii cronicii sale, el s-a \inut departe de]nt`mpl[rile =i trebile politice. Statornica sa petrecere era la satul Prigorenii, aproape de T`rgul Frumos, unde este =i o parte de mo=ie, care =i]n documente =i p`n[ast[zi se cheam[Rediul lui

Urechi, Prigorenii prin]ncuscrire au trecut apoi c[tr[familia Neculceasc[; =i a=a aceast[mo=ie au fost menit[s[slujeasc[de reziden\ie la doi din cei mai mari cronicari ai Moldovei.

Urechi au luat izvoarele letopise\ului s[u]n cronicile anterioare a \[rii,]n predaniile b[tr`nilor,]n hrisoavele domnilor =i]ndeos[bi]n cronicarii le=e=ti, a c[ror limb[, precum =i acea latineasc[, le cuno=tea. De aceasta nu trebuie s[ne mir[m. }naintea venirei domnilor \arigr[deni, limbile latin[, slavon[=i polon[erau tot a=a de familiare boierilor, =i tot ce era]nsemnat]n societatea rom`n[, precum mai pre urm[se f[cur[acea elin[,]n timpul fanario\ilor, =i ast[zi acea francez[. [...]

Cronica lui Urechi au slujit de urzeal[tuturor cronicarilor urm[tori. Mai]nt`i ea au slujit la compila\iile lui Evstratie Logof[tul, Simeon Dasc[lul =i Misail C[lug[rul. Lucrarea acestor s-au m[rginit]n copierea letopise\ului lui Urechi cu oare=care adaosuri =i noti\ii geografice a \[rilor megie=ite cu Moldova.

Mihail KOG{LNICEANU, *Noti\ie biografic[a cronicarilor Moldaviei*, –]n *Letopise\ul |[rii Moldovei, tom I*, Ia=i, 1852. Reprodus din *Opere*, vol.II, Editura Academiei Rom`ne, Bucure=ti, 1976, p. 454–456.

Nu dator[m influen\ei apusene numai primele t[lm[ciri =i tip[rituri rom`ne=ti =i, deci, ]ns[=i forma\ia limbii noastre, literare, ci-i dator[m chiar =i crea\iunea istoriografiei na\ionale =i a adev[ratei literaturi rom`ne. Contactul cultural al Moldovei cu Polonia, petrecerea fiilor de boieri]n Polonia sau a boierilor]n=i=i, m`na\i de bejenie, au avut ]nr`urire incalculabil[asupra limbii, culturii =i chiar con=tiin\ei na\ionale. Apari\ia lui Grigore Ureche =i a compilatorului s[u Simion Dasc[lul, a lui Miron =i Niculae Costin, a lui Ion Neculce =i, mai apoi, a lui Dimitrie Cantemir, unii purta\i pe la =colile Poloniei, mai to\i cunosc[tori ai limbii latine, con=tien\i =i m`ndri de originea lor roman[, unii erudi\i, iar al\ii de un]nsemnat talent literar, a f[cut din Moldova veacului al XVII-lea =i]nceputul veacului al XVIII-lea, sub influen\a culturii apusene, filtrat[prin catolica Polonie,

adev[ratul punct de plecare nu numai al unei culturi superioare, ci =i al difuziunii limbii rom`ne=ti ]n bezna ortodoxismului slavon =i grecesc. C[ci influen\a polon[ nu s-a m[rginit s[ contribuie la crearea unei istoriografii, na\ionale ci a fost =i un principiu de r[sp`ndire a limbii rom`ne]n organismul vie\ii de stat.

Eugen LOVINESCU, *Istoria civiliza\iei rom`ne moderne*, 1924.

Boierii no=tri tr[iau o parte din timpul lor dincolo de hotarele \[rii. }nc[din secolul al XV-lea]nt`lnim, ]n Gali\ia, ]n afar[ de studen\i din ora=ele str[ine, =i oameni de \ar[, al c[ror nume ]l cunoa=tem; ei ]nv[\au, de pild[, la Stavropighia din Liov, m[n[stire de c[rturari legat[ direct de Patriarhia constantinopolitan[. De c`te ori fra\ii de la Stavropighie aveau vreo nevoie, banii ie=eau =i din vistieria Moldovei. Mai t`rziu, c`nd pribegi din Moldova au trecut nu numai]n Ardeal, ci =i]n Polonia, acolo =i-au f[cut]nv[\[tura. Toat[=coala lor a fost =coal[polon[; ei au fost, deci, studen\i]n limba latin[, cari =tiau =i slavone=te, c[ci nu se puteau face boieri f[r[s[=tie aceast[limb[. +i unul dintre boierii ace=tia pribegi umbla\i prin =coli polone, Grigore Ureche, s-a apucat s[scrie istoria \[rii lui. A f[cut-o de la d`nsul: a sim\it Grigore Ureche, pentru c[ ]nv[\ase ]n =coli din Apus, nevoia de a ]nf[\i=a ]n rom`ne=te,]ntrebuin\`nd =i izvoare polone, redactate]n limba latin[, trecutul \[rii Moldovei? Sau Vasile Lupu, care]n toate domeniile a]ndemnat, este acela care i-a cerut]nv[\[tului boier s[dea istoria Moldovei ?

}n tot cazul, istoria Moldovei a lui Grigore Ureche este f[r[ ]ndoial[o crea\iune a lui,]n sensul c[pentru prima dat[se introduce critica istoric[, pentru prima dat[judecata omeneasc[este]ntrebuin\at[pentru a se afla unde este adev[rul din acele izvoare multiple care se]ntrebuin\eaz[deodat[. Mai t`rziu s-au adaus =i umpluturi care au f[cut pe C. Giurescu s[ cread[ c[ nu mai avem a face cu textul lui Ureche, ci numai cu o refacere t`rzie a unui Simion Dasc[lul. P[rere care-mi pare =i acuma absolut gre=it[, c[ci Simion Dasc[lul era un "profesor”, un "om de catedr[”, care nu cuno=tea

via\a politic[, iar cronica lui Ureche este nu numai o lucrare plin[de erudi\ie, de spirit critic, ci,]n acela=i timp, =i o carte de om politic, cartea cuiva care =tia cum se c`rmuie=te \ara, ]n spirit boieresc. }ntr-un studiu recent al d-lui Panaitescu, s-a ar[tat c`t de puternic se afirm[acest spirit. De pild[atuncea c`nd vorbe=te de]ncoronarea iui +tefan cel Mare, el arat[cum se adun[\ara toat[; \ara]l proclam[pe +tefan; puterea lui este, prin urmare, ob\inut[nu de la singur[biruin\a lui, ci,]nainte de toate, de la voin\a \[rii, adec[a boierilor cu mitropolitul]n frunte. Aceasta este o declara\ie oligarhic[boiereasc[ ]n sens polon, adec[ ]n sensul intereselor clasei c[reia-i apar\inea Ureche.

Dar,]n afar[de valoarea politic[a cronicei lui Grigore Ureche, ea mai are o valoare]n ce prive=te stilul. Ureche este un om de stil latin, un om de strict stil latin. Nu are dec`t s[deschid[cineva orice pagin[din cronica lui pentru ca s[simt[imediat modelul care i-a stat]n fa\[. El nu se]ncurc[ ]n am[nunte; expunerea lui este totdeauna sigur[=i dreapt[: se vede disciplina admirabil[ ]n care Ureche-=i f[cuse]nv[\[tura. Astfel,]n descrierea luptei de la Baia — pentru a lua un exemplu — pe l`ng[ c[ se simte m`ndria na\ional[a boierului care nu sufere preten\iile craiului Mateia=, pe l`ng[ c[ se recunoa=te hot[r`rea osta=ului, dar]n fraza aceea lung[, dup[ce cade r[spunsul lui +tefan cel Mare; "nu au primit” =i apoi se ridic[steagurile =i lucesc]n soare armele de lupt[ ]mpotriva str[inului, se distinge stilul eroic, fraza latin[lung[, cu buc[\ile intercalate, fr[m`ntarea aceea de stil care vine dintr-o lung[experien\[secular[a scrisului]ntr-una din marile literaturi ale lumii. Aici nu mai este]ns[ilarea lui Gheorghe +tefan, cu schimb[rile sintactice de fiecare moment, ci este ceva care leag[logic toate elementele frazei, g[sind]n gramatic[tot ce trebuie pentru a pune]mpreun[=i a confunda multiplele elemente dintr-un singur bloc de structur[latin[. Se va vedea pe urm[ce]nseamn[, pentru a doua jum[tate a secolului al XVII-lea, o alt[disciplin[de stil, italian[de o parte, polon[de alta, c`nd se vor studia Cantacuzino Stolnicul =i Miron Costin, personalit[\i care ]=i permit toate capriciile, pe c`nd aici, potrivit

cu spiritul Rena=terii, originalitatea lui Ureche se supune unei discipline ne]nvinse, unor norme inflexibile de guvernare a stilului, =i potrivit cu normele acestea]ntrebuin\eaz[cu o]ngrijit[cump[nire toate mijloacele retoricei latine.

+i de aceea la el =i bucuria descoperirii originilor latine, m`ndria cu care se proclam[ ]nalta noastr[descenden\[.

Nicolae IORGA, *Istoria literaturii rom`ne=ti. Introducere sintetic[*. Editura Literaturiei Pavel Suru, Bucure=ti, 1929.

}n secolul al XVII-lea, cronicarii moldoveni au cunoscut umanismul]n =colile iezuite din Polonia. Dar la ei nu se poate vorbi de o con=tient[concep\ie umanist[.[...] Concep\ia despre om =i raporturile lui cu universul n-are nimic din umanism, la cronicari. }nc[lega\i de spiritul teologic al vremii, forma\i la morala cre=tin[a ortodoxismului na\ional, cronicarii moldoveni nu exprim[duhul Rena=terii. Grigore Ureche =i Miron Costin, educa\i]n =colile de cultur[latin[din Polonia, n-au putut lua contact direct cu adev[ratul umanism. Prin intermediul iezui\ilor, ei au cunoscut literatura latin[, virtu\ile militare =i civice ale romanilor =i au]nv[\at arta scrisului de la marii lor istorici. C`nd,]n toate istoriile noastre literare, se pomene=te de influen\a umanismului polon asupra cronicarilor moldoveni, nu trebuie s[d[m acestui fapt o]nsemn[tate complet[. Cronicarii sunt prea lega\i de ortodoxismul etic =i politic al timpului, spre a accepta no\iunea integral[a umanismului. Forma\ia lor spiritual[nu dep[=e=te linia tradi\ional[a atitudinii morale ortodoxe, oric`te elemente de umanism =i-ar fi ]nsu=it ]n =colile iezuite. Ideea latinit[\ii noastre, agitat[ at`t de m`ndru, ]n scrierile lor, este un simplu orgoliu etnic, nu o valoare spiritual[. Ei au ]nv[\at de la istoricii latini s[ utilizeze o relativ[ erudi\ie, o argumentare logic[ =i arta nota\iunii sobre =i a portretului. M[ g`ndesc mai ales la Grigore Ureche, ce mi se pare mai ad`nc influen\at de istoricii romani. Modul lui de a pune pe primul plan elementul eroic al istoriei]l apropie de Titu-Liviu, povestirea lui sobr[, cu atitudine deta=at[, aminte=te

nara\iunea istoricilor latini, iar incontestabila art[de portretist v[de=te rodul frecvent[rii istoriografilor romani. [...] Exist[o apreciabil[varietate, o art[concentrat[=i un relief de caracterizare at`t de viguros, ]n unele din portretele de domnitori, din cronica lui, ]nc`t putem afirma cu siguran\[c[Ureche a cunoscut subtilit[\ile retoricei latine =i le-a folosit cu inteligen\[artistic[. Este de-ajuns s[ne referim la celebrul portret al lui +tefan cel Mare, dat ca exemplu de concizie =i preciziune de nuan\e,]n toate istoriile literare. Modelul clasic al acestui portret este, cu siguran\[, vestitul portret al lui Hannibal, f[cut de Titu-Liviu. }n c`teva linii simple, Ureche a prins efigia lui +tefan, dup[cum istoricul roman a gravat figura marelui pun.

Identific[rile pot fi continuate. [...]

Ceea ce voim s[scoatem acum]n eviden\[este ceva mai general — =i anume c[umanismul practicat de cronicarii moldoveni nu este o concep\ie etic[asupra omului =i a vie\ii, ci o asimilare de procedee estetice, de canoane retorice. }n cazul lui Ureche, demonstra\ia noastr[este, credem, valabil[, r[m`n`nd a fi ad`ncit[=i completat[printr-un amplu studiu comparativ. Cei care s-au ocupat mai mult de cronicari au fost mai ales istoricii; pe ei i-a interesat, cum era =i firesc, adev[rul =i critica izvoarelor folosite de istoriografii moldoveni; l[muri\i pe acest plan, cronicarii au c[zut prad[filologilor, care le-au explicat lexicul =i sintaxa, urm[rind fizionomia limbii rom`ne la cei dint`i scriitori na\ionali. Studiul cronicarilor nu trebuie limitat aci. Dac[f[r[o bun[orientare istoric[=i filologic[nu pot fi just aprecia\i, f[r[un comentariu estetic (oric`t de modest pot ei sugera) cronicarii nu-=i vor justifica valoarea scriitoriceasc[. Istoria noastr[ literar[, f[cut[ aproape numai de istorici =i filologi, nu va ajunge o disciplin[ serioas[ =i complet[ dec`t]ntr-o faz[de evolu\ie modernizat[, c`nd erudi\ia se va alia cu sim\ul literar =i intui\ia critic[a valorilor.

Pompiliu CONSTANTINESCU, *Umanism erudit =i estetic*,]n “Vremea”, VII, 1934, nr. 352, 353, 354.

Adev[rata istoriografie moldovean[ ]ncepe cu Grigore Ureche, fiu al unui Nestor Ureche, boier refugiat o vreme]n Polonia (prilej pentru Grigore de a]nv[\a]n =colile le=e=ti). Sp[tar sub Alexandru Ilia=, mare sp[tar =i apoi vornic al |[rii de Jos sub Vasile Lupu, nu mai era]n via\[la 3 mai 1647, c`nd i se]mp[r\ea averea.

Cum Ureche n-a scris cronica vremurilor sale (letopise\ul lui merge abia p`n[ la 1594, la a doua domnie a lui Aron-vod[), nu putem c[uta la el percep\ia lumii ]n care se mi=ca. Slujindu-se de izvoade s[race, el e un cronicar ]n ]n\elesul larg al cuv`ntului,]n felul boierului ce-=i]nseamn[pe scoar\a unui ceaslov ivirea unei comete =i a c[lug[rului compilator, cu toate c[ ]n Polonia a trebuit neap[rat s[cunoasc[mi=carea umanist[=i c[, intelectual vorbind, el e un om cu]nv[\[tur[de izvor occidental =i]n marginile clasei lui un spirit cu vederi]naintate. Fundamental r[m`ne totu=i boier bun cu dragoste de \ar[. Tot ce se poate a=tepta de la un astfel de scriitor este mireasma automatismulul, harul cuv`ntului, care la Ureche sunt tari ca aloia. Dar g[se=ti la el]n\elepciune =i acea desfacere de lucruri]n duhul Bibliei, dup[care este r[splat[=i pedeaps[. Are sensul obiectivit[\ii =i nu folose=te =tirile care nu "se tocmesc”, precum b[nuie=te conceptul de tradi\ie, de vreme ce socote=te c[o na\ie f[r[istorie s-ar asem[na “fier[lor =i dobitoacelor celor mute =i f[r[minte”. Este evolu\ionist]n istorie,]n sensul biologic, admi\`nd c[orice na\ie (azi am zice civiliza\ie) are o "]ncep[tur[”, un “adaos” =i o "sc[dere”. Bine]n\eles, e providen\ialist. }i descoperim chiar idei politice. "Tocmala” =i "obiceiele \[rii” nu i se par bine a=ezate. Domnul judec[f[r[legi =i dup[capul lui =i ”unde nu-s pravile, din voia domnilor, multe str`mb[t[\i se fac”. Puterile ]n stat sunt amestecate: "}n Moldova este acest obiceiu de pier f[r’ de num[r, f[r’ de judecat[, f[r’ de leac de vin[, ]ns[= p`ra=te,]ns[=i umple legea”. Violen\a]n c`rmuire o socote=te o gre=al[: "Crezu, mai bine pentru dragostea dec`t de fric[s[-i slujeasc[”. Natura e mai]n\eleapt[, dup[el, dec`t omul, c[ci ni=te g`ng[nii f[r[minte ne]nva\[cum se \ine domnia: "cum este albina, c[toate-=i ap[r[c[scioara =i hrana lor cu acile =i cu veninul s[u. Iar[

domnul lor, ce s[chiiam[matca, pre niminea nu vat[m[”. Iat[ni=te idei foarte cumin\i: \ar[cre=tin[, cu]ntocmire de legi, ferit[de bunul-plac al voievodului, care trebuie s[-=i tempereze trufia prin]nv[\[tura providen\ialei istorii.

}n ultim[analiz[toat[mierea cronicii lui Ureche se reduce la cuv`nt, la acel dar fonetic de a sugera faptele prin fo=nitura =i aroma graiului. La drept vorbind, nici nu trebuie s[vorbim de Ureche, ci de limba literar[de dialect moldav care apare dintr-o dat[. }n locul retoricei compara\ii, mi=un[metafora bine pitit[. Cronicarii se cade s[fie "fierbin\i” pentru trecut, ca s[scape (imagini de alterare) “lucruri vechi =i de demult de s-au r[suflat at`ta vréme de ani”. Graiul nostru “dm multe limbi” este f[cut (fascicol fabulos de organe animale). Obiceiele \[rii (v[zute ca un strat geologic]n r[cire) “nu-s legate”. Turcii “ca o negur[, toat[lumea acoperea”. “Ce s[va fi lucratu”]n zilele unor domni nu se =tie (a=adar domnia este zid[rie, lucrare). }ntre cele dou[biserici a stat (apari\ie himeric[) “uriciune”. Iuga “au desc[lecat ora=e pren \ar[“, “au ales sate =i le-au f[cut ocoale” (scene de c[l[rire cu opriri, de]mp[r\eal[=i de t`rl[). Vl[dicilor “le-au pus scaunele de =ed dendreapta domnului,]naintea tuturor svétnicilor” (icoan[bizantin[). Clucerul mare este ispravnic “pre unt =i pre miere =i pre colacii, adec[pocloanele ce vin de la ora=[“, medelnicerul taie ,fripturile ce s[aduc]n mas[“ (tablouri olandeze de osp[\uri). |ara e “mi=c[toare =i nea=ezat[“. +tefan a luat Radulul (viziune de tab[r[) “toat[avu\ia lui =i toate ve=mintile lui cele scumpe =i visteriile =i toate steagurile lui...” =i “pre fiica sa Voichi\a”. Moldovenii au “picat” “c`t au n[lbit poiana” (tablou floral). “.+i fu [gest acut de dezgust] sc`rb[mare a toat[\eara.” A fost odat[“iarn[grea =i geroas[“ =i var[cu “ploi gréle =i povoaie de ape =i mult[ ]necare dc ap[s-au f[cut” (cuvintele au ap[s[re de plumb =i lichidit[\i). La anul 1588 “fost-au iarn[grea, mare =i friguroas[, de au]nghe\at dobitoace =i heri pin p[duri”. }n vremea lui Petru +chiopul a fost secet[“=i unde mai nainte prindea pe=te, acolo ara”. “Copacii au secat de secet[, dobitoacele n-au fostu av`ndu ce pa=te vara, ci le-au fostu d[r[m`nd frunz[. +i at`ta prafu au fostu c`ndu s[

st`rnea v`ntu, c`tu s-au fostu str`ng`ndu troieni la garduri =i la gropi de pulbere ca de om[t. Iar dispre toamn[ deaca s-au pornitu ploi, au apucat de au crescut mohoar[ =i cu acelea =-au fostu oprind s[r[cimea foamea." Sub Aron Tiranul "\eara sc`r=ca". "Dup[al noaolea an al domnii lui Alixandru-vod[L[pu=neanu s-au ivit Dispot" (ca o comet[, ca un semn ceresc) "carile fiind italian au fostu =tiind multe limbi" (minune). Pe Despot, Tom=a]l lovi cu buzduganul "=i decii toat[oastea s-au l[sat la d`nsul... acoperindu-l mul\imea" (imagini de gloat[). Acestea nu sunt propriu-zis figuri, ci no\iuni ]n clipa aceea c`nd se desfac din concrete, c`nd ideile nu =i-au pierdut pieile. Adauge-se harul de a g]ndi prin sim\uri, de a limita prin sunete fo=nitoare, hor[itoare, clinchetitoare lovirea,]nv[lm[=irea, vechimea chiar a faptelor. Frazele cad ca ni=te brocarturi grele sau]n felii ca mierea. Vorbirea cronicarului e dulce =i crunt[, cuminte =i plin[de ascu\i=uri ironice. lnven\ie epic[Ureche nu are =i s[povesteasc[propriu-zis nu =tie. Dar limba ridic[pe spa\ii mici scene epice, repezi ca ni=te nouri ce se desfac. Iat[tabloul]n negru =i ro=u, ca scenele de r[zboi ale lui Paolo Uccello, al luptei de la Podul-}nalt: "...i-au coprinsu pre turci negura, de nu s[vedea unul cu altul. +i +tefan-vod[tocmis[pu\ini oameni preste lunca B`rladului, ca s[-i am[geasc[ cu buciune =i cu tr`mbi\e, d`ndu semnu de r[zboiu. Atuncea oastea turceasc[ ]ntorc`ndu-se la glasul buciunelor =i]mpiedic`ndu-i =i apa =i lunca =i negura acoperindu-lu-i, t[indu lunca =i sf[r[m`ndu." Iat[o simpl[gravur[: Bogdan-vod["au lovit cu suli\a]n poarta Liovului". Lupta oamenilor Iui Ioan Armeanul e o]nv[lm[=eal[g`f`it[, asudat[: "Nu era loc a c[lca pre p[m`ntu, ci pre trupuri de om. A=a mai apoi s[ b[tiia de aproape, c`t =i m`inile le obosis[ =i armile-i sc[pa. Acela praf s[ f[cus[, c`t nu s[cuno=tiia care de care este, de s[nea\e =i de tr[snetul pu=cilor nu s[auziia dispre am`ndoao p[r\ile".

Adev[ratul dar al lui Ureche este]ns[portretul moral. Aci el creeaz[, sintetizeaz[, fiindc[izvoadele nu-i d[deau nici un model. Omul e privit sub o]nsu=ire capital[sau un vi\iu sub care se a=eaz[faptele lui memorabile,]ntr-o caden\[tipic[. +tefan e un sanguinar leonin :

"Fost-au acestu +tefan vod[om nu mare de statu, m`nios =l de grabu v[rs[toriu de s`nge nevinovat; de multe ori la ospé\e omor`ea f[r[ jude\u. Amintrilea era om ]ntreg la fire, nelene=u, =i lucrul s[u ]l =tiia a-l acoperi =i unde nu g`ndiiai, acolo]l aflai. La lucruri de r[zboaie me=ter, unde era nevoie]nsu=i se v`r`ia, ca v[z`ndu-l ai s[i s[nu s[ ]nd[r[pteaze =i pentru acéia, raru r[zboiu de nu biruia. +i unde-l biruia al\ii, nu pierdea n[déjdea, c[=tiindu-s[c[zut jos, s[r[dica deasupra biruitorilor."

Bogdan-vod[e o ar[tare din gravurile lui Callot: "c[au fostu grozav la fa\[=i orbu de un ochiu". +tef[ni\[e o copie juvenil[a mo=ului. Rare= e omul politic cump[tat =i iscusit: "|ara =i mo=ia sa ca un p[stor bun o socotiia, judecat[pre direptate f[cea. Almintrilea de sfat era om cuvios =i la toate lucrurile]ndr[zne\u, =i la cuv`ntu gata, de-l cuno=tea to\i c[ este harnic s[ domneasc[ \ara." Ilia=-vod[ "dinafar[ s[ vedea pom ]nflorit, iar[ dinl[untru lac ]mpu\it", av`nd sfetnici tineri turci "cu carii zioa petrecea =i s[dezmierda, iar noaptea cu turcoaice curvind". Bogdan L[pu=neanu e un copil f[r[minte: "Numai ce era mai di treab[domnii lipsiia, c[nu cerca b[tr`nii la sfat, ci de la acei tineri din cas[ lua ]nv[\[tur[, iubiia glumile =i m[sc[riile =i jocuri copil[re=ti". Iancul Sasul e un eretic bizar (umbla vara cu sanie de os) =i neru=inat: "era om curvariu preste sam[, c[ nu numai afar[, ce nice de curtea sa nu s[ feriia, c[ giup`nesile boierilor de la masa doamnii sale le scotea, di le f[ciia sil[". Petru +chiopul era un om de treab[: "cum s[cade, cu di toate podoabile c`te trebuiesc unui domnu de cinste, c[ boierilor le era p[rinte; pre carii la cinste mare-i \inea =i din sfatul lor nu ie=iia. |[r`i era ap[r[toriu, spre s[raci milostivu, pre c[lug[ri =i pre m[n[stiri]nt[riia =i-i miluia, cu vecini de prinprejur vie\uia bine". Aron-vod[este un dement primejdios: "nu se s[tura de curvie, de jocuri, de cimpoia=i, carii]i \inea de m[sc[rii... Pe boieri pentru avu\ie]i omora; jup`nesile lor le siliia =i domnind, nu alta, ci ciudése =i minuni f[cea."

Ureche n-a avut r[gaz dec`t s[preface[izvoadele. Dac[ar fi dus cronica

p`n[la vremea lui Vasile Lupu, prin domniile Movile=tilor, a lui Graziani =i a celorlal\i pe cari]i va descrie Miron Costin, cu toat[experien\a vie\ii =i cu acea vecinic[scrutare moral[, abia atunci cronica ar fi fost extraordinar[.

George C{LINESCU, *Cronicarii moldoveni*,]n *Istoria literaturii rom`ne de la origini p`n[ ]n prezent*, Funda\ia Reg[l[pentru Literatra =i Art[, Bucure=ti 1941, p. 20–22. Text reprodus dup[edi\ia a doua, rev[zut[, Editura Minerva, Bucure=ti, 1982, p. 14–16.

Cronica lui Grigore Ureche deschide pentru literatura noastr[veche, alc[tuit[din texte religioase, din legende apocrife, din romane populare =i din cronografe, o er[nou[; dar acest]nceput al unui nou gen literar, singurul]n care s-a afirmat originalitatea neamului nostru]n veacurile trecute, constituie]nc[ast[zi o problem[complicat[.

Cronica lui Ureche]n forma ei primitiv[, a=a cum a]ncercat Kog[lniceanu s[ne-o dea]n colec\ia sa de *Letopise\e*, nu exist[. Nu numai c[s-a pierdut originalul cronicii, dar nu avem nici m[car o copie direct[dup[ea. Toate manuscrisele care au ajuns p`n[ la noi ]nf[\i=eaz[ textul lui Ureche ]ntre\esut cu interpol[rile ad[ugate ulterior de Eustratie Logof[tul, de Simion Dasc[lul =i de Misail C[lug[rul. Dup[ p[rerea r[posatului Giurescu, aceste adause ale lui Simion Dasc[lul sunt a=a de numeroase =i a=a fel ]mbinate ]n urzeala lui Ureche, ]nc`t ar fi peste putin\[s[se delimiteze precis ceea ce constituie fondul primitiv al cronicarului boier de ceea ce este transpus de Simion Dasc[lul =i de ceilal\i. [...]

}mpletind =tirile aflate]n izvoarele interne cu informa\iile pe care le g[sea]n Bielski =i]n cosmografia nedescopierit[ ]nc[, Ureche =i-a scris cronica p`n[ la a doua domnie a lui Aron-vod[ (1595). Ultimul capitol din cronica r[mas[ neterminat[ expune ]mprejur[rile pribegiei lui Nestor Ureche, ]nainte de sosirea la Ia=i a lui Aron-vod[, cu at`tea am[nunte dramatice =i]n acela=i timp precise,]nc`t nu ]ncape ]ndoial[ c[ scriitorul lor le cunoa=te din amintirile b[tr`nului boier.

Cronica lui Grigore Ureche, scris[se pare]ntre 1642, data c`nd el

ajunge vornic mare, cum semneaz[predoslovia, =i 1647, data mor\ii, a intrat]ns[de timpuriu]n m`n[ lui Simion Dasc[lul. }n ce ]mprejur[ri nu =tim. C`mpul este aci deschis ipotezelor.

Am spus mai sus c[Ureche a murit f[r[s[vad[sf`r=itul domniei lui Vasile Lupu. Se poate ca pu\in timp ]naintea mor\ii, s[ fi ]mprumutat cronica neterminat[ ]nc[ lui Eustratie Logof[tul, care era al treilea logof[t ]n divanul lui Vasile Lupu =i cu care cronicarul era ]n str`nse leg[turi de prietenie — "frate =i prieten”, cum]l nume=te,]mpreun[cu al\i boieri din divan,]ntr-un document[1] din 1641. Eustratie Logof[tul a ad[ogat =i el c`teva =tiri =i apoi cronica a fost ]ncredin\at[ lui Simion Dasc[lul, ca s-o transcrie; Simion Dasc[lul a copiat-o, a amplificat-o =i apoi, nu se =tie cum, originalul lui Ureche a disp[rut[2]. A disp[rut de timpuriu, f[r[ s[ lase nici o urm[, fiindc[ nici Miron Costin, care scrie la c`teva decenii dup[Ureche, nu are la]ndem`n[ dec`t tot compila\ia interpolatorului. }n 1670,

---

[1] Ghib[nescu, *Surete =i izvoade,* III, p. 310. E o m[rturle din martie 1641 prin care Gr. Ureche atest[c[a v[zut c`nd Lupul din H`rl[u, cu so\ia Simiiana =i copiii v`nd ocina =i mo=ia lor cu hele=teu, pe apa Crivdei,]n hotarul satului Fete=ti, “fratelui =i prietenului nostru, lul pan Eustratie biv logof[t”.

[2] Ulterior,]atr-o copie interpolat[de Simion Dasc[lul, a mai ad[ogat]nterpol[ri =i a mai f[cut c`teva schimb[ri =i Misail C[lug[rul. Aceast[ versiune cu interpol[rile lui Misail C[lug[rul se p[streaz[ ]n patru manascrise din Biblioteca Academiei Rom`ne, (cf. C. C. Giurescu,]n *Convorbiri literare*, LIII, 1921, p. 326 =i]n introdacerea la Grigore Ureche vornicul =i Simion Dasc[lul; *Letoplsc\ul | [rii Moldovei,* ed. II, “Scrisul rom`nesc”, p. LV-LVIII). Succesiunea interpolatorilor credem dar c[este aceasta: Eustratie Logof[tal, Simion Dasc[lul, Misail C[lug[rul. Ea cancord[=i cu ceea ce afl[m de la Miron Costin — care intrase]n Moldova la vreo patru-cinci ani dup[moartea lui Gr. Ureche — ln *De neamul* moldovenilor, d]n ce \ar[au ie=it str[mo=ii lor (ed. Giurescu): “Iar[cum am]n\eles de c`\iva boieri =i mai ales din Neculai Buhu= ce au fost logof[t mare, pre acest Simeon Dasc[lul, lstratie Logof[tul l-au f[tat cu basnele lui =i Misail C[lug[rul de la Simeon au n[scut, cela fiu, cest[lalt nepot” (p. 5). Neculai Buhu= moare]n 1667. Sau “De ar fi acmu lstratie Logof[tul =i fiiu-s[u un Simion Dascal =] nepotu-s[u un M]sail C[lug[rul, cam s-ar apuca de aceast[poveste cu basnele lor cele ce au scris...” Miron Costin nu v[zuse]ns[letopise\ul lai Eustratie Logof[tul: ...”c[mi se pare, bine nu =tiu, c[n-am v[zut letopise\ul lui Istratie...”

c`nd stolnicul Constantin Cantacazino ]nso\e=te la Ia=i pe so\ia =i fiica lui Br`ncoveanu la c[s[toria acesteia cu Gheorghe Duca, domnul Moldovei, el dob`nde=te o copie de pe cronica lui Ureche de la marele comis Ion Racovi\[, dar acest izvod este tot compila\ia lui Simion Dasc[lul.

Simion Dasc[lul a utilizat,]n interpol[rile sale, izvoare diferite de acelea pe care le-a folosit Grigore Ureche. El a avut la]ndem`n[ o versiune a letopise\elor moldovene=ti deosebit[ de aceea pe care a ]ntrebuin\at-o Ureche. Izvoadele lui Simion Dasc[lul cuprindeau, ]ntrele altele, =i cronica lui Eftimie =l mergeau p`n[la domnia lui Vasile Lupu, dup[cum m[rturise=te el]nsu=i. Din aceste letopise\e interne, Dasc[lul a luat unele =tiri, pe care le-a ad[ugat]n textul lui Ureche st`ngaci, ne]ndem`natic, d`nd na=tere la contraziceri.

Dintre izvoarele polone, Simion Dasc[lul nu a cunoscut pe Ioachim Bielski. De=i]l citeaz[ ]ntr-un loc]n expunerea lui Ureche, totu=i, din faptele pe care pretinde c[le ia din istoriograful polon, se vede bine c[nu l-a cunoscut, c[ci aceste fapte nu se g[sesc la el. Simion Dasc[lul a avut la]ndem`n[pentru compila\ia sa numai opera lui Alexandru Guagnini, *Sarmatiae Europae Descriptio*,]n traducerea polon[a lui Pazskowski. Din aceast[oper[a luat toate acele am[nunte pline de colorit privitoare la domnia lui Despot: falsificarea genealogiei,]mprietenirea lui Despot cu Laski,]ncercarea lui L[pu=neanu de a-l otr[vi, fuga lui Despot]n Polonia, prefacerea c[e mort, simulacrul de]nmorm`ntare, r[sturnarea lui L[pu=neanu tocmai c`nd credea c[a sc[pat de Despot, domnia acestuia, r[scoala lui Tom=a.

Simion Dasc[lul a mai introdus]n cronica lui Grigore Ureche un capitol despre originea rom`nilor din t`lharii de la R`m, asupra c[ruia vom reveni]ndat[.

Crescut[astfel cu interpol[rile lui Simion Dasc[lul, cronica lui Ureche s-a r[sp`ndit]n o mul\ime de copii manuscrise.

}n cronic[, a=a cum ne-o ofer[edi\ia regretatului Giurescu — cea mai bun[,]ntruc`t este singura care respect[tradi\ia unui text =i ne d[ ]n

acela=i timp variantele din celelalte manuscrise, necesare pentru a urm[ri istoricul textului — se observ[destul de clar dou[firi, dou[mentalit[\i, dou[personalit[\i cu totul deosebite.

O prim[personalitate se caracterizeaz[printr-o cald[dragoste de \ar[, printr-un deosebit sim\ de demnitate, printr-un spirit de m[sur[=i claritate =i printr-un fin discern[m`nt critic. A doua personalitate se caracterizeaz[ printr-o r`vn[de a se face cunoscut[cu orice pre\, printr-o tendin\[constant[de “a tinde pove=tile mai larg”, cu riscul de a c[dea]n proxitate =i incoeren\[chiar, printr-o total[lips[de m[sur[=i de sim\ critic.

Coexisten\a acestor dou[personalit[\i at`t de diferite]n cuprinsul aceleia=i cronici se relev[de la primele pagini.

Grigore Ureche este,]n ceea ce prive=te persoana lui, de o discre\ie plin[de demnitate; nic[ieri]n cuprinsul cronicii nu vorbe=te despre sine, nici chiar atunci c`nd ar fi ]ndrept[\it, c`nd te-ai a=tepta, c`nd ai dori-o chiar. Pretutindeni el se identific[ cu faptele povestite =l nic[ieri nu iese la iveal[, nici chiar atunci c`nd f[pta=ii sunt persoane care i-au stat aproape de suflet, cum se]nt`mpl[ cu tat[l s[u Nestor, de care nu vorbe=te dec`t o singur[dat[. }ncolo nic[ieri nu vorbe=te despre sine =i ai s[i.

Simion Dasc[lul apare continuu]n cuprinsul povestirii, mai ales c`nd este vorba s[-=i asigure paternitatea adauselor sale:

"Acestea cerc`nd cu nevoin\[vornicul Ureche scrie de zice... Dup[aceia =i eu... Simion Dascal, apucatu-m-am =i eu pre urma a tuturora a scrie aceste pove=ti...”

"Ce aceast[poveste a lui Lasl[u craiu, ce spune c[au gonit pre ace=ti t[tari, nu o au scos Ureche vornicul din letopise\ul cel latinesc, ci eu, Simion Dasc[lul, o am izvodit din letopise\ul cel unguresc...”

“Ce aceast[poveste nu se afl[ ]nsemnat[de Ureche vornicul, iar eu n-am vrut s[las nici aceasta s[nu pomenesc.”

Ureche este un spirit critic. El are despre istorie o concep\ie pragmatic[; ea trebuie s[dea norme de]nv[\[tur[“feciorilor =i nepo\ilor, despre cele

rele s[se fereasc[... iar[de pe cele bune s[urmeze =i s[ ]nve\e =i s[se]nderepteze”. Dar cine are despre istorie o asemenea concep\ie]=i d[bine seama c[primele condi\ii pe care trebuie s[le]ndeplineasc[sunt: deplina obiectivitate]n restabilirea adev[rului. Grigore Ureche]=i d[seama de aceasta =i de aceea el confrunt[continuu izvoarele p[m`ntene cu cele str[ine, pentru ca, din noianul =tirilor contradictorii, s[poat[culege gr[untele de adev[r pe care-l cuprind. Ureche o spune destul de limpede: "nu numai letopise\ul nostru, ce =i c[r\i str[ine am cercat, ca s[putem afla adev[rul, ca s[nu m[aflu scriitoriu de cuvinte de=arte, ce de dereptate”.

Simion Dasc[lul este, dimpotriv[, o fire imaginativ[. El e st[p`nit mereu de preocuparea de a "tinde pove=tile” c`t mai pe larg,]mpletind, f[r[discern[m`nt critic, fapte istorice consemnate ]n cronici cu materialul legendar care circula ]n masele populare din vremea sa =i care intrase ]n bun[ parte ]n izvoadele p[m`ntene.

}ntre istorie =i folclor el nu face nici o demarca\ie. Ba ceva mai mult: modific[datele pe care le g[se=te]n izvoarele sale, interverte=te, ca o total[lips[de sim\ critic, ordinea evenimentelor, schimb[unele pasaje =i adaug[de la sine lucruri care nu se g[sesc]n izvodul s[u. A=a face, de pild[, la domnia lui Despot, unde adaug[la textul lui Paszkowski c[Despot “s-a mutat la alt ostrov de la Roma”. Mai departe, Guagnini aminte=te de un nepot al lui Despot, cel al c[rui nume l-a uzurpat o slug[, viitorul domn al Moldovei. Simion Dasc[lul se opre=te asupra detaliului mor\ii nepotului]n r[zboi =i face din aceast[ ]mprejurare punctul de plecare pentru falsificarea genealogiei lui Despot-vod[.

Ureche este apoi st[p`nit de un suflu de patriotism, care, cu toat[ discre\ia, vibreaz[ totu=i ]n paginile cronicii sale. El scrie ]mpins de curiozitatea de a "afla cap =i ]ncep[tur[ mo=ilor, de unde au izvor`t]n aceast[\ar[=i s-au]nmul\it”. El, care v[zuse]nflorirea istoric[a Poloniei, \inea “s[nu se]nece anii cei trecu\i =i s[ne asem[n[m fiarelor =i dobitoacelor mute”. Vorbe=te,]n aceste simple cuvinte ale b[tr`nului

cronicar, ceva din sufletul neamului]ntreg, care]n acele vremuri turburi, ajunsese s[-=i l[mureasc[fiin\a sa etnic[deosebit[. De=i "cerca cu nevoin\[” =i “c[r\i str[ine”, ca s[poat[afla adev[rul, totu=i el]nl[tur[din cronica sa =tirile din izvorul polon care i se p[reau exagerate =i care,]n acela=i timp, jigneau m`ndria lui de moldovean. De pild[, scena]n care Ioachim Bielski ne poveste=te cum +tefan cel Mare,]ncol\it de turci =i nevoit s[cear[ajutorul regelui polon, prime=te s[-i recunoasc[suzeranitatea, s[depun[ ]n cortul regal steagul Moldovei la picioarele regelui polon =i s[ ]ngenunche]naintea lui, prest`ndu-i omagiul de credin\[,]n timp ce cortul se desf[cea pentru ca o=tirea adunat[ ]n C`mpia Colomeei s[vad[umilirea marelui erou moldovean, este]nl[turat[de Ureche =i redus[la at`ta: +tefan-vod[a venit la Colomeea =i "toate ce au avut mai de treab[au vorbit =i apoi l-au osp[tat pe +tefan Vod[”.

Mai]nainte, la 1471, cronicarul polon spunea c[+tefan a trimis 28 de steaguri regelui polon. Ureche explic[r[spicat: “au trimis =i lui craiu din dob`nda sa, nu pentru c[doar au fost datoriu s[-i trimi\[, cum zic unii, c[au fost supus le=ilor, ce pentru ca s[-l aib[prieten la nevoie =i la treab[ca aceea, de-i va veni asupr[”.

Suflul sentimentului patriotic se vede la Ureche =i]n lumina de cald[duio=ie pe care o proiecteaz[peste figura domnilor ap[r[tori de \ar[=i d[t[tori de legi =i datini. Sunt adev[rate portrete mici, lucrate cu art[ ]n medalion, ca bun[oar[:

“Bogdan Vod[cel Grozav, feciorul lui +tefan Vod[cel Bun (Mare), s-au prist[vit]n ceasul dint`iu al nop\il, ]n t`rg]n Hu=i, nu cu pu\in[laud[pentra lucruri viteje=ti ce f[cea, c[nu]n be\ii, nici]n ospe\e petrecea, ci ca *un strejar]n toate p[r\ile priveghia,* ca s[nu se =tirbeasc[\ara, ce-i r[m[sese de la tat[-s[u”.

Sau portretul lui Petru-vod[Rare=; “Ca un p[stor bun ce str[juie=te turma sa, a=a]n toate p[r\ile *str[juia* =i priveghia =i nevoia s[l[\easc[ce au apucat, c[nimica dap[ce s-au a=ezat la domnie n-au z[bovit, ci 90 r[zboae s-au apacat, =i la toate-i mergea ca noroc”.

Sau,]n sf]r=it, portretal doamnei Raxanda: “Femeie destoinic[,]n\eleapt[, ca dumnezeire, milostiv[=i la toate bun[t[\ile plecat[“; =i mai ales al lui +tefan cel Mare, de care ne vom ocupa pe larg mai jos.

}n contrast cu ace=ti mari]nainta=i, el =tie s[ ]ncondeieze =i pe domnii r[i, stric[tori de lege =i de datini, d[r`m[tori de \ar[. Iat[, de pild[, pe Ilia=-vod[, flul Iui Petru Rare=, pe care “firea =i fa\a ]l l[uda s[ fie bl`nd, milostiv =i a=ezatoriu, g`ndindu-se c[ va sem[na tat`ne-s[u, ci n[dejdea pre to\i i-au am[git, c[dinafar[se vedea pom]nflorit, iar dinl[untru lac]mpu\it, c[av`nd l`ng[sine sfetnici tineri turci, cu care ziua petrecea =i se desmierda, iar noaptea cu turcoaice curvind, din obiceele cre=tinesti s-au dep[rtat;]n vedere se ar[ta cre=tin, iar noaptea]n slobozie mahmeteasc[se dedese”.

Sau chiar portretul lui Bogdan L[pu=neanu, fiul doamnei Ruxanda, pe care ni-l]nf[\i=eaz[cu contrastele lui: “Cumu-=i era blind =i cucernic, a=a tuturora ar[ta direptate, de se vedea c[nimica nu s-au dep[rtat de obiceiul tat`ne-s[u. Nici de carte era prost. La c[l[rie sprinten, cu suli\a la halca nu pre lesne avea protivnic, a s[geta din arc tare nu putea fi mai bine. *Numai ce* era mai de treab[ domnie] *lipsia,* c[ nu cerca b[tr`nii la sfat, ci de la cei tineri din cas[lua sfat =i]nv[\[tur[. Iubia s[auz[glume =i m[sc[rii =i jocuri copil[re=ti. Mai apoi lipi de sine le=i, de-i era =i de sfat =i de a batere halca cu suli\a, r[sipind avu\ia cea domneasc[.”

Zbucne=te]n aceste ultime portrete durerea unui mare patriot din divanul Moldovei, care vedea cum se risipe=te \ara l[sat[de +tefan cel Mare =i Sf`nt: “sc[derea care se vede c[au *venit*]n zilele noastre”.

}n adausele lui Simion Dasc[lul, demnitatea sentimentului na\ional este amor\it[. R`vna de a "tinde pove=tile mai pe larg” este la el a=a de puternic[, ]nc`t]l orbe=te =i]l face sa admit[=i s[ ]ncorporeze p`n[ =i o legend[ ungureasc[, fals[, tenden\ioas[, despre descenden\a noastr[ din t`lharii sco=i din temni\ele Romei.

Aceste dou[temperamente at`t de diferite pe care le ]ntrez[rim ]n corpul compila\iei se r[sfr`ng — cum de altfel este =i firesc — =i]n structura stilistic[a cronicii.

Stilul lui Simion Dasc[lul este de multe ori]ntortocheat, plin de repeti\ii, neclar. Iat[, de exemplu, o prob[din *Predoslovie* chiar:

“*Dup[aceia* =i eu care sunt]ntre cei p[c[to=i Simion Dasc[l, apucatu-m-am =i eu *pre urma a tuturora* a scrie aceste pove=ti, ce]ntr-`nse spune cursul anilor =i via\a domnilor, *v[z`nd =i cunosc`nd* c[ scriitorii cei mai de demult, care au fost ]nsemn`nd aceste lucruri ce au trecut, s-au s[v`r=it, =i pre urma lor al\ii nu vor s[ se apuce, *v[z`nd* noi aceasta, c[se p[r[se=te aceast[ ]nsemnare, socotit-am ca s[nu l[s[m acest lucru nes[v`r=it <s[> nu se ]nsemneze ]nainte, carele mai nainte de al\ii au fost ]nceput pre r`nd]nsemnat p`n[la domnia lui Vasilie Vod[, ca s[nu ne zic[cronicarii altor limbi c-am murit =i noi cu scriitorii cei din ceput, sau c[doar[suntem ne]nv[\at...”

}n acest exemplu — a= putea cita]ntreaga predoslovie — se vede bine fraza lung[, greoaie,]ntunecat[,]nc[rcat[de incidentale, plin[de repeti\ii, ca o urzeal[ ]n care firele neor`nduite bine ]ncep s[ se ]nc`lceasc[.

Stilul lui Grigore Ureche se caracterizeaz[, dimpotriv[, printr-o concizie =i precizie]ntr-adev[r clasice; este un stil lapidar; pare c[e s[pat]n piatr[, ca o pisanie de biseric[. Citez ca exemplu — fiindc[predoslovia este prea cunoscut[din liceu — portretul lui +tefan cel Mare :

"Fost-au acest +tefan Vod[om nu mare de stat, m`nios =l de grab a v[rsa s`nge nevinovat; de multe ori la ospe\e omora f[r[giude\. Amintrelea era om]ntreg la fire, nelene=, =i lucru s[u]l =tia a-l acoperi, =i unde nu g`ndeai, acolo ]l aflai. La lucruri de r[zboaie me=ter, unde era nevoie ]nsu=i se v`ra, ca v[z`ndu-l ai s[i s[nu]nd[r[pteze, =i pentru aceia rar r[sboiu de nu biruia, =i unde-l biruia al\ii, nu pierdea n[dejdea, c[=tiindu-se c[zut jos, se r[dica deasupra biruitorilor...

Iar[pre +tefan Vod[I-au]ngropat \ara cu mult[jale =i pl`ngere ]n m`n[stire]n Putna, care era de d`nsul zidit[. At`ta jale era, de pl]ngea to\i ca dup[un p[rinte al s[u, c[cuno=tea to\i c[s-au sc[pat de mult bine =i de mult[ap[r[tur[. Ce dup[moartea lui p`n[ ast[zi ]i zic Sf`ntul +tefan Vod[, nu pentru suflet, ce este]n m`na lui Dumnezeu, c[el]nc[au fost

om cu p[cate, ci pentru lucrurile lui cele viteje=ti, carele nime din domni, nici mai nainte, nici dup[acela, l-au ajuns.”

Este cel mal clasic portret din literatura noastr[veche. Nu lipse=te nimic din ceea ce trebuie pentru a ne evoca dinaintea ochilor portretul, mai ales sufletesc, al marelui voievod; =i totu=i nici un cuv`nt de prisos. Nimic nu se poate ad[uga =i nimic nu se poate suprima f[r[ a-i distruge farmecul literar. De remarcat ]n acela=i timp cu c`t[obiectivitate Grigore Ureche, care avea un adev[rat cult pentru +tefan cel Mare, recunoa=te, al[turi de marile calit[\i ale domnului, =i defectele; al[turi de p[r\ile de lumin[, =i cele de umbr[(“m`nios, degrab a v[rsa s`nge nevinovat... la ospe\e omora f[r[giude\”). Dar aci st[marele lui me=te=ug de artist]n ale scrisului c[, dup[o scurt[tr[s[tur[fizic[,]n=ir[repede defectele, pentru a a=eza apoi calit[\ile]ntr-o grada\ie ascendent[care culmineaz[ ]n apoteoz[(“...Sf`ntul +tefan Vod[, nu pentru suflet, ce este ]n m`na lui Dumnezeu... ci pentru lucrurile lui cele viteje=ti, carele nime din domni, nici mai nainte, nici dup[aceia, l-au ajuns”).

De=i Stilul lui Ureche este de o precizie lapidar[, totu=i limba cronicii nu este lipsit[de un pitoresc al ei particular. Aci îns[nu se mai pot face distinc\ii nete]ntre Ureche =i Simion Dasc[lul, fiindcã]n unele p[r\i am`ndoi au transcris aproape verbal izvoare interne, care nu ne mai stau ast[zi la îndem`n[, iar, de alt[parte, limba lor e crea\ia colectivit[\ii moldovene=ti de la jum[tatea veacului al XVII-lea, abia modelat[de c[rturari. L[s[m la o parte aspectul ei fonetic =i morfologic — nu pentru c[, fiind de esen\[filologic,]i socotim neinteresant din punctul de vedere al formãrii limbii literare (dimpotrivã, ne-ar interesa sã =tim =i în ce mãsur[limba textelor coresiene a ml[diat scrisul marilor cronicari moldoveni) — dar pentru c[nu namai originalul lui Ureche s-a pierdut, ci =i din prelucrarea lui Simion Dasc[lul nu avem dec`t cópii t`rzii, care nu ne dau]n aceast[privin\[, cu precizia de care avem nevoie, textul autentic.

L[s`nd deci la o parte aceast[latur[a ei, limba primei cronici moldovene=ti — creat[de un popor de bo]eri =i de \[rani a c[ror via\[se

]mpletea intim cu a naturii — nu se ridicase]nc[p`n[la concepte abstracte. Dar este o limb[plin[de vigoare, care p[streaz[fr[gezimea naiv[a imaginilor sugestive formate]n plin contact cu via\a satului, ca de pild[: “|ara Ardealului]nconjurat[cu mun\i =i cu p[duri cum ar fi *]ngradit[”;* “}n vremea lui Petru Vod[Schiopul au fost seceta mare =i unde prindea mai *]nainte pe=te, acolo ara plugul*”; “au *desc[lecat ora=e*]n \ar[“; “le-au *]mp[r\it hotare*]n \ara sa”; sau din priveli=tea fr[m`nt[rilor naturii: “cum se ridic[ o *negur[ ]ntunecat[ =i se r[sipe=te* a=a =i Petru Rare= se cur[\e=te de sc`rba ce-i z[cea la inim[“; “p[g`nii, care ]n toate p[r\ile *fulgerau =i tr[sneau* cu armele lor”; “o=tile s-au v`rtejit”; ori luate din via\a p[storeasc[: *“ca ni=te lupi gata spre v`nat ca sa ]nece oaia neslobiv[”;* sau Petru Rare= “ca un p[storiu bun *grijia de oile sale”;* sau, ]n sf`r=it, imagini din via\a stupilor de albine: “Turcii ca un roiu de albine]nconjoar[m`n[stirea”, “Petru +chiopu bl`nd ca o matc[f[r[ac”; “de s-ar]nv[\a cei mari... cumu-i albina, c[toate-=i ap[r[c[=cioara *=i hrana lor cu acele =i cu veninul* s[u, iar[domnul lor, ce s[cheam[matca, pre nimenea nu vat[m[, ci toate de]nv[\[tura ei ascult[“; sau amintind interioare duioase de familie: “ales un om ca acela — hatmanul Arbore — *ce au crescut +ftefan Vod[pre palmele lui”.*

Asemenea imagini =i multe altele, evoc`nd aspecte de via\[plug[reasc[, de p[storit, de albin[rit, de interioare de via\[patriarhal[, de lupt[ ]ntre puterile naturii, stilizate]n structura limbii, o]nfloreaz[cu un colorit dulce, ca alti\ele discrete de pe \es[turile \[r[ne=ti.

Dintre adausurile f[cute]n cronica lui Ureche, unul a provocat o adev[rat[furtun[de indignare]n Moldova secolului a] XVIII-lea. Este capitolul privitor la “ijderenia moldovenilor, de unde sunt ei de au venit pre aceste locuri”. Capitolul ar fi fost tradus, dup[cum pretinde autorul]nsu=i, dintr-un letopise\ unguresc, p`n[ acum nedescopierit. Se ]ncepe cu: “scrie letopise\ul cel unguresc” =i sf`r=e=te cu: “Ce aceast[poveste a lui Lasl[u craiu, ce spune c[au gonit pre ace=ti t[tari, nu o au scos Ureche vornicul din letopise\ul cel latinesc, ci eu, Simion Dasc[lul, o am izvodit

din letopise\ul cel unguresc, care poveste o am socotit pre semne ce arat[c[poate fi adev[rat[.” [...]

Interpolarea are c]teva tr[s[turi caracteristice care o apropie de legenda p[strat[ ]ntr-o versiune a vechilor anale moldovene=ti, copiat[ ]n Rusia =i cuprins[ ]n colec\ia de cronici ruse=ti cunoscut[sub numele de *Voskresenskaja létopisi* (vezi p. 56: invazia t[tarilor, ajutorul cerut de regele ungur Vladislav de la R`m; trimiterea unui ajutor alc[tuit din r`mlenii ortodoc=i;]nfr`ngerea t[tarilor =i colonizarea r`mlenilor ortodoc=i]n p[r\ile Cri=anei =i ale Maramure=ului). }n acea legend[ ]ns[lipse=te nota infamant[a t`lharilor din temni\ele Romei. Prin aceast[not[infamant[=i prin alte am[nunte, interpolarea lui Simion Dasc[lul se apropie de legenda pe care a cules-o, chiar pe vremea lui Vasile Lupu, din mediul ciang[ilor din Moldova, franciscanul Marcus Bandinus, trimis de scaunal apostolic s[cerceteze parohiile catolice din Moldova.[1]

Personalitatea acestui ciudat adnotator nu ne este cunoscut[. }n afar[de o noti\[scurt[, asupra c[reia vom reveni]ndat[, p[strat[de un copist aproape contemporan, nici unul din scriitorii no=tri vechi nu ne d[l[muriri despre el, =i nici]n documentele vremii, c`te au ajuns p`n[la noi, nu e pomenit.

Din adnot[rile sale se poate deduce c[venea de peste mun\i, din regiunile]n care era cunoscut[limba ungar[. }n legenda asupra c[reia ne-am oprit adineaori, el m[rturise=te c[“eu, Simion Dasc[lul, o am izvodit din *letopise\ul cel unguresc*”. De=i un letopise\ unguresc cu astfel de elemente nu s-a descopierit p`n[ acum, totu=i faptul c[ legenda e scoas[ dintr-o cronic[ ungureasc[ pare a-i confirma nu numai caracterul ei tenden\ios (rom`nii se trag din t`lhari), ci =i etimologiile cu caracter unguresc. Povestind, de exemplu, “ijderenia moldovenilor”, dup[ ce arat[ c[ Lasl[u a alungat cu ajutor primit de la R`m (Roma) pe t[tari, p`n[i-a trecut apa Siretului, continu[textual :

---

[1] V. A. Ureche, Codex Bandinus, *Analele Ac`d. Rom., =. II, t. XIII, Mem. s. ist.*, 1893-1894, p. 130, 307.

“Acolo Lasl[u craiu, st`nd ]n \[rmarile apei, au strigat ungure=te: *seretem, seretem,* ce se zice rom`ne=te: place-ml, place-mi. Mai apoi dac[s-au desc[lecat \ara, dup[cuv`ntul craiului, ce au zis *seretem*, au pus numele apei Siretul.”

}n acela=i timp, interpolatorul se v[de=te a fi =i un bun cunosc[tor al obiceiurilor ungure=ti. Povestind, mai departe, cum Lasl[u craiul,]ntorc]ndu-se biruitor din r[zboiul cu t[tarii, in ziua de l[satul secului, a cerut voie de la vl[dicii s[i s[-l lase trei zile s[se veseleasc[cu doamn[-sa =i cu boierii adaug[: “=i a=a l-au blagoslovit de au l[sat sec mar\i cu toat[curtea sa, *care obiceiu se \ine la legea lor =i p`n[ ast[zi, de las[ sec mar\i ]n s[pt[m`na postului celui mare dint`iu*”.

Dac[,]n sf`r=it, mai \inem seam[ =i de faptul c[ interpolatorul era familiarizat =i cu obiceiurile ungure=ti din Maramure= foarte vechi, atestate ]n decretele Sf. +tefan (... “care semn tr[ie=te =i p`n[ast[zi la Maramure=, de se cehluiesc pregiur cap...”), atunci poate c[nu suntem departe de adev[r c`nd presupunem c[ acest rom`n ardelean era din p[r\ile Maramure=ului. Maramure=ul, care ne-a dat,]n secolul al XVI-lea,]nceputurile literaturii, ne-a trimis =i mai t`rziu c[rturari. Chiar ]n vremea lui Vasile Lupu =i a lui Grigore Ureche, tr[ia la curtpa boierului P[tra=cu Ciogolea din Calafende=ti (sudul Bucovinei), ca dascal de copii, un asemenea c[rturar maramure=ean, care ne-a lasat un frumos centom hrisostomic, cu prilejul ]nmorm`nt[rii jup`nesei Sofronia, so\ia nefericitului boier.

Printre c[rturarii care treceau]n Moldova se va fi aflat probabil =i acest dasc[l Simion. Dintr-o noti\[pe care ne-a p[strat-o un copist aproape contemporan, se pare]ns[c[el nu se bucura de prea mult[stim[ ]ntre boierii rnoldoveni, c[ci iat[ce ne spune noti\a :

“Acest Simeon Dasc[l, ce el se nume=te aici, mai mult se vede c[au amestecat =i au turburat istoria dec`t au lucrat ceva=i pentru Ureche vornicul, carele au scris acestea, a vesti c[ e domn ]nv[\at =i ]n\elept, iar acesta =i ne=tiut =i slab la minte, precum =i Todora=cu Cantacuzin vel vist, ]n Moldova =i al\ii, bine cunosc`nd pe acela, mi-au m[rturisit c[de mult[ne=tiin\[=i de minte pu\in[era acel om, precum iar el iese =i aici c[<ce>

au fost se arat[=i pe l`ng[altele face =i aceasta, c[ale altora le face ale lui, adec[ce au scris Ureche el zice c[au scris.”

Interpolarea lui Simion Dasc[lul privitoare la ob`r=ia rom`nilor din t`lharii Romei a st`rnit o profund[indignare]ntre c[rturarii moldoveni din a doua jum[tate a secolului al XVII-lea.

Nicolae CARTOJAN, *Grigore Ureche*,]n *Istoria literaturii rom`ne vechi*, vol. II, Funda\ia Regal[pentru Literatur[=i Art[, Bucure=ti, 1942, p. 144–153.

Un studiu lingvistic asupra letopise\nlui lui Ureche este]ngreunat de anumite]mprejur[ri speciale: nu avem an manuscris autograf al cronicii, nici m[car o copie care s[nu fi trecut prin filiera mai multor copi=ti succesivi, care sunt adesea =i interpolatori =i compilatori. Manuscrlsele cele mai bune ale cronicii sunt copii de la lnceputul secolulai al XVIII-lea, c`teva decenii dup[ scrierea cronicii. }n cazul special al cronicii lui Ureche, cele mai bune manuscrise, cele folosite de to\i editorii pentru edi\iile lor, pentru c[ sunt singurele complete =i copiate ]ngrijit, se datoresc unor copi=ti munteni. Cele c`teva manuscrise moldovene=ti ale cronicii lui Ureche sunt lacunare =i copiate dup[un arhetip neglijent redat de un scrib f[r[mult[=tiin\[de carte. Ca atare ele nu pot folosi ca baz[a unei edi\ii. Totu=i studiul limbii lui Ureche nu este ca neputin\[. Mai]nt`i cei doi copi=ti munteni care au copiat manuscrisul datorit lui Axinte Uricarul din Moldova, gr[m[tic]nv[\at =i con=tiincios, sunt =i ei scriitori de manuscrise foarte con=tiincio=i, care =i-au permis foarte mici schimb[ri]n text. Fonetica este cea care a avut ceva mai mult de suferit; a fost eliminat]n cele mai multe cazuri: dz moldovenesc, gi pentru j; s-au p[strat]ns[,]n genere, forme nediftongate ca: sar[, s[marg[. Lexicul moldovenesc a fost p[strat de to\i copi=tii, cu foarte rare excep\ii, =i formeaz[o mare boga\ie pentru studiul limbii.

Din tezaurul culturii latine, cu care a intrat]n contact]n =colile din Polonia, Ureche a p[strat foarte pu\in]n cronica sa. Fraza de construc\ie latin[, care apare]ntr-o form[moderat[ ]n *De neamul moldovenilor* a lui

Miron Costin =i mai acut[ ]n *Istoria ieroglific[* a lui Dimitrie Cantemir, nu se]nt`lne=te la Ureche. Din textul letopise\ului s[u abia se pot culege c`\iva termeni latini cu evident caracter savant: *ocheanu, gardinalii (cardinalii), cometha, eretic, corona.* Mai accentuat[este influen\a limbii slavone, limb[folosit[pe vremea cronicarului]n biseric[=i]n c[r\ile religioase. Sunt]n letopise\ cuvinte =i chiar expresii]ntregi]n slavone=te: *nacazanie silnim* (]nv[\[tura celor puternici), *tij, i pol* (=i jum[tate), *mesi\a, dni*. Cuvintele de origine slav[care deriv[din limba bisericii =i nu din Iimba poporului sunt destul de frecvente: *hvala, a poftori, otc`rmuia, ciudese, j[rt[vnic, pom[zuit*. Cu toate acestea Ureche nu este legat nici de limba studiilor sale clasice =i nici de limba bisericii. Caracteristic[ ]i este tendin\a de a se dezb[ra de limba greoaie a c[r\ilor religioase =i de a crea un stil narativ istoric av`nd la baz[limba vorbit[de popor. Fa\[de limba traducerilor din c[r\ile biserice=ti =i chiar fa\[de limba mitropolitului Varlaam care,]n *Cazanii*, se dovede=te]nc[supus[regulilor frazeologiei slavone, limba lui Ureche reprezint[un mare pas]nainte spre]nchegarea limbii literare rom`ne=ti. Lexicul predominant moldovenesc =i topica frazei, care poate =i uneori st`ngace — s[nu uit[m c[Ureche nu avea]n urma lui o tradi\ie literar[rom`neasc[ — dar niciodat[ retoric[ sau afectat[ ca a c[r\ilor biserice=ti, dovedesc sfor\area cronicarului de a da ideilor sale o expresie c`t mai apropiat[de limba poporului: “+i de acolo multe luund =i lipindu de ale noastre, potrivindu vremea =i anii, de au scris acest letopise\, c[rile de pre la multe locuri de nu s[v[fi =i nemerit, g`ndescu c[ cela ce va fi ]n\eleptu nu va vinui, c[ de nu poate de multe ori omul s[ spuie a=a pre cale tot pre r`ndu, cela ce vede cu ochii s[i =i multe sminte=te, de au spune mai mult, au mai pu\in, dar[lucruri vechi =i de demult, de s-au r[suflat at`ta vreme de ani? Ci eu, pe cum am aflat, a=a am ar[tat.”

Observa\iile de mai sus ne duc c[tre concluzia c[, oric`t ar fi fost de cult, Ureche r[m`ne legat de ob`r=ia sa moldoveneasc[=i popular[, de care boierii,]n privin\a culturii, nu se desf[cuser[pe vremea aceea.

Fraza lui Ureche este construit[, ea are un anume ritm ob\inut]n genere prin mijloace simple, ca de exemplu repetarea unor substantive sau adjective cu acela=i sens, care, pe de o parte]nt[resc ideea =i pe de alta dau ritm frazei: “s-au sc[p[tu de mult bine =i de mult[ap[r[tur[”, “iarn[grea =i geroas[”, “chizmindu =i]nsemn`nd =i pre scurtu scriind”, “au aflat cap =i ]ncep[tur[”, “iar[= de s`rgu scade =i se]mpu\ineaz[”, ”mai pe largu =i de agiunsu scriu”. De asemenea sunt de remarcat antitezele: “r[s[ritul este]ncep[tor, apusul va s[s[ ]nal\e”, “cela ce ceart[nedireptatea =i]nal\[direptatea”. A=adar]nt`iul cronicar al Moldovei a fost un scriitor popular, dar un scriitor cu stil studiat. Ureche nu poveste=te sec faptele, ]n=ir`ndu-le pe ani ca un analist, ci le ilustreaz[, le]nvie prin compara\ii, unele simple, f[r[mult[originalitate: “ca un leu ce nu-l poate]mbl`nzi niminea” (+tefan c`nd porne=te la r[zboi), altele dovedind c[acest cronicar din secolul al XVII-lea vedea ideile abstracte]n imagini, ca un artist: cre=terea =i dec[derea Moldovei sunt ca un puhoi de ape de prim[var[— “cum se t`mpla de s`rgu de adaoge povoiul apei =i iar[=i de s`rgu scade =i s[ ]mpu\ineaz[, a=a s-au adaos =i Moldova... de s-au de s`rgu l[\it =i f[r[z[bav[au]ndireptatu. |[ranii cuprind calea o=tirii polone]n Codrii Cozminului: "...coprinsese ca cu o mreaj[calea”. Teama de du=manul s[u, pentru +tefan L[cust[, era “...ca o ghia\[la inima lui +tefan vod[”, iar[=i o]mprejurare abstract[explicat[cu o figur[concret[. [...]

Istoricii medievali, acei care erau litera\i =i nu anali=ti, folosesc adesea dialogul — de=i, fiind vorba de persoane din trecut, sunt obliga\i s[redacteze el cuvintele personalelor lor — ceea ce le d[dea putin\[s[caracterizeze anumite figuri istorice prin propriile lor cuvinte]n stil direct. Petru Rare= fugar]nt`lne=te ni=te oameni simpli ]n mun\i, trece cu ei prin straja ungureasc[. Straja ]ntreab[: “Ce oameni sunte\i ?” Ei au zis: “Suntem pescari”. C`nd Petru Rare= se]ntoarce]n Moldova,]n a doua domnie, =i boierii care-l p[r[siser[se roag[de iertare, Petru le spune: “Fi\i]n pace =i ierta\i de gre=alele voastre, c`te mii-a\i f[cut oarec`nd...” Iar[ei cu to\ii strigar[: “]n mul\i ani s[domne=ti, ca pace”, =i iar[=i ziser[: “Bine ai venit

la scaunul t[u, domnul nostru cel dint`i”. Dialogul subliniaz[ josnicia boierilor vicleni care se schimb[ dup[ putere, lingu=ind pe domnul care fusese tr[dat de d`n=ii. +i cuvintele]n vorbire direct[ale lui Alexandru L[pu=neanu: “De nu m[vor, eu]i voiu pre ei =i de nu m[iubescu, eu]i iubescu pre d`n=ii =i tot voiu merge, ori cu voie, ori f[r[ voie”, sunt cuvintele tiranului, c[ruia pu\in ]i pas[ de voia poporului asuprit; cinismul lui re]ese mai limpede din cuvintele ce i se atribuie, dec`t dac[ar fi stigmatizat de cronicar.

De observat c[ ]ns[=i introducerea]n povestire a dialogului =i a vorbirii directe este un procedeu de literat =i nu de istoric.

C`teodat[ Ureche, pentru a sublinia un pasaj, se adreseaz[ direct cititorului, atr[g`ndu-i aten\ia. Vorbind de +tefan cel Mare, de faima sa, care atrage la d`nsul pe prieteni =i pe cei slabi, Ureche se ]ndreapt[ spre cititor =i-i spune: “Iani socote=te c[ suptu un copaciu bun c`\i s[ad[postesc sau c`t[ laud[ ]=i adaoge, nu numai purt[toriul, ce =i \ara.” Sau vorbind de c`rmuirea oamenilor din Moldova feudal[, care este mai prejos de a albinelor: “Iani, de s-ar]nv[\a cei mari de pre ni=te mu=te f[r[minte cumu-= \in domniia, cum este albina, c[toate-=i ap[r[c[scioara =i hrana lor cu acile =i cu veninul s[u.”

Unele imagini de evocare a Moldovei eroice]n lupta pentru libertate]mpotriva turcilor r[m`n ]n literatura noastr[ printre cele mai de pre\ pagini ale vechii literaturi rom`ne. Despre Valea Alb[, unde mul\imea turceasc[a cotropit oastea Moldovei lui +tefan, Ureche spune: “+i at`ta de ai no=tri au pierit, c`t au]n[lbit poiana de trupurile de a celor pieri\i, p`n[au fostu r[zboiul.” Ureche n-a tr[it vremile luptei de la Valea Alb[, a =tiut]ns[ ]ntr-o singur[fraz[s[evoce acea mare tragedie a \[rii lui]n lupta]mpotriva robiei.

C`nd +tefan bate pe turci la Podul }nalt, cronicarul spune cu m`ndrie: “...pre to\i i-au t[iatu, unde apoi m`gle de cei mor\i au str`nsu.” C`nd Mateia= Corvin se ]ndreapt[ spre Baia. schimbarea drumului s[u este explicat[ printr-o imagine plastic[: “ ...socotind ca s[ nu r[m`ie vreun

unghiu nepip[it de d`nsul”. Nici o u=oar[ironie nu lipse=te uneori din paginile lui Ureche; la Codrii Cozminului anumi\i moldoveni nu urm[resc pe du=mani, ci se dedau la pr[darea carelor p[r[site. Cronicarul nu-=i arat[indignarea, ci se mul\ume=te cu o ironie: “Ci =i acei pu\ini ce ie=is[din codru n-ar fi sc[patu, de nu s-ar fi]ncurcatu ai no=tri]n carele cr[ie=ti =i tn carele altor boieri, de le-au datu vreme, de au ie=it.”

Unele cuget[ri, care nu sunt obi=nuitele cuget[ri inspirate din c[r\ile bisericii — a=a de frecvente la scriitorii vechi — ci constat[ri asupra firii omene=ti, se]nt`lnesc sub pana acestui cronicar moldovean: “de multe ori unde pierde omul n[dejdea, de fric[mai apoi s[ ]ntoarce]n vitejie”; un proverb popular]i serve=te pentru a caracteriza pe Ilia= Rare= turcitul: “dinafar[s[vedea pom]nflorit, iar[dinl[untru lac]mpu\it”.

}n sf`r=it, portretele lui Ureche v[desc pagini de adev[rat[ m[iestrie literar[ a scriitorului. Portretul lui +tefan cel Mare este e o pagin[ clasic[ a literaturii noastre; “Fost-au acestu +tefan vod[ om nu mare de statu, m`nios =i de grabu v[rs[toriu de s`nge nevinovat; de multe ori la ospe\e omor`ea f[r[jude\u. Amintrilea era om]ntreg la fire, nelene=u =i lucrul s[u]l =tia a-l acoperi =i unde nu g`ndiiai, acolo ]l aflai. La lucruri de r[zboaie me=ter, unde era nevoie ]nsu=i s[ v`r`ia, ca v[z`ndu-l ai s[i, s[nu s[ ]nd[r[pteaze =i pentru aceia raru r[zboiu de nu biruia. +i unde-l biruia al\ii, nu pierdea n[dejdea, c[=tiindu-s[c[zut jos, s[r[dica deasupra biruitorilor”.

De observat c[aceste portrete nu sunt reproducerea textului unui contemporan al lui +tefan sau al epocii descrise]n letopise\. Cronicarul]ntruchipeaz[personajele letopise\ului s[u dup[datele desprinse din m[rturiile scrise ale vremii =i, ceea ce este mai interesant, din tradi\ia popular[, folosind faima lor transmis[din genera\ie]n genera\ie.

Nu numai portretul lui +tefan cel Mare]mpodobe=te paginile acestei cronici, ci =i altele, mai de pu\in[popularitate. Iat[portretul lui Bogdan cel T`n[r L[pu=neanu: “Nici de carte era prost, la c[l[rie sprinten, cu suli\a la halca nu pre lesne avea potrivnic, a s[gita din arc tare nu putea fi

mai bine. Numai ce era mai di treab[domnii lipsiia, c[nu cerca b[tr`nii la sfat”. Sau al lui Petru +chiopul: “...domn vrednic, cum s[ cade, cu de toate podoabile c`te trebuiesc unui domnu de cinste, c[boierilor le era p[rinte, pre carii la cinste mare-i \inea =i din sfatul lor nu ie=iia. |[rii era ap[r[toriu, spre s[raci milostivu, pre c[lug[ri =i pre m[n[stiri]nt[riia =i-i miluia, cu vecinii de prinprejur vie\uia bine, de avea de la to\i nume bun =i dragoste...”

Aceste portrete nu sunt conven\ionale, potrivite cu orice model; ele reies din aprecierea cronicarului, din analiza firii =i a faptelor fiec[rui domn al Moldovei, reu=ind ca]ntr-un stil concis, lapidar s[exprime tr[s[turile caracteristice ale personalit[\ii fiec[rui voievod.

Nu este de mirare c[numero=i scriitori rom`ni s-au inspirat din episoadele letopise\ului lui Ureche, afl`nd]n r`ndurile cronicii izvor de inspira\ie pentru nuvele, poeme, piese de teatru. Din cronica lui Ureche =i-a luat Costache Negruzzi subiectul pentru idei din cele patru tablouri (afar[de al treilea: *Capul lui Mo\oc vrem*) ale nuvelei istorice Alexandru L[pu=neanu.

Poemul lui Vasile Alecsandri, *Dumbrava Ro=ie*, porne=te de la legenda din cronica lui Ureche asupra dumbr[vii care ar fi fost arat[de c[tre prin=ii poloni]njuga\i la plug, iar drama *Despot Vod[* a aceluia=i scriitor, de=i mai liber[ ]n urmarea izvorului s[u dec`t nuvela lui Negruzzi, deriv[ ]n chip firesc din capitolele lui Ureche =i din adaosele lui Simion Dasc[lul dup[cronica polon[a lui Paszkowski, Printre sursele de inspira\ie ale lui Barbu Delavrancea pentru trilogia istoric[: *Apus de soare, Viforul* =i *Luceaf[rul* se num[r[=i cronica lui Ureche. Delavrancea introduce]ns[ ]n actul ultim al piesei *Apus de soare* nara\iunea medicului vene\ian Ieronim de Cessena, transmis[prin Leonard de Massari, episod care nu se reg[se=te]n letopise\ul lui Ureche. }n special ultima pies[a trilogiei, *Luceaf[rul*, urmeaz[foarte de aproape povestirea pribegiei lui Petru Rare=]n mun\i =i]n Transilvania dup[relatarea at`t de colorat[ din cronica lui Ureche, care la r`ndul s[u reproduce o nara\iune slavon[contemporan[.

Cronica lui Ureche nu este deci numai un izvor pentru istorici, ci o oper[literar[, un izvor de bogat[inspira\ie pentru scriitorii rom`ni, aceasta

datorit[nu numai faptelor pe care le consemneaz[, dar =i felului]n care sunt evocate.

P. P. PANAITESCU, *Introducere* la edi\ia Grigore Ureche, *Letopise\ul T[rii Moldovei*, Editura de Stat pentru Literatr[=i Art[, Bucure=ti, 1955, p. 27-31.

Ca oper[literar[, cronica scris[aproximativ o jum[tate de secol mai t`rziu dup[ trecerea ultimelor evenimente consemnate, ]ncepe printr-o expunere s[rac[, dar se ]nsufle\e=te pe m[sur[ ce ]nainteaz[ ]n timp, ajung`nd]n ultima parte dramatic[. De=i Ureche nu e un retor, =i nu pare a avea inven\ie epic[, nici imagina\ie plastic[, el =tie s[scoat[maximum de efect din raportarea nud[a =tirilor, aproape f[r[comentar.

Letopise\ul debuteaz[cu legenda]ntemeierii Moldovei, extras[din vechile anale p[m`ntene, scrise la curtea lui +tefan cel Mare. Povestirea, simpl[, izbute=te s[ realizeze ]n c`teva linii un panou sugestiv. [...]

}nt`iul domnitor, Drago=, a stat]n scaun numai doi ani =i a murit, semn de “nea=ezare”, deduce cronicarul, pentru urma=i. Demonstra\ia e f[cut[prin simpla]n=irare a acestora, ca]ntr-un pomelnic, sau cum sunt enumerate]n Biblie semin\iile. [...]

Mai mult de 46 de ani (dup[socoteala cronicarului) din istoria Moldovei, izvoarele fiind cu totul insuficiente, sunt expedia\i]n acest mod. Chiar domnia lui Alexandru cel B[tr`n este expus[, din acelea=i motive, sumar, d`ndu-ni-se doar c`teva am[nunte asupra aducerii moa=-telor lui Ioan cel Nou la Suceava =i asupra sinodului de la Floren\a (1432), la care Moldova ar fi fost reprezentat[prin Grigore |amblac. Lupta moldovenilor cu cavalerii teutoni la Marienburg (1422) este zugr[vit[cu mai mult[mi=care. [...]

Domnia lui +tefan se bucur[de cel mai mare spa\iu]n cronic[=i sunt vizibile sfor\[rile lui Grigore Ureche de-a o]nf[\i=a cu alte mijloace dec`t cele obi=nuite.

Monarhia absolut[, cu concentrarea autorit[\ii]n m`inile domnitorului, nu mai convenea ]n secolul cronicarului, dar lupta pentru neat`rnarea

\[rii era]nc[necesar[=i se cuvenea subliniat[ ]n vremea lui +tefan cel Mare. +tim c[Ureche acorda istoriei un sens educativ. Tocmai figuri de eroi ca aceea a lui +tefan puteau fi date ca exemple demne de urmat, =i aceast[grij[pare s[fi st[p`nit pe cronicar. Dec`t insist`nd asupra eroismului lui +tefan, el atribuie domnitorului inten\ii pe care nu le-a avut. Intervenind =i atitudinea sa boiereasc[, ostil[autorit[\ii centrale, Ureche consider[c[+tefan “nu cerca s[a=aze \ara”, ci era “om r[zboinic” de dragul de a face r[zboaie, chiar lacom de a cuprinde "ce nu era al lui”. +tefan avea inima aprins[“de lucrurile viteje=ti” =i c`nd nu purta lupte i se p[rea c[ “are mult[ sc[dere”. A=adar, ]n concep\ia cronicarului, +tefan umbla dup[ glorie “ca un leu ce nu-l poate ]mbl`nzi nimenea”, fiind prototipul viteazului, ca Ahile, =i nu ceea ce a fost]n realitate: un ap[r[tor al independen\ei Moldovei. Aceast[viziune “eroic[”, influen\at[de Rena=tere, reprezint[un mod individualist de a privi istoria, prin personalit[\i sau “oameni mari”, l[s`nd]n umbr[masele.

Se amestec[totdeodat[explica\ii de ordin teologic, supersti\ios, caracteristice istoriei de tip feudal. Astfel,]n r[zboiul de la R`mnic cu | [p[lu=i, a umblat deasupra, c[lare =i ]ntrarmat, sf`ntul mucenic Procopie, “fiindu]ntr-ajutoriu lui +tefan vod[=i d`ndu v`lhv[o=tii lui”. De asemenea,]n lupta cu polonii din Codrii Cozminului, s-a ar[tat “c[lare =i]ntrarmatu ca un viteazu” sf`ntul mucenic Dimitrie.

Victoria de la Podul }nalt a fost o fericit[coinciden\[ ]ntre voia lui Dumnezeu =i aceea a oamenilor. Turcii au fost cuprin=i de o negur[“de nu s[vedea unul cu altul”. +tefan i-a atras cu “buciune =i tr`mbi\i” ]n lunca B`rladului, unde “pre to\i i-au t[iatu”, de au adunat apoi gr[mezi de le=uri, “m`gle de cei mor\i”.

Lupta din Codrii Cozminului s-a dat tot cu concurs divin =i cu ingeniozitatea domnitorului, care a avut grij[ ]n prealabil s[cresteze arborii la r[d[cin[, l[s`ndu-i]n picioare pentru a-i pr[bu=i la timp asupra du=manului. [...]

Privite]n total, paginile despre +tefan cel Mare, de=i con\in unele scene

epice, sunt nesatisf[c[toare fa\[de ce =tim ast[zi, lui Ureche]i revine totu=i meritul de a fi fost primul biograf al marelui domnitor. C[tre sf`r=it, curiozitatea noastr[ e recompensat[ printr-un portret moral clasic, un scurt panegiric =i c`teva imagini meteorologice, figurate apocaliptic, ca pentru a poten\a pierderea ireparabil[suferit[de cre=tin[tate prin moartea ap[r[torului ei. [...]

De la +tefan cel Mare]nainte, izvoarele]nmul\indu-se, povestirea este mai animat[=i cronicarul mai]ndr[zne\ ]n caracteriz[ri, mai am[nun\it]n descrieri =i mal larg]n nara\ie, oferind reflec\ii, portrete, tablouri, schi\e de nuvele. Despre fiul lui +tefan, Bogdan, ne spune c[era “grozav la fa\[=i orbu de un ochi”, ambi\ios incoercibil. Refuz`ndu-i-se m`na principesei Elisafta, sora lui Alexandru Iagellon, a lovit singur cu suli\a]n poarta Liovului =i a luat clopotul mitropoliei din Rohatin. Bogdan]n ospe\e nu petrecea, “ci ca un strejar]n toate p[r\ile priveghiia, ca s[nu =tirbeasc[\ara ce-i r[m[sese de la tat[-s[u”. +tefan cel T`n[r (+tef[ni\[) mo=tenise impulsivitatea tat[lui s[u, “era om m`nios =i pre lesne v[rsa s`nge”. A t[iat pe Arbure hatmanul “pe carile zic s[-l fie aflat]n viclenie, iar[lucrul adev[rat nu s[=tie”. Din contra, Petru Rare=, “ca un p[storiu bun ci str[juie=te turma sa, a=a]n toate p[r\ile str[juia =i priveghiia =i nevoia ca s[l[\asc[ce au apucat”.

Pentru domnia lui Petru Rare=, cronica lui Ureche e mai bogat[dec`t cea oficial[, a lui Macarie, =i cum =tirile nu se afl[ nici ]n Bielski, se presupune c[ provin din letopise\ul moldovenesc al lui Eustratie Drago=, care el ]nsu=i va fi avut la ]ndem`n[o rela\iune intern[contemporan[mai]ntins[, nedescopierit[p`n[ acum. Aici se povesteau ]n special peripe\iile pribegiei lui Petru ]n Ardeal, cum a trecut mun\ii travestit cu com[nac pe cap, cum a fost osp[tat de ni=te pescari, cum a dormit la casa unui nobil, cum jup`neasa acestuia i-a preg[tit un leag[n cu cai =i o gard[de 12 voinici]narma\i, cum alt boiarin ungur i-a dat un leag[n cu 6 cai, cum domni\a Elena, so\ia lui Petru, a scris apoi din Ciceu carte sultanului, slobozit[pe z[brea =i dus[la |arigrad, cum,]n fine, sultanul a trimis =ase soli la Iano= crai ca s[dea drumul lui Petru.

Delavrancea,]n *Apus de soare, Viforul* =i *Luceaf[rul*, a zugr[vit pe +tefan cel Mare, +tef[ni\[-vod[=i Petru Rare= lu`nd ca punct de plecare cronica lui Grigore Ureche. [...]

Evenimentele =i figurile de domnitori care se succed au atras pe scriitorii de mai t`rziu =i meritul lui Ureche este de a fi oferit ]n cronic[ schi\ele mai tuturor operelor literare ce se puteau imagina. Nuvela *Alexandru L[pu=-neanul* de Constantin Negruzzi este ]n linii mari schi\at[ de letopise\. }nt`mpinat de solii lui Tom=a, L[pu=neanul roste=te cuvintele memorabile: “De nu m[vor, eu]i voi pre ei =i de nu m[iubescu, eu]i iubescu pre d`n=ii =i tot voi mearge, ori cu voie, ori f[r[voie”.

Scena m[celului celor 47 de boieri este ea]ns[=i o pagin[de nuvel[:

“Alixandru-vod[daca s-au cur[\it de toat[grija denafar[=i au adus pre doamna sa Ruxanda =i pre fii s[i din |ara Munteneasc[, au vrut s[s[cur[\easc[=i de vr[jma=ii s[i cei din cas[, pre carii prepusease el c[pentru vicle=ugul lor au fost scos din domnie =-au]nv[\atu cu tain[ ]ntr-o zi lefecii s[i, pe carii au avut streini, de i-au supus]n curtea cea domneasc[,]n Ia=i. +i i-au chiematu pre obiceaiul boierilor la curte, carii f[r[nici o grij[=i de primejdie ca aceaia neg`ndindu-s[, daca au intrat]n curte, slujitorii, dup[ ]nv[\[tur[ce au avut,]nchis-au poarta =i ca ni=te lupi]ntr-o turm[f[r-de nici un p[stor au intrat]ntr-]n=ii, de-i snopiia =i-i junghiia, nu numai boierii, ce =i slujitorii. Nici alegea pre cei vinova\i, ci unul cu altul]i punea suptu sabie, c[dea mul\ime, dipre z[breale s[riia afar[, de-=i fr`ngiia picioarele. +i au pierit atuncea 47 de boieri, f[r[alt[curte, ce nu s-au b[gat]n sam[.”

De re\inut am[nuntul c[un pretendent, +tefan M`zg[, venise s[ia domnia]nso\it de haiduci, “p[stori =i alt[adun[tur[”.

Excelent[pagin[de nuvel[este =i epilogul cu moartea lui L[pu=neanu:

“Zic unii c[=i moartea lui Alixandru-vod[au fost cu]n=[l[ciune, c[el mai nainte de moartea lui, v[z`ndu-s[ ]n boal[ grea ce z[cuse =i neav`ndu n[dejde de a mai firea viu, au l[sat cuv`ntu episcopilor =i boierilor, de-l vor vedea c[ este pre moarte, iar[ ei s[-l c[lug[reasc[. Deacii v[z`ndu-l ei le=in`ndu =i mai mult mort dec`t viu, dup[cuv`ntul lui, l-au c[lug[rit =[

i-au pus nume de c[lug[rie Pahomie. Mai apoi, daca s-au trezit =i s-au v[zut c[lug[r, zic s[fie zis c[de s[va scula, va popi =i el pre unii. Mai apoi episcopii =i boierii]n\eleg`ndu acesta cuv`ntu =i mai cu denadinsul Roxanda, doamn[-sa, tem`ndu-s[ de un cuv`ntu ca acesta, carile era de a-l =i creaderea, =tiind c`t[ groaz[ =i moarte f[cus[ mai nainte ]n boierii s[i, tem`ndu-s[doamn[-sa s[nu pa\[mai r[u dec`tu al\ii, l-au otr[vit =i au murit."

Figura lui Despot-vod[, intrat[ ]n drama istoric[a lui V. Alecsandri, apare individualizat[ ]nt`i]n cronica lui Ureche. Domnia aventuroas[a lui "Heraclu Vasilicu" a fost prevestit[de un semn:

"Pre aceaia vreme (]n 1558) fost-au iarn[grea, mare =i friguroas[, de au]nghie\at dobitoace =i heri prin p[duri."

Despot "s-au]ncle=tat cu o sam[de evangheli\i (c[el]nc[n-au fost pravoslavnic) =i s-au f[cut ficioru de domnu". Ajuns domnitor, lingu=ea pe boieri, momindu-i "cu cuvinte dulci... s[le fac[bine mai mult dec`t vor pofti ei". A umplut cu bani gurile vr[jma=ilor, p`n[s-a consolidat, iar dup[aceea, "puse pre \ar[greot[\i mari, biseaaricile dezbr[ca, arginturile le lua, de f[cea bani =i altile c`te nu au zis \ara c[va vedea".

Simion Dasc[lul adaug[cum c[oastea lui Laski, venit[ ]n sprijinul domnitorului, a fost gonit[dup[uciderea lui de \[rani cu "]mbl[cie =i cu coase".

De altfel, Ureche]nsu=i noteaz[c[Mircea Ciobanul voia s[cuprind[Moldova tocmai profit`nd de "]mp[rechierea ce era ]ntre c[l[ra=i =i ]ntre pedestra=i", adic[ de conflictul dintre boieri =i \[rani. Conflictul s-a accentuat ]n timpul domniei lui Ion-vod[ Armeanul. Ureche e mai obiectiv cu acesta dec`t Azarie, recunoa=te c[era "de minte ascu\it, de cuv`ntu gata =i... harnic, nu numai de domnie ce =i altor \[ri s[fie cap mai mare", totu=i nu-i iart[exac\iunile, "beliturile", "f[r[dumnezeire" ce a f[cut, mor\ile groaznice date]ndeosebi c[lug[rilor =i boierilor. De aceea, Ureche, conform concep\iei sale, crede c[dezmembrarea trupului lui Ion-vod[cu dou[c[mile,]n b[t[lia de la Cahul, a fost o pedeaps[venit[de sus.

Lupta]ntre moldoveni =i turci este viu zugr[vit[, cu mare admira\ie pentru vitejia moldovenilor:

“Ci moldoveanii a=a sta, cum s-ar fi g[tit s[moar[au s[izb`ndeasc[. +i mult[ moarte s-au f[cut ]ntre am`ndoao p[r\ile, c[nu era loc a c[lca pre p[m`ntu, ci pre trupuri de om. A=a mai apoi s[ b[tiia de aproape, c`t =i m`inile le obosis[ =i armele sc[pa. Acela praf s[ f[cus[, c`t nu s[cuno=tiia care de care-i este, de s[nea\e =i di tr[snetul pu=cilor nu s[auziia dispre am`ndoao p[r\ile , nici pu=ca=ii nu mai =tia]n cine dau.”

Domnitorul, v[z`nd c[ nu are pe unde fugi, dec`t dac[ar zbura, s-a predat, iar cazacii s-au luptat mai departe, “de au pierit p`n[ ]ntr-unul”.

Figura lui Ion-vod[Armeanul a fost reconsiderat[ ]n spirit democratic]nt`ia oar[de B. P. Hasdeu,]n cunoscuta sa monografie *Ion-vad[cel Cumplit* (1865).

Ajutorul cazacilor a fost de folos =i lui Ivan Potcoav[, poreclit a=a “pentru c[au fost rump`nd potcoavele”, de=i al\ii]i ziceau Cre\ul, originar din Mazovia, prezumat frate al lui Ion-vod[, care era fiul lui +tefan (+tef[ni\[). Lupta lui Ivan Potcoav[cu Petru +chiopul la Docolina a intrat]n +*oimii* =i *Nicoara Potcoav[* de Mihail Sadoveanu. Ureche o descrie ca pe lupta lui Por cu Alexandru cel Mare :

“+i apropiindu-s[oastea lui P[tru-vod[, v[z`ndu cazacii pre turci c[ aduc nainte cirezi de vaci, ca s[ st`mpere armele]n dobitoace, n-au vrut cazacii s[s[geate de departe, ce odat[au slobozitu focul =i]n oameni =i]n dobitoace. Ci dobitoacele mai mult[z[h[ial[f[ciia turcilor dec`t cazacilor, c[ de tr[snite fugiia ]napoi. +i d`ndu r[zboiu viteje=te, dup[mult[nevoin\[a cazacilor, iat[al doilea r`ndu pierdu r[zboiul P[tru-vod[ =i iar[=i r[mas[ izb`nda la cazaci.” [...]

Grigore Ureche n-a avut r[gazul s[duc[letopise\ul p`n[la zi. Cu scrutarea moral[de care era capabil, ar fi l[sat f[r[ ]ndoial[memorii de o valoare literar[cu mult deasupra celei a cronicii r[mase de la el.

Cele mai bune manuscrise ale lui Ureche sunt de la]nceputul secolului al XVIII-lea =i se datoresc unor copi=ti munteni. }n aceste condi\ii studiul

limbii =i stilului cronicarului este dificil, pentru c[trebuie reconstituit, opera\ie totdeauna arbitrar[. Stilul individual se poate cel mult presupune, calit[\ile lui principale fiind proprietatea =i conciziunea, calit[\i ce caracterizeaz[opera istoricului latin Tacit.

Alexandru PIRU, *Grigore Ureche*,]n *Literatura rom`n[veche*, Editura pentru Literatur[, Bucure=ti, 1961, p. 114-134.

}nainte de a putea afirma ceva despre sistemul asocia\iilor — vorbim de cele inten\ionate —, este necesar s[ ]n\elegem c[rui tip imaginativ apar\ine scriitorul, prospect`nd, pe c`t se poate, zonele atinse de]nchipuirea lui,]n special acelea, f[r[de =tire atinse, pe c`nd se str[duia s[reproduc[onest evenimente.

Imagina\ia sa, constr`ns[ s[ se ]nfr`neze mereu, resim\indu-se de pe urma izbirii numeroaselor praguri =i a multiplelor]ngr[diri specifice domeniului exact al istoriografiei, ni se dezv[luie pu\in =i poate fi pre\uit[aproximativ.

Adunate, imaginile pres[rate ici-colo, la mari distan\e ln text, sub chipul modest al compara\iei (figur[inten\ionat[), \`=nind,]n schimb, la tot pasul, dintre forma\iunile bizare ale limbii timpului, alc[tuiesc, cu sprijinul firesc =i compensatoriu al imagina\iei noastre de cititori, o lume s[rac[de icoane primitive. Imaginile par, toate, inspirate de contactul cu un mediu auster, f[r[preten\ii, toate poart[amprenta unei ambian\e rom`ne=ti rudimentare.

Absen\a tradi\iei literare =i,]n general, a celei spirituale, condi\ia de deschiz[tor de drum fac imposibil[identificarea vreunei]nclina\ii spre abstract. Imagina\ia cronicarului nu poate sc[pa de sub impresia persistent[a lucrurilor din jur, de ambian\a concret[a gospod[riei, a faptelor zilnice, nu-=i poate slobozi aripile din str`nsoarea limitativ[ a universului ortodox. Nimic nu probeaz[, sub acest aspect, faima de c[rturar a autorului, =i cu at`t mai pu\in a unui c[rturar — cum s-a zis adesea cu exaltare — umanist, c[ci mult mai conving[tor ar fi fost, din acest punct de vedere, un univers

asociativ subtil =i livresc, dec`t s[r[c[cioasele =i dezolant de puerilele observa\ii relative la originile poporului =i ale limbii rom`ne, ori cele copiate, foarte probabil, dintr-un atlas geografic, referitoare la Ardeal, la Polonia =i la Turcia. Este poate umanist cronicarul numai c`t ]l atinge aripa g`ndirii ortodoxe. }n fond, el r[m`ne un barbar]nzestrat cu spirit justi\iar.

C`teva direc\ii r[m`n prioritare =i asociativitatea cronicarului se exerseaz[parc[mereu pe anumite f[ga=e. Le ilustr[m mai jos cu c`teva exemple, r[m`n`nd s[ verific[m, cu o alt[ ocazie, ]ntr-un studiu care s[ angajeze cea mai interesant[ problem[ a cronicii — starea metaforic[ a cuvintelor — dac[ =i cu c`t se diversific[universul imagistic al autorului,]n cazul]n care exploat[m virtu\ile, pentru noi poetice, ale limbajului s[u obi=nuit. Mai]nainte,]ns[, s[observ[m c[felul cum sunt descrise =i povestite unele fapte istorice, relatarea lor adic[tr[deaz[un anumit contact uman, prin]ns[=i alegerea cuvintelor, prin recuren\a unora din ele, printr-un anumit unghi particular de abordare a evenimentelor.

Cavalerii lui Matei Corvin, lovi\i prin surprindere, “]n toate p[r\ile r[t[ciia”, ca ni=te viet[\i gola=e, c[zute din cuib, “de-i v`na \[ranii ]n z[voaie...”. Dac[ oamenii s[i erau, cum se bag[ de seam[, v`na\i (nu “prin=i”),]nsu=i craiul “r[nit de s[geat[foarte r[u”, h[l[duind pe poteci spre Ardeal, e asimilat de autor,]n involuntar[viziune, cu fiara atins[, t`r`ndu-se, beteag[, printre gona=i.

Urm[rirea unui corp de oaste]n retragere treze=te, de la sine, imaginea unei goane v`n[tore=ti. Ureche se afl[ sub domina\ia acestei viziuni — un veritabil etimon imagistic —, care ]l preface pe +tefan, pe c`mpul obi=nuit al relat[rii, c`nd un cititor priceput al jocului ]n=el[tor de urme l[sate de v`nat (“sim\indu déciia +tefan vod[c[craiul n-au luat urma pre unde venise, ci spre codru,]ndat[au trimis...”), c`nd]ntr-un soi de fiar[, primejdioas[sub apatia ei p[relnic[(“Mai apoi socotir[s[nu cumva z[d[rasc[pre +tefan vod[, s[Ie fie a strica pacea...”).

}n acela=i fel, un domn abil (Despot Vod[) pare —]n expresia comun[,

deloc inten\ionat[a cronicarului — un]mbl`nzitor de bestii nelini=tite: “pre boiari cu cuvinte dulci ]i ]nbl`nzia...”.

V`n[toarea cu =oimi este sugerat[ de expedierea ]n prad[ a unor p`lcuri de cavalerie turc[: “a=a au slobozit n[vrapii s[i de au pr[dat toat[|ara”.

Vultur de st`nc[, pribegitul P[tru Rare= ]=i vegheaz[ de sus urm[ritorii, “l[s`ndu-s[ca s[poat[ceva odihni deasupra m[n[stirii,]n munte...”.

Turcul]=i epuizeaz[victima]n felul ursului (“c[vr[jma=ul lor =i a toat[cre=tin[tatea, turcul le st[ ]n spate...”), =i are gesturi de pescar (“=i asupra volniciei tuturor]ntinde mrejile sale ca s[-i cuprinz[”). Alteori, hultan, el atac[ ]n picaj: “Mal apoi s-au l[satu la ceilalt[spuz[de i-au snopit =i i-au sf[r`matu”. De aceea, vigilen\i ca viet[\ile du=m[nite ale p[durii, “domnii Moldovei pururea s[aib[urechi deschise despre turcu...”.

Toate aceste exemplific[ri, la care,]n mare parte, am apelat =i]n alte capitole, sunt adunate aici cu inten\ia ca, prin num[rul lor mare, s[fac[s[se deconspire impulsurile dominante, reperele stabile ale imagina\iei cronicarului.

Exprimarea,]n aceste fragmente, este nefigurat[, din punctul de vedere al epocii, =i figurat[f[r[inten\ie, din punctul nostru de vedere.

Imagini v`n[tore=ti apar, ]ns[, =i cu inten\ie, prin cele c`teva compara\ii ale autorului, confirm`nd prec[derea ]nclina\iei lui plastice. Plutind ]n aerul ei aparent conven\ional, compara\ia “ca un leu gata spre v`nat” poate fi luat[totu=i]n seam[. Fiind pricinuit[de temperatura sufleteasc[a lui +tefan, este plauzibil[=i pertinent[. Pe l`ng[ aceasta, observat[ ]n ad`ncime, compara\ia evoc[ ]ncordarea de felin[ ]n atac, for\a ei plastic[apar\in`nd nu imaginii statice a leului, ci atitudinii de arcuire, febril[ de dinaintea saltului. Ar merita ca imaginea s[ fie adus[ aproape de altele referitoare la +tefan (de exemplu cele care fac din el o fiar[ ce nu trebuie z[d[r`t[),]ntr-un efort de precizare =i revizuire a portretului marelui domnitor, prin consemnarea impresiei l[sate de el urma=ilor.

O a doua compara\ie animalier[(“}nchis-au poarta =i ca ni=te lupi]ntr-o turm[f[r[nici un p[storiu, au intratu]ntr-]n=ii, de-i snopiia =i-i giunghia...), este ast[zi integral conven\ional[. Nu tot a=a era pe vremea lui Ureche,

c`nd imaginile nu se iveau ca auxiliare expresive ori purt`nd inten\ia unor efecte pur estetice, ci sub imperiul emo\iei, exact ca]n folclor; episodul m[cel[ririi boierilor este narat cu groaz[alunecat[ ]n oroare =i nedumerire.

Compara\ia tr[deaz[o zon[imaginativ[adiacent[— c`mpul vizual domestic. Compara\ia v`n[toreasc[ ]nf[\i=eaz[,]n cronic[, faza de exces imagistic, pentru c[, de regul[, aici efortul expresiv =i imagina\ia asociativ[nu sunt cu nimic diferite de ale povestitorului popular, adic[poart[mereu,]ntr-un chip sau altul, amprenta rusticit[\ii.

Se afl[la Ureche destule modeste compara\ii — ne vine greu s[le socotim ca atare — care divulg[structura psihic[=i universul accesibil cronicarului. Iat[compara\ia ap[rut[prin simplificarea carna\iei unei parabole: “Iani socote=te c[supt un copaci bun, c`\i s[ mistuiescu, sau c`t[laud[ ]=i adaoge nu numai purt[toriul, ce =i \ara, c`nd n[v[liia la d`nsul =i la \ar[=i domnii cei striini, ca s[-i duc[la domnie...”.

C`teva evoc[implicit obiceiuri, ocupa\ii domestice, punctele de sprijin ale imagina\iei cronicarului]n sfera cotidianului: “mult[oaste le=asc[au pierit, unii de o=teni, al\ii de \[rani, ce le cuprinsese ca cu o mreaj[calea...”.

“Derept aceia]i zic |ara peste munte, c[ci iaste]ncungiurat[de toate p[r\ile cu mun\i =i cu p[duri, cum ar fi]ngr[dit[”.

Altele decurg din cutele sufletului colectiv, din spiritualitatea rural[ ]nchis[ ]n cicluri, supus[, milenar, riturilor, dominat[de ideea patriarhal[a familiei: “Ce moldovenii a=a sta cum s-ar fi g[tit s[moar[”, “c[boiarilor le era p[rinte, pre carii la cinste mare]i \inea”. [...]

Este, oare, funciarmente popular[sintaxa narativ[a lui Ureche ori se afl[ea sub pecetea retoricii umanismului t`rziu, contactat,]n tinere\e,]n Polonia? Chestiunea, pus[ ]n termeni disjunctivi, ni se pare irezolvabil[, mai ales]n faza actual[de cunoa=tere a limbii literare, a ceea ce limiteaz[popularul de cult]n epoc[. }n locul solu\iilor tran=ante, s[facem opera\ia]n\eleapt[=i incomparabil util[de a inventaria tipurile de fraze narative.

Trebuie spus de la]nceput c[numeroase, foarte numeroase fragmente din cronic[recomand[o sintax[evoluat[; maturitatea ei se distinge]n

flexibilitate,]n putin\a adapt[rii la caden\ele materiei =i]n libertatea solu\iilor topice. +i]n primul r`nd]n adaptabilitate, c[ci este reconfortant s[sim\i =i apoi s[stabile=ti diferen\e]ntre fraza ideologic[=i cea narativ[dup[cum evoluezi]n text de la comentariu la obi=nuita expunere de evenimente. Prea pu\in din simplitatea frust[, utilitarist[a parataxei populare, foarte departe de somptuoasa desf[=urare a frazei costiniene.

Reiterarea copulativului *=i* al epicii populare, iar,]n variant[scris[, obositoarea reluare a aceluia=i]n proza neculcian[nu exist[ ]n prima cronic[a \[rii, unde dominant[e eficien\a =i caracteristic[e uluitoarea limpezime a expunerii. +i nu este, aici, ticul verbal al povestirii, reminiscen\[a stereotipiei persuasive a basmelor. Pentru c[nu este diseminat]n tot locul, apari\ia lui repetat[ ]ntr-un pasaj posed[un poten\ial psihologic, oblig[s[-l lu[m sub observa\ie stilistic[.

}n general, *si*,]n coordonare, aflat la]nceput la nivelul complex al frazei, cobor`nd, apoi, progresiv =i din ce]n ce mai rapid, la verigi sintactice inferioare, suport[o interpretare intensiv-cumulativ[. Pierderile catastrofale]i suscit[cu regularitate stranie o astfel de construc\ie cronicarului. Trebuie s[revenim la trei exemple remarcabile, fructificate de noi pe alte laturi:

"Iar +tefan vod[, miercuri 24 de zile a ace=tii luni, au dob`ndit cetatea D`mbovi\a =i au intrat]ntr-]nsa =i au luat pe doamna Radului vod[=i pe fiic[-sa Voichi\a au luat-o =ie doamn[=i toat[avu\ia lui =i visteriile =i ve=mintele lui cele scumpe =i toate steagurile lui”;

"Au luat +tefan vod[cetatea Teleaj[nului =i au t[iat capetele p`rc[labilor =i muierile lor le-au robit =i mul\i \igani au luat =i cetatea o au arsu”;

"+i mul\i den boiarii cei mari au picat, =i vitejii cei buni au pierit, =i fu sc`rb[ mare a toat[ \ara =i tuturor domnilor =l crailor de penpregiur, deaca auzir[ c[ au c[zut moldovenii supt m`na p[g`nilor.”

Intensitatea rezultat[se afl[la acela=i nivel,]ns[exist[nuan\e:]n primele dou[exemple, enumerarea se face cu spaim[cresc`nd[, ]n al doilea, cu str`ngere de inim[p`n[la]n[bu=ire.

Dac[nu poate intra]n discu\ie asimilarea simplicit[\ii =i stereotipiei

sintactice populare cu tiparul sintactic al cronicii, ne r[m`ne s[constat[m ce grad de rafinament atinge]n frazare autorul. Un am[nunt ne]nsemnat de redactare, =i anume o turnur[particular[ ]n formularea unui pasaj, ne-a fost suficient pentru a abandona imaginea unui practicant al expunerii oarbe iresponsabile. A nu-\i uita, neonora\i,]ntr-un cotlon al frazei, determinan\ii, a constr`nge fraza s[ finalizeze, recurg`nd, pentru aceasta, la *un repetitio* discursiv ca =i cum relatarea rarefiat[prin dictare ar fi cerut-o, sunt m[rturii suficiente pentru atestarea unui anumit grad de vigilen\[compozi\ional[=i sintactic[a cronicarului :

"Ci *p`n-a s[ str`nge* oastea lui +tefan vod[=i p`n-a-i veni agiutoriu, c[ =i Lasl[u, craiul unguresc, fratele lui Albertu, ]nc[ i-au trimis 12 000 de oameni de oaste =i cu d`n=ii pre Birtoc, voievodul Ardealului, ce era cuscru lui +tefan vod[, =i de la Radul vod[ ]nc[i-au venit agiutoriu oaste munteneasc[. Ci *p`n[ a s[ str`nge* oastea toat[launloc, Albertu crai au purcesu cu oastea de la Co\mani =i au lovit la +ipin\i."

Prob`nd, ]nt`i, existen\a unui anumit scrupul sintactic, suntem slobozi s[extindem, din aproape]n aproape, investiga\ia. Odat[demonstrat[varietatea]n registrul frazelor narative, ea s-ar constitui ca argument al conceperii lucide a =irului sintactic. Astfel, exemple de concentrare narativ[sprijinit[pe puterea de contragere a gerunziilor, pe scuturarea determin[rilor superflue se afl[ ]n multe locuri. [...]

Sintaxa cronicarului poate fi explicat[, mai cur`nd, prin fenomenele obi=nuite de autostereotipare ]n procesul redact[rii, de adeziune la tipare comode, ]n fine, admitem chiar c[ prin anume infiltra\ii de subcon=tient ale stilului istoriografic latin, dec`t prin cuno=tin\ele sale retorice asimilate =i aplicate consecvent. Dac[exist[, totu=i, un anume control al sintaxei, turnurile retorice ale frazelor sunt]n=el[toare, ele sunt egale cu hazardul sau pot fi motivate, c`nd intervine repeti\ia, pur =i simplu, printr-o penurie sinonimic[: "+i cu vrerea lui Dumnezeu pierdur[ le=ii r[zboiul =i fu izb`nda lui +tefan vod[=i *mult[* oaste le=asc[au pierit =i pre *mul\i* i-au prinsu]n robie. +i *mult[* cazn[f[cea moldovenii...".

Mult mai profitabil[,]n sensul determin[rii unei tipologii sintactice, ar fi interpretarea psihologic[a topicii =i a caracteristicilor fraz[rii. O asemenea interpretare \ine seama de conjunctura momentului, de psihologia redact[rii. De exemplu, credem c[se poate stabili un fel de *regul[a primului impuls*. Cercetat[cu ochi profesionist, topica micilor segmente sintactice (care, la scar[, reproduce pe cea a marilor unit[\i) pare a fi determinat[de forma particular[de exprimare a majorit[\ii povestitorilor =i,]n general, a tuturor celor care, formul`nd iute =i direct, renun\`nd a-=i mai supune textul unui control riguros, nu opereaz[, constant, retu=uri, nu verific[totdeauna adresele determin[rii, pe scurt, *nu elaboreaz[*.

Se revel[,]n diverse jocuri ale redact[rii r[mase, la primul jet, consecin\ele topice ale unei puternice tendin\e de grupare din fug[a cuvintelor]n propozi\ii, dup[importan\a no\iunilor con\inute,]ntr-o str[duin\[l[untric[(necon=tientizat[) de a transmite rapid =i eficient esen\ialul.

Cuvintele purt[toare ale informa\iei cheie (nu neap[rat importante =i sub raport gramatical) =i, pentru c[apar\in unei opere istorice, purt[toare a =tirii, sunt]mpinse de un resort imanent in prima pozi\ie. Str[mut[ri de cuvinte se produc constant]n virtutea acestui "principiu” ordonator intern: “A=ijderea =i *muntenilor* nu numai *nevoie* =i *groaz[* le f[cea, ce =i *domnii* le schimba =i, *pre cine vrea ei*, primiia. *Pre ardeleni* nu-l l[sa s[s[odihneasc[, ci *pururea* le f[cea nevoie, =i *cet[\i* c`teva, le luase”.

Topica aceasta]ntoars[, a=ez`nd la vedere avu\ia semantic[, este cu adev[rat topica obi=nuit[; cea indicat[ca obiectiv[, ast[zi,]n gramatici, intervenind prin excep\ie la el, constituie,]n chip paradoxal, o abatere expresiv[.

Obi=nuit[s[alunece]n acest tipar specific, fraza poate s[ajung[la obscurit[\i de felul: "]n |ara Le=asc[de multe ori au intrat =i mult[prad[=i izb`nd[ au f[cut (n. n., moldovenii), *den c`mpi t[tar`i i-au scos*”; ceea ce ]n transpozi\ie modern[ ]nseamn[ "i-au scos pe t[tari din c`mpii”.

Alteori,]n acela=i fel, se nimeresc ambiguit[\i sugestive: “de au sl[bit *caii* turcilor *cei ginga=i*”, "Iar giudecata *celor* cu str`mb[t[\i *de la margine*, s[s[fac[de]mbe p[r\ile”.

Odat[pornite, construc\ii care se cereau continuate,]n accep\ia noastr[,]ntr-un singur fel,]=i abandoneaz[traiectul obi=nuit pentru a continua pe calea lateral[, deschis[de cuv`ntul esen\ial, primul venit]n minte]n clipa de dinaintea formul[rii: “Deciia +tefan vod[g[tindu-se de mai mari lucruri s[fac[, nu cerca s[a=aze \ara.”

Parantezele]l fur[uneori pe Ureche, dar ele nu au caracterul organizat, metodic, de edificiu supraetajat al profesionistului]ntru digresiune Costin, ci sunt preciz[ri spontane, contrast`nd cu lapidaritatea restului, ivite din dorin\a de a spune pe ner[suflate c`t mai mult =i]ncadrate, de aceea, st`ngaci:

“A=a pierz`nd pu=cele, l[s`nd steagurile, *carile toate le-au adunat +tefan vod[*, =i ei, cine cum au putut,]n toate p[r\ile s-au r[=chirat”;

“+tefan vod[, l[s`nd inema cea neprieteneasc[ =i ]ntorc`ndu-se c[tr[datoriia cea cre=tineasc[, s-au]np[cat cu craiul le=[scu =i mare leg[tur[au f[cut, *nu c[doar[s-au temut de puterea lor, care s[ispitise =i r[zboiu f[cuse =i cu turcii, de at`tea ori i-au =i biruit, =i cu al\i megiia=i de penpregiur av`nd sfad[, niciodat[nu s-au plecat*, ci pentru s[cunoasc[toat[cre=tin[-tatea c[n-au fost despre d`nsul ]ncep[tura, c[ n-au r[dicat el armele asupra lui craiu, ce craiul f[r[ cale =i f[r[ =tire au venit asupra lui, *unde =i acolo s-au ]ntorsu cu ru=ine*, mai apoi ca s[ arate c[ mai mult poate s[ strice el lui craiu, dec`t craiul lui +tefan vod[, au intrat de i-au arsu t`rgurile =i i-au robit podarii”.

Atras uneori]n curs[de c`te un cuv`nt care, odat[scris, aduce cu =i de la sine lan\ul s[u de determin[ri, cronicarul, zorit ca totdeauna c`nd nareaz[ s[-=i ispr[veasc[ mesajul, ]=i urmeaz[, f[r[ ezit[ri, noul st[p`n, f[r[s[ ]ncerce s[converteasc[structura acceptat[la cea p[r[sit[sau invers, oper`nd doar mici ajust[ri. Rezult[,]n consecin\[,]n cazul rar, fraze acceptabile (1), iar]n cazul tipic, construc\ii =ubrede, cu echilibru precar,

anacolutice,]n privin\a c[rora, spre a le da de cap, trebuie s[ai]n vedere sensul global al informa\iei (2):

1) “Mai apoi v[z`nd Mateia= crai *volniciia* lui +tefan vod[ c[ nu o poate supune, str`ng`nd mult[oaste a sa...”;

(2) “Déciia trec`nd craiul spre \ara sa, pre multe locuri i-au lovit ai no=tri, ales pre craiu, c[ mazurii, ]ntorc`ndu-s[s[dea r[zboiu =i s[apere pre craiu =i pre cei sc[pa\i dentr-acel pojar, au dat asupra lui Boldur, vornicul cel mare, pre carele]l trimisese +tefan vod[ ]mprotiva acei o=ti le=[=ti ce veniia]ntr-ajutoriu craiului, =i mare moarte au f[cut]ntr-]n=ii”. Except`nd formulistica introducerilor din unele pasaje, recuren\a unor construc\ii narative tipice =i conservarea normelor minime ale limbii rom`ne, putem vorbi de o topic[imprevizibil[, neasemuit de modern[. Spiritul cititorului nu se poate odihni pe itinerarii at`t de accidentate; de unde =i senza\ia de obstacol pe care o ai]n fa\a cuvintelor din cronic[, personalitatea intrinsec[a acestora.

Topica spontan[a frazei narative a autorului implic[o mare libertate, de la care se poate]nv[\a. Componen\ii,]n str`nse raporturi de determinare, ai unei fraze se v[d adesea izola\i de mari alunec[ri sintactice — propozi\ii sau p[r\i de propozi\ie: "...de multe ori s[ *l[uda Mateia= crai* c[ c`te r[zboaie face +tefan vod[cu puterea lui le face =i de subt ascultarea lui *face izb`nd[* =i *vr`nd* de ce se f[liia *ca s[arate* c[-i adev[rat, au trimis...”.

Disloc[rile nu sunt accidentale]n cronic[:

"=i socotea toate *semnele* c`te s[f[cuse *rele c[au fost* lor de ar[tare...”;

“*c[va fi* sf`r=itul lor *r[u =i amaru*”;

+i au]nv[\at cu tain[ ]ntr-o zi *lefeciii* cari i-au avutu *striini* de i-au supusu]n curtea...” ;

Inversiunile, de asemenea. Iat[una suav[: “V[z`nd P[tru vod[pre *credincioas[* sluga sa, *mult* s-au bucurat”.

Repetat[pe parcursul frazei, inversiunea o]nvioreaz[ritmic, c[ci cuvintele, aduse — peste altele —]n fa\[,]=i atrag =i accentul de aten\ie:

"*acolo* au mersu +tefan vod[=i *plini* s-au]ntorsu pre la casele sale”.

}n capitolele de istorie propriu-zis[,]n care dominant[este transmisia eficient[a =tirilor, redactarea, care este]n jet, se face]n func\ie de un soi de analizator instantaneu al importan\ei fiec[rui cuv`nt]n finalizarea mesajului; acesta din urm[se poate modifica,]n jocul psihic al asocia\iilor, chiar pe parcurs, cu redistribuirea de rigoare a c[r[mizilor construc\iei, de unde rezult[o topic[pentru noi imprevizibil[, care este, de fapt, o topic[spontan[. Ea este u=or de confundat cu topica latin[liber[.

Topica spontan[reprezint[=i ea o surs[de suspens epic.

Eugen NEGRICI, *Nara\iunea]n cronicile lui Grigorie Ureche =i Miron Costin*, Editura Minerva, Bucure=ti, 1972, p. 109-113, 139-141, 143-147.

Dat fiind c[Simion Dasc[lul]=i declin[numele la anumite interpol[ri mai mari, M. Kog[lniceanu, atunci c`nd a publicat cronica lui Ureche,]n 1852, a separat toate ad[ugirile pe care el le socotea ca fiind ale lui Simion Dasc[lul,]ntr-un apendice al letopise\elor. Textul propriu-zis al cronicii a fost atribuit de editor lui Grigore Ureche. M. Kog[lniceanu reia,]n fond, teza mai veche a cronicarilor rom`ni din genera\iile imediat urm[toare aceleia a lui Ureche.

Mai t`rziu ]ns[, pe m[sur[ ce s-au descopierit noi manuscrise =i pe m[sur[ ce ele au ]nceput s[ fie studiate, cronica a fost atribuit[ ]nt`i lui Nestor Ureche, tat[l cronicarului (de c[tre B. P. Hasdeu, Aron Densusianu), apoi din nou lui Gr. Ureche (de c[tre +tefan Or[=anu, I. Bogdan, N. Iorga, P. P. Panaitescu etc.).

Spre deosebire de predecesorii s[i, Constantin Giurescu consider[ca autor principal pe Simion Dasc[lul. Un amendament aduce acestei teze Constantin C. Giurescu, dup[apari\ia lucr[rii lui P. P. Panaitescu, *Influen\a polon[ ]n opera =i personalitatea cronicarilor Grigore Ureche =i Miron Costin* (Buc., 1925). Constantin C. Giurescu consider[c[letopise\ul]n chestiune are doi autori: Grigore Ureche =i Simion Dasc[lul, sub numele c[rora istoriograful modern chiar public[textul]n cele trei edi\ii]ngrijite de d`nsul.

}n ciuda argumentelor lui Constantin C. Giurescu, teza mai veche, dup[care autor ar fi numai Gr. Ureche, continu[s[fie sus\inut[de un num[r mare de speciali=ti (P. P. Panaitesccu, I. C. Chi\imia etc.). Discu\iile cu privire la problema paternit[\ii cronicii au fost redeschise]n timpul din urm[(1960), cu prilejul apari\iei edi\iei a doua a cronicii lui Ureche (1958) sub]ngrijirea lui P. P. Panaitescu. Constantin C. Giurescu]=i reafirm[punctul de vedere mai vechi. Recent]ns[,]ntemeindu-se pe studiul aprofundat al izvoarelor externe ale cronicii lui Ureche, I. C. Chi\imia a adus dovezi de net[g[duit]n favoarea paternit[\ii lui Gr. Ureche asupra cronicii. [...]

Dac[analiz[m]ns[con\inutul declara\iilor personale ale lui Simion Dasc[lul, caracterul interpol[rilor sigure datorate lui =i natura izvoarelor indiscutabile folosite de el, vom constata c[problema determin[rii unor cazuri de limit[, adic[a unor pasaje care pot fi atribuite,]n egal[m[sur[, lui Simion Dasc[lul =i lui Grigore Ureche, nu e cazul s[se mai pun[.

}n toate declara\iile pe care le face la persoana]nt`i singular, Simion Dasc[lul se dovede=te arogant, l[ud[ros, superficial, un om care vrea s[ par[ mai mult dec`t este. Aproape de fiecare dat[se scoate]n eviden\[ ]n opozi\ie cu Grigore Ureche. De exemplu, referindu-se la documentarea cronicii, afirm[c[Grigore Ureche scrie “mai mult din c[r\ile streinilor, dec`t din “izvoadele noastre”, pe c`nd el, Simion Dasc[lul, se bazeaz[pe un num[r mai mare de izvoare =i va relata "toate pre r`nd”. Grigore Ureche afirmase c[ "letopise\ul moldovenesc”, pe care-l folose=te ca izvor, merge p`n[la domnia lui Petru +chiopul, pe c`nd el, Simion Dasc[lul, a aflat un “izvod de-nceput” p`n[la domnia lui Vasile Lupu =.a.m.d.

Interpol[rile sigure ale lui Simion Dasc[lul, mai ales cele marcate de el ca atare, sau dubleaz[unele capitole ale textului ini\ial, sau con\in relat[ri cu totul nesemnificative. Astfel, dup[ce Grigore Ureche arat[c[“de la R`m ne tragem” =i vorbe=te, de r[sipirea \[r`ei dint`iu”, Simion Dasc[lul adaug[ dou[ capitole succesive: “De ijder[niia moldovenilor...” =i "De desc[lecarea Maramure=ului”. Aici, ]ntemeindu-se pe un izvor str[in (“unguresc”, zice autorul interpol[rii), neidentificat p`n[acum, =i confun-

d`nd epoci istorice destul de distan\ate, Simion Dasc[lul sus\ine c[ rom`nii sunt descenden\ii t`lharilor trimi=i de ]mp[ratul Romei (care anume, nu se precizeaz[) lui Lasl[u, craiul maghiar, ]n campania acestuia ]mpotriva t[tarilor, t`lhari care s-au stabilit apoi]n Maramure=. }ntr-un alt capitol, plasat tot]n preambulul letopise\ului ("O poveste den predoslovia letopise\ului cestui moldovenescu, ce]ntr-]nsa spune c[iaste f[cut[\ara den doao limbi, de rum`ni =i de rusi...”), Simion Dasc[lul expune o povestire despre Ia\co pris[carul, interesant[ca document de literatur[artistic[, dar fantezist[sub raportul informa\iei istorice. Capitolul privitor la domnia lui Despot vod[con\ine de asemenea o declara\ie a lui Simion Dasc[lul despre interven\ia sa in cursul acestui capitol. Interven\ia s-ar]ntemeia, dup[spusele lui Simion Dasc[lul, pe versiunea polonez[a cronicii lui Al. Guagnini datorit[lui M. Paszkowski. Analiz`nd textul cronicii]n lumina izvoarelor poloneze, I. C. Chi\imia arat[c[, =i de data aceasta, avem a face cu un truc al lui Simion Dasc[lul: "consider[m c[Ureche l-a cunoscut pe Gwagnin =i foarte probabil Simion Dasc[lul nu l-a cunoscut,]nsu=indu-=i comentariile lui Gr. Ureche”. Interven\ia lui Simion Dasc[lul s-ar putea reduce aici la]ncurcarea expunerii =i la introducerea unor afirma\ii necontrolate.

Dac[analiz[m caracterul acestor interpola\ii mai ample, datorite]n mod sigur lui Simion Dasc[lul, observ[m c[acesta este lipsit de spirit critic, e de rea-credin\[=i mistific[adev[rul istoric. Este foarte probabil ca povestea "de ijderenia moldovenilor” s[plece de la unele evenimente din istoria Ungariei, care]ns[, prin tradi\ia oral[=i prin amplific[ri ulterioare, s[fi ajuns la r[st[lm[ciri grosolane ca aceea din interpolarea lui Simion Dasc[lul. Pe de alt[parte, este cu totul improbabil ca Simion Dasc[lul s[fi cunoscut un letopise\ intern mai dezvoltat dec`t “letopise\ul moldovenesc” folosit de Grigore Ureche, ]n sensul c[ mergea p`n[la domnia lui Vasile Lupu. Este aproape imposibil c[acest letopise\, dac[a existat, s[nu fi fost cunoscut =i s[nu fi fost citat de Ureche. Relev[m aci =i faptul c[pentru perioada 1587—1594,]n relatarea c[reia Grigore Ureche folose=te

tradi\ia oral[, nu se]nt`lne=te nici o interpolare sigur[a lui Simion Dasc[lul.

Un ultim argument ni-l furnizeaz[Miron Costin, care, men\ion`nd c[ pentru perioada p`n[la domnia lui Aron vod[exist[letopise\ul lui Grigore Ureche, declar[ ]n mod categoric: "iar[de la Aron vod[scris nu s[afl[, nice de altul, nici de Ureche vornicul" motiv`nd aceast[ lips[, imediat ]n continuare, astfel: "ori c[ l-au ]mpiedicat datoriia omeneasc[, moartea, carea multe lucruri taie =i s[ s[ ob`r=asc[nu las[, ori c[izvoadele lui s-au r[s[pitu, ce va hi mai scris =i de la Aron vod[ ]ncoace”. Re\inem, din aceste declara\ii, c[la data c`nd s-a apucat Miron Costin s[-=i scrie cronica, ]n Moldova, versiunea cunoscut[ public a cronicii lui Grigore Ureche ajungea p`n[la a doua domnie a lui Aron vod[, Miron Costin pune]ns[=i ipoteza]ntreruperii expunerii lui Ureche prin moartea autorului, dar =i posibilitatea existen\ei unei continu[ri a cronicii, continuare care, prin risipirea manuscrisului, s-a pierdut.

Dac[acest letopise\ "p`n[ la domniia lui Vasilie vod[” nu este o n[scocire a lui Simion Dasc[lul, pornit[ din orgoliu, atunci trebuie s[ admitem ipotez[ mai nou[ a lui I. C. Chi\imia =i mult mai verosimil[ c[ "]nsu=i originalul lui Ureche mergea p`n[la domnia lui Vasile Lupu”, dar ”m`na copistului a ]nlemnit ]nainte de a termina copierea”. Copistul — e vorba de Simion Dasc[lul — a ajuns cu copia la titlul capitolului consacrat lui Lobod[, ]n felul acesta, afirma\ia din prefa\a lui Simion Dasc[lul c[ Ureche mergea cu expunerea p`n[la Petru +chiopul, iar continuarea p`n[la domnia lui Vasile Lupu]i apar\ine lui, lui Simion Dasc[lul, constituie o alt[inducere]n eroare a uzurpatorului paternit[\ii lui Ureche asupra cronicii.

Documentarea pe care o folose=te Simion Dasc[lul este, deci, discutabil[. Pe de o parte, pentru domnia lui Despot vod[, nu e sigur c[Simion Dasc[lul consult[cronica lui Guagnini, dar e foarte probabil ca lui s[i se datoreze anumite interven\ii care contrazic sau]ncurc[versiunea lui Grigore Ureche. Pe de alt[parte, Simion Dasc[lul face referiri la izvoare imaginare, n[scocite de el (letopise\ul unguresc), ca s[pozeze]n c[rturar doct, bine documentat. Toate celelalte ad[ugiri care au fost atribuite sau pot fi atribuite

lui Simion Dasc[lul sunt de propor\ii foarte reduse, sunt absolut nesemnificative, lipsite de importan\[=i nu presupun o documentare special[. E posibil deci ca autorul acestor interven\ii s[nici nu fie Simion Dasc[lul. Dac[ne limit[m]ns[numai la interpol[rile sigure, s[r[cia document[rii]n contradic\ie cu declara\iile emfatice ale interpolatorului =i lipsa de spirit critic a lui Simion Dasc[lul sunt evidente. [...]

Corobor`nd declara\iile personale ale lui Simion Dasc[lul, care]nso\esc interpol[rile sale principale, cu analiza critic[a interpol[rilor respective, rezult[c[,]n fond, interven\iile lui Simion Dasc[lul se reduc numai la texte confuze, care "amestec[" =i "turbur[" istoria, dup[expresia adnotatorului anonim, =i c[de alte interven\ii el nu a fost capabil.

Nu este exclus]ns[ca]ntre arogan\a =i caracterul de uzurpator al lui Simion Dasc[lul, pe de o parte, =i faptul c[la scurt timp dup[moartea lui Grigore Ureche a disp[rut orice urm[a versiunii originale a cronicii acestuia, s[existe o str`ns[ leg[tur[. E posibil ca Simion Dasc[lul s[ fi intrat ]n posesia manuscrisului cronicii imediat dup[ moartea lui Ureche, ]n orice caz ]nainte ca manuscrisul s[ fi putut fi copiat =i difuzat ]n afara familiei cronicarului. Pun`ndu-=i]n aplicare planul s[u ascuns, Simion Dasc[lul s-a]narmat cu c`teva informa\ii suplimentare =i a ]nceput s[ transcrie textul, complet`ndu-l acolo unde considera el c[e necesar sau unde dispunea de material]n plus. Presupunem c[, odat[terminat[opera\ia, Simion Dasc[lul a avut grij[s[distrug[originalul. }n orice caz, el a pus]n circula\ie numai versiunea interpolat[. Simion Dasc[lul, a=a lipsit de inteligen\[cum era, =i-a dat seama c[, dac[un contemporan al s[u ar fi confruntat versiunea original[a cronicii cu cea interpolat[, el, Simion Dasc[lul, s-ar fi compromis definitiv.

Dup[toate probabilit[\ile, Simion Dasc[lul a realizat aceast[versiune a sa]ntre 1654 — 1660.

Se crede c[Simion Dasc[lul, interpolatorul cronicii lui Ureche, este unul =i acela=i cu Simion "dasc[lul" (sau secretarul) boierului Gavril

Costache, care era mare sp[tar =i cumnat al lui Miron Costin. Acest Simion "dasc[lul” apare]ntr-un act de cump[rare scris la Ia=i,]n 1669, al[turi de Constantin Cantemir, viitorul domn, =i Velicico Costin. Dac[identificarea corespunde realit[\ii, trebuie s[admitem c[Simion Dasc[lul era cunoscut]n familia Costine=tilor =i]n aceea a Cantemire=tilor. }n aceast[ipotez[, noi suntem]nclina\i s[presupunem c[evaluarea interven\iilor lui Simion Dasc[lul de c[tre Costine=ti ar putea avea la baz[=i elemente greu de precizat]n prezent, f[r[documente scrise.

Autograful versiunii lui Simion Dasc[lul =i primele r`nduri de copii dup[versiunea lui nu se mai p[streaz[ast[zi.

Liviu ONU, *Tradi\ia manuscris[=i problemele edit[rii cronicii lui Grigore Ureche*,]n *Critica textual[=i editarea literaturii rom`ne vechi*, Editura Minerva, Bucure=ti, 1973, p. 151-152, 154-158, 160-161.

Orice istorie viitoare a literaturii noastre (dac[l[s[m la o parte pe acelea de uz instructiv didactic) va trebui s[\in[seama de reforma unghiului de vedere realizat[de G. C[linescu. R[m`ne istoricului literar de m`ine s[g[seasc[=i metoda (a lui G. C[linescu este tot aceea tradi\ional[) de a trata literatura dinspre prezent spre trecut, r[sturn`nd =i efectiv cronologia. A ]ncepe o istorie cu Grigore Ureche =i a o sf`r=i cu prozatorii actuali implic[o inocent[ipocrizie: c[ci noi citim pe Grigore Ureche dup[ce am citit pe prozatorii actuali. Memoria noastr[cultural[ ]nc[rcat[de patru secole de literatur[nu mai poate vedea]n Grigore Ureche pe cronicarul naiv pur =i simplu =i,]n cronica lui, banalele interpol[ri ale unui Simion Dasc[lul. "Interpol[rile” sunt de fapt cu mult mai multe =i de alt[natur[: citit ast[zi, Grigore Ureche se]ncarc[de toat[semnifica\ia culturii ce desparte veacul al XVII-lea de al nostru, peste letopise\ul lui a=tern`ndu-se straturi succesive de proze, romane =i istorii. Chiar de-am voi, nu-l mai putem citi cu un ochi nealterat.

Nicolae MANOLESCU, *Locul lui C[linescu*, în *Teme, 2*, Edutra Cartea Rom`neasc[, Bucure=ti, 1975, p. 107-108.

Originalitatea cronicii lui Ureche, noutatea ei fa\[de izvoarele care-i stau la baz[e dat[ ]n primul r`nd de limba]n care este scris[, limba na\ional[vorbit[ ]n acel moment de poporul a c[rui istorie se cerea fixat[ ]n memoria colectivit[\ii etnice. }ntr-o ordine mai clar[=i mai concret[a lucrurilor, aceast[originalitate const[ ]n coroborarea =i *interpretarea* informa\iilor de care se putea dispune atunci, cu tendin\a permanent[de a strecura observa\ia moral[. Moralizarea —]n]n\elesul major al cuv`ntului — se face din unghiul de privire al umanistului cu respect pentru adev[r: “ca s[ nu m[ aflu scriitoriu de cuvinte de=arte, ce de dereptate”. Dar =i din acela al iubitorului de \ar[ =i de neam: “Laud os`rdia r[posatului Ureche vornicul, carele au f[cut de dragostea \[rii letopise\ul... c`t poate s[ zic[ fiecine c[ numai lui de aceast[ \ar[ i-au fost mil[, s[ nu r[m`ie]ntru]ntunerecul ne=tiin\ii...”[1] Abstrac\ie f[c`nd, un moment, de arta ]n sine a primului prozator rom`n, frumuse\ea cronicii mai st[=i]n \inuta ei etic[ ]nalt[, de aristocratic[demnitate spiritual[,]n m[sura cu care patriotismul se exprim[strict]ntre marginile adev[rului. Literatura rom`n[ din secolele urm[toare, prevestit[ ]n caracteristicile ei fundamentale de cronica lui Ureche, nu va abunda totu=i ]n opere care s[ ]ntreac[ cu mult probitatea etic[ a primilor no=tri istoriografi. Abia ]n dou[ locuri din cronic[ se g[se=te nimerit a se t[cea: c`nd nu se men\ioneaz[, dup[Bielski, jur[m`ntul omagial al lui +tefan cel Mare fa\[ de regele Cazimir al IV-lea Jagello, ]n 1468, la Colomeea (pentru c[, pe drept cuv`nt, cronicarul socote=te c[la mijloc era un tratat de alian\[de la egal la egal, impus de]mprejur[ri, numai formal un act de vasalitate din partea domnului moldovean =i faptul c[ ]n campania din vara =i toamna anului 1497]mpotriva invaziei polone condus[de Ioan Albert, +tefan ar fi avut]n ajutor dou[mici corpuri de oaste str[ine, cum informa acela=i izvor le=esc.

Acestea fiind zise, moralizarea confer[cronicii un anume stil, o \inut[, caracteristice, cum am avut deja prilejul s[observ[m]n c`teva r`nduri. Nici una din faptele relatate nu r[m`ne f[r[comentariul participativ al

[1] Miron Costin, *Opere*, p. 242.

scriitorului, altfel spus, judecata de valoare. Acest lucru nu vine]n sensul =tirbirii valorii estetice a operei, ca la moderni,]nt`i pentru c[ scriitorul nu poate fi suspectat de rea-credin\[, =i ]n al doilea r`nd, din pricin[c[dep[rtarea]n timp a estompat complet omul individual,]n favoarea unui prototip]n care ne recunoa=tem. Astfel, noi]n=ine suntem tenta\i a face o observa\ie ca aceasta, afl`nd c[ ]ntemeietorul Moldovei a domnit numai doi ani :

“Pre acesta semnu dint[ia=i dat[ce s[arat[domniia, f[r[trai, s[putea cunoa=te c[nu va fi a=ezarea bun[ ]ntre domniia Moldovei, ce cum fu pre scurtu via\a domnului dint[i, a=a =i domnii ce vor fi]nainte adesea s[vor schimba =i]ntre domnia Moldovei mult[nea=ezare va fi”.

Pasajul mai este apoi gr[itor =i din punctul de vedere al scriitorului reac\ion`nd ]n felul s[u specific fa\[ de desele schimb[ri de domnie la care asista ]n vremea lui. Voind a moraliza cu orice pre\, deoarece cartea nu avea alt scop dec`t a fi un “izvod” care “s[r[m`ie feciorilor =i nepo\ilor, s[ le fie de ]nv[\[tur[“, cronicarul face gestul b[tr`nesc al opririi]n loc, pentru ceea ce el nume=te “nacazanie”, “]nv[\[tur[“ sau “certare”. Evident, acum, dup[trecerea timpului at`t de ]ndelungat, aceste “cert[ri” =i-au pierdut orice utilitate practic[ imediat[. Ele s-au ]nc[rcat ]ns[ de farmecul vechimii, introduse fiind prin c`te un: “Iani socote=te...”. “Aicea s[socotim...”, “Nacazanie silnim, adec[certarea celor puternici...” etc., suger`nd cl[tinarea din cap care ]nso\e=te dojana mai bl`nd[ori mai aspr[, totdeauna sus\inut[de fapte. Acum fraza curge]n volute impecabile, ca de la amvon, mai atr[g[toare chiar dec`t ]n *Cazania* contemporanului mitropolit Varlaam, constr`ngerile omileticei nefiind]n acest caz obligatorii. [...]

Invocarea voin\ei divine, care hot[r[=te de mai]nainte mersul lucrurilor, nu este neap[rat f[cut[ ]n spirit pedant cre=tin, ca la scriitorii religio=i, ori ca]n *}nv[\[turile lui Neagoe*, ci]n termenii mai obi=nui\i]n limba ob=tii, unde providen\a se confund[cu fatalitatea ciobanului din *Miori\a* =i din at`tea alte]mprejur[ri ale vie\ii de toate zilele. A=a se comenteaz[lupta

dintre Despot vod[=i Alexandru L[pu=neanu, care avusese loc la Verbia,]n 18 noiembrie 1561. Stilul cazaniilor vine numai s[=lefuiasc[fraza unde este vorba de soarta cea schimb[toare:

“Zic unii c[=i acolea s[fie fostu r[zboiul cu viclenie, c[cela ce pierde, fie=te c`ndu nu vai s[afle vina sa, ci mut[la altul, iar[acestea de la Dumnezeu sunt tocmite ca nimica s[nu fie st[t[toare pre lume, ci toate de r[sip[=i trec[toare: pre cei de jos]i suie =i pre cei sui\i]i pogoar[, ca s[fie de pild[=i de]nv[\[tur[noao, s[cunoa=tem c[nu avem nimica pre lume, f[r[numai lucruri bune”.

Cum se vede, mai ales din citatul produs imediat mai sus, conciziunea =i tendin\a moralizatoare duc la formul[rile apodictice, la maxime, o alt[tr[s[tur[a stilului lui Grigore Ureche =i a stilului cronic[resc]n genere. Iat[o serie de asemenea maxime,]mprumutate sau f[cute ad-hoc; “C[mai bine iaste a s[ap[ra de turci de dup[p[retile altuia dec`t de dup[al s[u”, ziceau le=ii, pl[nuind]nsc[unarea lui Alex[ndrel (1449, martie-octombrie; 1452—1454), vasalul lor,]n locul lui Bogdan al II-lea, tat[l lui +tefan cel Mare. “Celui fricos =i]nsp[imat, =tiindu-=i moartea de-a pururea]naintea ochilor, nici un loc de odihn[nu-i, nici inima de r[zboiu”, se spune despre boierii care au]ncercat un complot]mpotriva lui +tef[ni\[(1517—1527), nepotul lui +tefan cel Mare. “Ci sfatul, m[car[c`tu-i de bun, un lucru ce iaste din voia lui Dumnezeu nu s[ poate schimba”, este g`ndul fatalist]n leg[tur[cu inutilitatea consiliilor pe care Petru Rare= le auzea din gura boierilor de divan,]n 1538, c`nd este nevoit s[p[r[seasc[tronul =i s[fug[peste mun\i. “C[turcul bucurosu-i pe fie=te carele s[-l priimeasc[, numai s[i s[plece =i s[-i dea bani”, e reflec\ia prilejuit[de]mprejurarea c[acela=i Rare= a trebuit s[mituiasc[pe mai marii turcilor. [...]

}n sf`r=it, verva retoric[ a moralistului atinge punctul ei de v`rf]n *Nacazanie, adec[ ]nv[\[tur[=i certare celor mari =i puternici*, care urmeaz[imediat paragrafului unde se poveste=te omor`rea celor 47 de boieri de c[tre Alexandru vod[ L[pu=neanul. }ncep`nd prin a denun\a obiceiul local de a omor] f[r[judecat[=i a v[rsa s`nge nevinovat, pentru c[ cei ce p`r[sc

sunt tot cei care “umplu legea”, =i continu`nd cu ]ntreb[rile retorice de rigoare: “Dar[ cui nu-i iaste ur`t a muri ? Cine n-ar pofti s[vie\uiasc[? Plece-le lor via\[? Al\ii]nc[nu o ar lep[da. Crezu mai bine pentru dragoste dec`t de fric[ s[-i slujeasc[“. Cronicarul revine des la ticul s[u preferat, de b[tr`n amator de parabole =i apologuri :

“Iani, de s-ar]nv[\a cei mari de pre ni=te mu=te f[r[minte, cumu-= \`n domniia cum iaste albina, c[toate-= ap[r[c[=cioara =i hrana lor cu acile =i cu veninul s[u. Iar[domnul lor, ce s[chiam[matca, pre niminea nu vat[m[, ci toate de]nv[\[tura ei ascult[.”

}n pasajul de mai sus e con\inut chiar nucleul concep\iilor politice =i sociale ale marelui boier Ureche, care ar fi voit ca domnul s[conduc[\ara dup[sfatul boierilor. Ele vor fi]nsu=ite aproape]ntru totul de Costin =i de Neculce. Deocamdat[, observ[m me=te=ugul scriitorului de a se face]n\eles]n chipul cel mai plastic cu putin\[, prin compararea statului cu stupul de albine, anticipare spontan[a teoriei fiziocra\ilor din secolul imediat urm[tor, s-ar zice,]n frunte cu medicul =i economistul francez François, Quesnay, teorie]mp[rt[=it[, cum prea bine se =tie, de Eminescu.

Urmeaz[apoi,]n chipul cel mai firesc, o serie de considera\iuni ie=ite parc[din pana lui Machiavelli, care atr[gea aten\ia principilor de modul cum trebuie \inut seama de psihologia supu=ilor. Tonul discursului tinde spre maxima peremptorie, cu neputin\[de contrazis,]ntr-un fel de crescendo verbal. [...]

Se]n\elege,]ntr-o asemenea carte =i la timpul c`nd ea a fost scris[nu poate fi vorba de ni=te reguli de compozi\ie aplicate ca atare, chiar dac[autorul nu este complet str[in de a=a ceva. Simplu detot, el]=i propune respectarea strict[a cronologiei domniilor \[rii Moldovei, *t[ind* lucrarea sa exact la mijloc, dup[domnia lui +tefan cel Mare, spre a face loc descrierilor neamurilor =i \[rilor de prin prejur, fiindc[a=a “se cade”.]ns[de ar fi fost numai at`t, Ureche n-ar fi dep[=it cu nimic stadiul hronografelor de tipul celor slavone=ti, ori ca acela al lui Mihail Moxa. Scriind o cronic[independent[,]n sensul c[nu i-a fost comandat[,

impus[, de vreun patron, cum se]nt`mplase cu letopise\ele lui Macarie, Eftimie =i Azarie, cum e cazul, ]n bun[ m[sur[, cu cronicile muntene=ti, cea a Cantacuzinilor =i cea a B[lenilor, el ]n\elege s[ interpreteze *liber* faptele, astfel ]nc`t limba]n care scrie *cristalizeaz[*]n chipul cel mai firesc, conferind operei o structur[, o coeren\[organic[, asemeni unui fenomen al naturii.

De ar fi s[apreciem lucrul din punct de vedere strict cantitativ, statistic-numeric numai, vom observa propor\ia just[a acord[rii num[rului de pagini cuvenit importan\ei fiec[rei domnii]n parte, excep\ie f[c`nd paragrafele interpolate,]ndeosebi cele referitoare la domnia lui Iacob Eraclid Despotul, datorate lui Simion Dasc[lul. Astfel, lui +tefan cel Mare i se acord[, cum e =i firesc, num[rul cel mai mare de pagini, 30 dup[edi\ia cu care lucr[m, lui Bogdan Orbul, 8, lui +tef[ni\[, 4, lui Petru Rare=, 12, fiilor acestuia, Ilia= =i +tefan, numai c`te una, lui L[pu=neanu, 6, lui Ion vod[Armeanul, 10 etc. Totul este rezultatul unui bun-sim\ care-l]mbie pe scriitor la aceste aprecieri convenabile.

De tot interesul este s[b[g[m de seam[cum, din c`nd ]n cind, =i anume atunci c`nd i se pare c[s-a extins prea mult]ntr-un domeniu ce s-ar fi cuvenit atins numai]n treac[t,]=i ia seama prin c`te un “Ci de acestea destulu-i, ci la ale noastre s[ne]ntoarcem”, fraz[cu care se]ncheie considera\iile]n leg[tur[cu conciliul de la Floren\a. Sau:

“Ci de acestea a t[tarilor destul am pomenitu, ci iar[=i de altile s[ar[t[m, c[multe am avea a scrie de d`n=ii, c[ de multe ori am p[\i =i nevoie de c[tr[ d`n=ii =i nu numai noi, ce toate \[rile, c`te-s prin prejurul lor, mai apoi s[nu ne ar[t[m istoriei de lucrurile altor \[ri”.

A=adar, bunul-sim\, mai exact spus, sim\ul propor\iilor =i al coeren\ei, al necesit[\ii p[str[rii]n subiect]l fac pe scriitor s[nu se]ntind[dispropor\ionat asupra unor chestiuni str[ine. M[rturisirea ca atare a “temerii” devierii de la subiect \ine]ns[de tendin\a spre oralitate a stilului. Nu altfel trebuie interpretate asemenea *gesturi,* de fapt semne de segmen-

tare compozi\ional[, la Creang[. Liber =i independent,]n chipul cel mai natural, Ureche poveste=te istoria \[rii sale, dup[cum liber de orice constr`ngeri, ]n chipul cel mai firesc, Creang[ poveste=te istoria copil[riei lui. Deosebirea dintre cele dou[ opere e numai de subiect, esen\a, semnifica\ia lor, literar-estetic[, m[car ]n mare, r[m`ne aceea=i. Iat[-l pe Creang[lu`ndu-=i seam[ c[ s-ar putea dep[rta de subiect, ]ntr-un moment c`nd i se]ntimpl[s[se l[\easc[totu=i prea mult vorbind de importan\a]mprejurimilor Humule=tilor, cu m[n[stirile =i locurile de pelerinaj ale vl[dicilor, ale fe\elor boiere=ti de mare vaz[, chiar ale domnitorilor. [...]

Cum s-a observat, “nacazaniile”, “]nv[\[turile” sau “cert[rile” care urmeaz[cu regularitate capitolelor mai importante sunt ele]nse=i un element de *reglare* a compozi\iei, moraliz[ri b[tr`ne=ti =i popasuri retorice ivite sub condei din necesitatea organic[ a cre[rii unui ritm c`t mai variat =i armonios al expunerii, nemonoton, oglind[a mi=c[rii spiritului autorului. Le vom]nt`lni la aproape to\i cronicarii, deseori]n forme mult mai pu\in sobre, prin compara\ie cu Ureche, f[cute din mustr[ri vehemente =i din invoc[ri profetice, adev[rate ieremiade, unele puse]n scen[cu me=te=ug, cum ar fi cazul la Neculce, de o pild[.

Dar fiindc[veni vorba de oglindirea mi=c[rii sufletului scriitorului]n volutele operei, v[zut[ ]n desf[=urarea ei compozi\ional[, mai bine zis, de mi=carea sufletului colectiv]n prima carte]n care limba rom`n[ se realizeaz[ ]n scris, datori suntem a observa un alt element de coeren\[, cu at`t mai interesant, cu c`t el se manifest[ absolut spontan, izvor`t fiind din mentalitatea epocii. E vorba de men\ionarea de c[tre cronicar, la intervale anume, a *semnelor premonitorii*, care anun\[sau]nso\esc evenimente istorice importante, cum ar fi cutremurele de p[m`nt, ivirea unei comete ori vreun alt fenomen astronomic, apari\ia fantomei c`te unui sf`nt,]n vis sau aievea, mai ales men\ionarea fenomenelor meteorologice ie=ite din comun, cum ar fi iernile grele =i geroase, ploile potopitoare,

verile secetoase, c`nd mor vitele =i pier fiarele din codri. Am ar[tat mai ]nainte cum, ]ntre altele, men\ionarea unor semne, “iarn[ grea =i geroas[“, ori “ploi grele =i povoaie de ape”, \ine de ceea ce prin conven\ie ne-am permis s[ numim *rama* portretului lui +tefan cel Mare, cronicarul ]n\eleg`nd s[sublinieze importan\a evenimentului mor\ii voievodului prin ar[tarea particip[rii providen\ei. C[ci, el, Ureche, asemeni tuturor contemporanilor s[i, este un providen\ialist]n g`ndire =i]n sim\ire. Noi modernii g[sim]ntr-o asemenea pagin[numai prilej de contemplare a ceea ce s-ar numi *corespunden\e* ale condi\iei umane]n cosmos. }n opera lui Shakespeare — dar nu la vremea compunerii ei, ci]n epoca romantismului =i a neoromantismului care se nume=te simbolism — s-a f[cut descoperirea “atmosferiz[rii” prin semnele r[u sau bine prevestitoare care acompaniaz[via\a =i faptele omului, a=a cum]n epopeile clasice planul supranatural al desf[=ur[rii ac\iunii comenteaz[, merg`nd paralel, planul real al ]nt`mpl[rilor omene=ti, ori ca]n tablourile lui El Greco, unde de fiecare dat[registrul de jos, terestru, are o replic[deasupra, supranatural[. Nu altfel se explic[,]n fond, prezen\a naturii, la romantici =i la simboli=ti, ca fundal =i acompaniament al vie\ii omului, exemplul cel mai concludent fiind at`t de ne=tiut =i neb[nuit de mul\i *modernul* Sadoveanu, scriitor de esen\[popular[-tradi\ional[, rapsod, ivit]ns[ ]n plin[epoc[simbolist[.

Astfel,]ntre primul =i cel de al doilea r[zboi al lui +tefan cel Mare cu Radu cel Frumos, se face]nsemnarea foarte laconic[a unui cutremur :

“}ntr-acela= an [6979 = 1471, n. n.], avgust 29 fu cutremur mare de p[m`ntu peste toat[ \ara, ]n vremea ce au =ezut domnul la mas[, la pr`nzu”.

(De notat faptul c[Ureche se abate]ntr-o m[sur[de la izvorul slavon, *localiz`nd* evenimentul, leg`ndu-l de realit[\ile istoriei Moldovei. C[ci]n *Letopise\ul anonim* se vorbe=te de un cutremur care s-a]nt`mplat]n toat[lumea, f[cut s[coincid[cu =ederea la mas[a... \arului[1].

[1]Sadoveanu cite=te atent cronica lui Ureche =i, ad[og`nd impresii personale directe de la un cutremur din 1934 (vezi Profira Sadoveanu,]n Note, vol. 13, Opere, p. 1033),

Propozi\ia imedit urm[toare din cronic[informeaz[, parc[f[r[nici o leg[tur[cu cea de mai]nainte, cum c[, “V[leato 6980, au adus +tefan vod[pre Maria de Mangop, de au luat lui= doamn[“. Iat[îns[c[sub anul 6985 (= 1477), cinci ani mai]ncoace, dup[relatarea b[t[liei de la Valea Alb[, vine paragraful intitulat “R[spunsul altor semne”, cu rapel foarte clar la cel de mai]nainte: “}ntr-acela= an, dichemvrie 19, prist[vitu-s-au doamna Maria ce era de la Mangop”.

Deosebit de caracteristice pentru modul de g`ndire al epocii, dar =i pentru modul de constituire ]n general a miturilor, ]n con=tiin\a colectiv[, ca =i ]n art[, ne apar nota\iile referitoare la apari\iile unor sfin\i r[zboinici ajut`nd pe +tefan cel Mare]n b[t[lii. Astfel,]n r[zboiul de la R`mnic, contra lui Basarab cel T`n[r zis =i |epelu=,]n 1481, 8 iulie, c`nd domnul muntean era secondat de un puternic deta=ament turcesc condus de pa=ii Alib-eg =i Skender-beg, un sf`nt Procopie, c[lare =i]narmat, fu z[rit plutind ca o fantom[deasupra o=tirii moldovene, “d`ndu v`lhv[“ lupt[torilor lui +tefan. [...]

Apelul la tradi\ie, prin acel “zic s[s[fie ar[tat” ipotetic, precum =i nu mai pu\in ipoteticul “ci iaste de a-l =i credere acestu cuv`ntu”, indic[din

---

construie=te *atmosferizarea* din primul capitol din cea de a doua parte a trilogiei *Fra\ii Jderi*, *Izvorul Alb*, publicat[}n 1936. Data e p[strat[, 29 august, ziua “T[ierii Cinstitului Cap al lui Ion Botez[torul”, precizeaz[Sadoveanu]n plus. Vod[st[la mas[, bucuros de =tirea pe care i-au adus-o soli trimi=i anume s[pe\easc[pe Maria de Mangop. Descrierea cutremurului e f[cut[, se]n\elege mai]n am[nunt, cu ar[tarea]nfrico=[rii seimenilor ie=i\i]n grab[de la od[ile lor,]n frunte cu c[pitanul Hr[man, cu ar[tarea st[p`nirii de sine a voievodului mustr`nd pe vitejii speria\i numai dintr-at`t etc. Inserarea faptului nu are alt scop dec`t crearea impresiei de epoc[, o dat[cu un fel de poten\are a misterului pe care semnul ar putea s[-l poarte cu sine. O reminiscen\[eminescian[vine s[se adauge de asemeni sub pana prozatorului modern. Iat[un mic fragment:

“Al doilea val al cutremurului scutur[p[m`ntul a doua oar[ cu mai mult[ putere =i mal ]ndelung dec`t]nt`ia oar[, cu acelea=i detunete subp[m`ntene. }n cornul dinspre r[s[rit al Cet[\ii, turnul numit al Nebuisei]=i lep[d[ ]n r`p[ o arip[, cu mare sunet, =i clopotul lui d[du zvon prelung, atins ca de zim\ii unei aripi a Demonului.” (*Op. cit*., p. 355.) }n *Melancolie* de Eminescu: ‚+i str[veziul demon, prin aer c`nd s[treac[/ Atinge-ncet arama cu zim\ii-aripei sale, / De-auzi din ea un vaer, un auit de jale”.

nou tendin\a de laicizare a povestirii, dat[cu impresia de diversificare compozi\ional[, de vreme ce izvorul slavon informeaz[numai pe un ton apodictic =i sec, de carte de rug[ciuni. [...]

Cu men\ionarea apari\iei unui sf`nt, de ast[ dat[ Dimitrie, se ]ncheie =i povestirea campaniei de la Codrii Cosminului, la 1497. Tradi\ia oral[ e invocat[ din nou, ]ns[ ]ntr-o fraz[ foarte apropiat[ de cea referitoare la sf`ntul Procopie, ca un laitmotiv. [...]

Acela=i Sf`nt Dimitrie se mai arat[, ]n vis, =i s`ngerosului L[pu=neanu,]nsp[im`nt`ndu-l =i cer`ndu-i s[-i ridice biseric[ la P`ng[ra\i, forma aceasta de a nota remu=c[rile tiranului pentru f[r[delegile s[v`r=ite =i mod specific de a explica]ntr-un fel faptul c[totu=i a zidit =i el biserici, nu din evlavie, ci de fric[. [...]

Dac[moldovenilor, la Codrii Cosminului, le venea]n ajutor un sf`nt, ]n tab[ra polon[ se ar[tau numai semne rele. “Cuprin=i de at`ta nevoie”, le=ii]ncep a c`rti]mpotriva craiului Ioan Albert, la]nceput pe ascuns, apoi pe fa\[,]nvinuindu-l c[pornise r[zboiul “f[r[cale”, dovad[semnele de r[u augur, ce se iveau la tot pasul, prevestind pieirea =i “concenia” lor. [...]

Moartea episcopului Macarie de Roman, cronicarul slavon, ori venirea la tronul Moldovei a aventurierului Iacob Eraclid Despotul sunt prevestite de alte fenomene meteorologice ie=ite din comun.

“Pre aceia vreme fost-au iarn[grea, mare =i friguroas[, de au]nghe\at dobitoacele =i hieri prin p[duri”.

O asemenea]nsemnare mai e f[cut[, cum spuneam, =i din punctul de vedere al agricultorului autohton, cum era =i descrierea secetei din vremea lui Petru Schiopul. Nu mai pu\in]ns[ele *v`rsteaz[* fundalul pe care evolueaz[expunerea general[, o contrapuncteaz[asemeni unui comentariu-acompaniament, *ritmeaz[* fluxul povestirii,]n fine, tulbur[rile din timpul domniei aceluia=i Petru Schiopul, pricinuite de venirea cu o=ti]n Moldova a lui Ivan Potcoav[Cre\ul, fratele lui Ion vod[Armeanul, par a fi anun\ate de ivirea unei comete :

“}ntr-acesta an s-au ar[tat]n v[zduh stea cu coad[sau cumu-i zic unii cometha, noiembrie”.

Aceast[tendin\[de a pune istoria =i faptele oamenilor]n corresponden\ã

cu divinitatea =i mi=c[rile cosmosului e cauzat[de concep\ia providen\ialist[, dar, totodat[, =i popular[a cronicarului. Ea nu se produce sistematic, deliberat, ci are un caracter cu totul spontan, de ar fi s[privim lucrurile sub aspectul stilistic. Supranaturalul nu e g`ndit a avea o func\ie estetic[ precis[, ca ]n epopeile clasice. Cu toate acestea, efectul pentru cititorul modern r[m`ne oarecum acela=i, de vreme ce, cum s-a v[zut, imitatorii procedeelor shakespeariene la noi,]n primul loc Delavrancea, au utilizat semnele premonitorii men\ionate]n cronic[=i au construit atmosferiz[ri de epoc[dintre cele mai sugestive.[1]

Ajun=i la cap[tul tuturor acestor considera\iuni, vom conchide c[lucrarea lui Grigore Ureche, ca oper[de art[a cuv`ntului, este mai pu\in rodul unor eforturi dirijate anume de c[tre scriitor spre un asemenea scop =i incomparabil mai mult rezultatul cristaliz[rilor spontane ale formelor limbii na\ionale, prilejuite de]mprejur[ri istorice, sociale =i culturale

[1] Ion Budai-Deleanu este]ns[primul scriitor rom`n care intuie=te posibilitatea construirii unui plan supranatural al ac\iunii epopeii sale plec`nd de la cronica lui Ureche. Povestind lupta lui Vlad |epe= cu turcii, poetul introduce la un moment dat strofa:

“Atuncea, spun c[=i-n v[zduh s[v[zur[
Cere=tii c[l[ra=i]n v[stm`nte
Albe,]n str[lucit[-arm[tur[,
Merg`nd muntenilor]nainte
+i h[r\uind ca sabii de para
Pintre p[g`ne=tile ciopoar[.”

Se]n\elege, Budai-Deleanu este perfect con=tient de valoarea procedeului]n fic\iunea artistic[, de vreme ce cuno=tea, de o pild[, acest pasaj din *Gerusaleme liberata*, VIII, 84, 1-4 (reprodus ca atare de Florea Fugariu]n comentariile la excelenta edi\ie din col. “Lyceum”, Ed. Tineretului, 1969, vol. II, p. 30, de unde am citat =i versurile de mai jos):

“E fama che fu visto, in volto crudo
Ed]n atto feroce e minacciante
Un alato guerrier tener lo scudo
De la difesa al pio Buglion davante.”

specifice, ca =i de faptul c[autorul, av`nd a se referi la timpuri revolute fa\[ de epoca sa, nu pomene=te nimic despre sine. Tocmai de aceea, prin caracterul ei profund popular =i na\ional, aceast[ prim[ carte ]n limba patriei ne apare a fi dat tonul ]ntregii literaturi rom`ne viitoare, mai ales a prozei. Vechimea =i calitatea de unicat, originalitatea, altcum spus — accentuat[mereu cu trecerea anilor,]n anume chip subiectiv, cum am]ncercat s[demonstr[m — atrag interesul cititorului cultivat filologice=te, cu deosebire, interesul rafinatului iubitor de autentic, dar =i al oric[rui intelectual c`t de c`t fin =i]n curs de perpetu[instruire, dornic a-=i contempla propriu-i suflet]n ea ca]ntr-o oglind[. Aceasta pentru c[letopise\ul lui Grigore Ureche este primul document, oficial =i solemn, al existen\ei =i afirm[rii spiritului rom`nesc]n istorie.

Ion ROTARU, *}nt`ia realizare a limbii rom`ne]n faza cult[. Cronica lui Grigore Ureche*,]n *Valori expresive]n literatura rom`na veche*, Editura Minerva, Bucure=ti, 1976, p. 128-132, 138-146.

Din constatarea diferen\elor]ntre cronica lui Grigore Ureche =i cea a lui Macarie (pasaje referitoare la acelea=i evenimente) s-a tras concluzia c[Grigore Ureche n-a cunoscut cronica lui Macarie (P. P. Panaitescu). Mai plauzibil este c[a cunoscut-o, dar nu l-a influen\at, pentru c[el avea o cu totul alt[ ]n\elegere a rostului cronicarului. El nu vrea s[se afle doar

---

Ancorarea]n spa\iul rom`nesc, prin utilizarea tradi\iei cronic[re=ti locale, se vede mai ales din autocomentariul poetului *|iganiadei*. }n spirit iluminist, *Apistos* este pus s[judece strofa respectiv[ ]n ace=ti termeni: "Ce basn[! +i pentru ce ? dac[f[r[aceast[ajutorin\[Vlad vod[putea s[biruiasc[. Apoi Dumnezeu putea s[ajute]ntr-al chip [...] nic[ieri nu s[afl[scris de aceasta." Replica vine]ns[prompt din partea lui *Evlaviosu*, de unde se vede clar c[Budai se g`nde=te chiar la paginile din cronica lui Ureche comentate de noi anterior: "}nt`i: Scriptura]nva\[=i]n Vie\ile sfin\ilor arat[c[ar[t[ri de acest feliu a sfin\ilor au fost nu o dat[. A doao: s-afl[=i la cronica Moldovei de aceste." Mai]nainte,]n *C`ntecul IV*, apari\ia Sf`ntului Spiridon =i a altor sfin\i]narma\i provoac[notele lui *Apologhios*, ce nu mai las[nici o]ndoial[cu privire la sursa de inspira\ie: "+i ce r[u au scris poetul aici ? Toate cu cuviin\[... C[au vrut s[ajute sfin\ii cre=tinilor, acesta nu-i nimic r[u, c[ci asemenea t`mpl[ri sunt =i la Biblie, unde ]mpotriva necredincio=ilor ajut[ ]ngerii. Ba se afl[ =i la cronicile noastre, unde zice c[ lui +tefan vod[ celui B[tr`n au ajutat un c[l[re\ sf`nt merg`nd asupra o=tilor."

“scriitoriu de cuvinte de=arte, ce de dreptate”. ln compara\ie cu Macarie este un puritan (al genului, se]n\elege) care vrea s[fac[istoriografie pilduitoare =i nimic altceva. Fic\iunea (“basne =i pove=ti”) este exclus[programatic,]mpreun[cu vorba poleit[inutil. Replica fa\[de tradi\ia moldovean[este tran=ant[=i de aici vine nemul\umirea exprimat[la]nceputul *Letopise\ului*; “scriitorii dent[iu n-au aflat scrisori, ca de ni=te oameni nea=[za\i =i nemernici, mai mult pro=ti dec`t s[ =tie carte. Ce =i ei ce au scris, mai mult den basne =i den pove=ti ce au auzit unul de la altul”. Se vede clar dezideratul unei pozitiv[ri a genului, ceea ce impunea =i folosirea codului lingvistic cel mai u=or de m`nuit.

Exista, a=adar, o *tradi\ie* istoriografic[ ]n Moldova (Ureche citeaz[foarte des “letopise\ul moldovenesc”),]ntr-una din limbile considerate sacre]n Evul Mediu =i fa\[de care cronicarul simte nevoia s[ia atitudine. Nu complet[rile informative (masive) sunt principalul aspect al acestei replici, ci schimbarea instrumentului lingvistic. Este cert c[scrierea unei istorii a \[rii]n limba “vulgar[” contravenea normelor c[rtur[re=ti din epoc[=i autorul se simte dator s[dedice un capitol acestei limbi, c[reia]i subliniaz[ilustra]nrudire cu latina.

Publicul virtual se restr`nge prin renun\area la o limb[ folosit[ ]nc[, ]n acea vreme, ]n tot r[s[ritul european. Cronicile ]n slavon[ puteau fi citite de la |arigrad p`n[la Moscova. Restr`ngerea ariei de r[sp`ndire este compensat[de cre=terea num[rului real de cititori =i de *influen\a* exercitat[. Publicului virtual]i ia locul un public real. Fenomenul este]nt`lnit =i]n culturile celorlalte popoare r[s[ritene. “Desuniversalizarea” culturii din R[s[ritul Europei a avut drept efect principal vitalizarea tradi\iei existente, prin individualizare na\ional[. }n planul istoriografiei, schimb[rile au fost vizibile: renun\area la deschiderea letopise\ului “de la facerea lumii”; renun\area la cli=eele retorice bizantino-slave (s-au creat astfel premisele pentru apari\ia altora); cre=terea num[rului de cititori =i a ecoului st`rnit de fiecare scriere; tendin\a na\ional[, individualizatoare, devine dominant[,]n locul tendin\ei cre=tine universalizatoare.

Este posibil ca o compila\ie (nu sintez[) a cronicilor slavone ale Moldovei s[se fi f[cut]nainte de Ureche; argumente s-au adus]n sprijinul ipotezei, care nu poate fi]ns[acreditat[ ]n lipsa probelor documentare. Baz`ndu-ne pe textele de a c[ror existen\[ nu ne ]ndoim, putem afirma c[ Grigore Ureche *]ncununeaz[ tradi\ia scrierilor nefictive* (Macarie =i urma=ii lui cultivau hiperbola, nu fic\iunea). Consemnarea din primele letopise\e (lipsit[ de detalii informative) o ]nt`lnim]nc[la Ureche, la care enumerarea tradi\ional[, de r[boj. revine adeseori, cuantele informative (=i nu comentariul, ca la Miron Costin) fiind dominante. Dar tradi\iei analistice i se adaug[paranteza, glosa, digresiunea (toate \in`nd fie de tenta\ia monografic[, fie de finalitatea etic[a scrieri), anticiparea, tenta\ia anecdotic[. }=i fac loc — timid]n compara\ie cu Miron Costin sau Ion Neculce — interpretarea faptelor, portretul, caracterizarea. [...]

Inaugurarea tradi\iei istoriografice rom`ne=ti de c[tre Ureche este doar aparent[. }n realitate, el *revitalizeaz[ o tradi\ie seculara,* fiind, ]n cadrul ci, cel mai important inovator. El se raporteaz[ ]n permanen\[ la tradi\ia existent[, lu`nd atitudine fa\[de ea. Este vizibil, de altfel, c[ ]n cronica lui *informa\ia extern[s-a grefat pe un izvor intern*, c[ruia i se acord[, de regul[, ultimul cuv`nt. [...]

Materialul str`ns este organizat =i dozat. Grigore Ureche este primul la noi care =tie s[renun\e la unele informa\ii pe care le posed[=i s[se opreasc[la timp: “Ci de acestea destulu-i”. Aceast[dozare a materiei este foarte important[, pentru c[ea duce la conservarea genului tradi\ional al istoriografiei. Caracteristic literaturii medievale culte este c[fiecare autor vrea s[scrie nu o carte, ci Cartea. De aici, caracterul aglutinant, enciclopedic “avant la lettre” al scrierilor *(Roman de la Rose, }nv[\[turile lut Neagoe Basarab),* care nu se mai]ncadreaz[ ]n limitele unui singur gen. Grigore Ureche se p[streaz[strict]n limitele istoriografiei medievale (este ultimul la noi care o face cu talent), tenta\ia monografic[ap[rut[deja la el, fiind]n general reprimat[=i l[sat[s[se manifeste doar]n pasaje pu\ine =i oarecum parazitare.

}n ciuda pecetei medievale, semne ale epocii culturale noi sunt vizibile la Grigore Ureche. El pune problema *autorit[\ii c[rtur[re=ti*. Nu mai g[sim atitudinea religioas[fa\[de cuv`ntul scris, =i tocmai]n pasajele de critic[apodictic[(“iar de au =i]nsemnat, n-au =tiut ce au scris”) trebuie v[zut cel mai important simptom de laicitate. El face o critic[lucid[a izvoarelor pentru c[nu mai crede]ntr-o singur[carte (prin asta s-a deta=at de mentalitatea c[rturarului medieval, adopt`nd atitudinea de sorginte renascentist[). Este vizibil[, de altfel, m`ndria cu care corecteaz[sau amplific[informa\ia oferit[de izvoarele consacrate. [...]

Ceea ce frapeaz[la Grigore Ureche este acurate\ea genului. }n general, el separ[pildele de epic, iar deta=area de hagiografie este evident[ ]n viziunea asupra lui +tefan cel Mare. Prin aceast[acurate\e, *Letopise\ul* s[u]mi pare exemplar pentru tradi\ia cronic[reasc[din Moldova. La Miron Costin, tenta\ia monografic[va fi mult mai des manifestat[, iar la Neculce va triumfa subiectivismul autorului. Grigore Ureche este adev[ratul clasic al istoriografiei moldovene, care nu]ncepe cu d`nsul. La Miron Costin apare con=tiin\a separ[rii genurilor, iar la Neculce istoria narat[ este mult mai procustian filtrat[ de povestitor; ]n ambele cazuri, profitul pentru literatur[ e cert. Ureche ]ns[ r[m`ne clasicul primului gen laic din cultura noastr[. Meritele-i]n aceast[privin\[sunt cu at`t mai mari cu c`t ele n-au fost eviden\iate de evolu\ia urma=ilor, el sintetiz`nd ]n chip deliberat o tradi\ie =i realiz`nd apoi saltul calitativ. [...]

}n leg[tur[cu stilul lui Grigore Ureche s-a vorbit insistent despre concizie, precizie, economie de mijloace. Lapidaritatea, spontaneitatea =. c. l. nu sunt calit[\i absolute, ci relative. Stilul lui Grigore Ureche este lapidar ln compara\ie cu al lui Miron Costin sau Neculce, dar prolix]n compara\ie cu al *Letopise\ului anonim al Moldovei* sau cu al pisaniei bisericii din R[zboieni. Mai mult chiar, stilul p[r\ii a doua a *Letopise\ului* s[u este prolix]n compara\ie cu acela din prima parte; modificarea cantit[\ii informa\iei a produs modific[ri]n stil. De aceea, corolarul flresc]n analizarea stilului]mi pare un text contemporan *Letopise\ului*, text]n care

idealul preciziei este implicat: Pravila lui Vasile Lupu (*Carte rom`neasc[de]nv[\[tur[*, 1646).

C`t despre spontaneitatea lui Grigore Ureche, ea este crea\ia noastr[. Cronicarul ne apare drept spontan deoarece avem impresia c[noi nu mai suntem. El folosea cu naturale\e ceea ce noi supunem rezervei culturale. Numai]n acest sens este spontan (cum]l trateaz[, abuziv, C[linescu). Dar spontaneitatea lui este mult mai]ngr[dit[dec`t a noastr[ (o dovad[ ]n acest sens sunt numeroasele repeti\ii, =abloane, asocia\ii, stereotipe etc.) de prejudec[\ile vremii =i, ]n plus, de instrumentul lingvistic neml[diat ]ndeajuns. Grigore Ureche metaforiza mult mai mult dec`t noi, desigur. Dar cine conceptualiza]n Moldova]nainte de Cantemir ?

Categoriile amintite fiind rezultatul unei rela\ii,]n fiecare abordare a unui scriitor trebuie s[preciz[m termenul de compara\ie. }n cazul lui Ureche putem lua, succesiv, mai mul\i referen\i: predecesorii, contemporanii, urma=ii imedia\i (p`n[ aici compar[m aproape exclusiv modul de folosire a limbii; mai departe, ap[r`nd inten\ionalitatea artistic[, referentul influen\eaz[serios interpretarea cronicii), proza romantic[de inspira\ie istoric[, proza modern[. Necesara pozitivare a demonstra\iei este asigurat[ ]n acest caz =i confuziile mari evitate. Exist[ ]ns[pericolul ca exegeza s[devin[o simpl[(=i cam facil[) raportare a textului la altceva. Concluziile pot fi obiective, dar numai in cadrul rela\iei amintite.

Un criteriu ceva mai general-obiectiv, produs de Roland Barthes, ar fi prezen\a sau absen\a figuralit[\ii. Foarte rar[la Grigore Ureche, ea devine din ce]n ce mai prezent[, merg`nd spre estetica pre\io=ilor la Miron Costin =i mai ales la Nicolae Costin =i Dimitrie Cantemir. Gradul zero al scriiturii, teoretizat de criticul francez, este discursul alb, absen\a figuralit[\ii. Altfel spus, este “scriitura neutr[”, lipsit[de ecouri temperamentale =i de judec[\i (evalu[ri); o scriitur[servind exclusiv ca instrument. Teoria lui Barthes am preluat-o doar vag =i cu precizarea c[la Grigore Ureche folosirea stilului “alb” se face]n virtutea inten\iei informative, =i nu ca artificiu stilistic (precum]n *Ciuma* lui Camus).

La]nceputurile culturii rom`ne culte, Grigore Ureche ocup[ un loc paradoxal ]ntre limb[ =i literatur[. Nu este, ]n cronica sa, numai “harul cuv`ntului”, cum credea C[linescu, dar nici inten\ionalitatea literar[ ]nc[n-a ap[rut. Se poate vorbi la acest autor de un “clasicism”]n modul de folosire a instrumentului lingvistic. Nu depist[m]n cronica lui inten\ia folosirii cu elegan\[a instrumentului lingvistic, nici prezen\a ornamentului]ndelung c[utat. G[sim,]n schimb, o uluitoare restr`ngere a func\iilor limbajului, reduse, practic, Ia aceea comunicativ[. Limbajul are la el o simpl[valoare func\ional[, spre deosebire de Macarie (care scrie cu “vorbe]n aur]mpletite”) =i Miron Costin sau Dosoftei, c[ut[tori de ornamente eufonice.

Impresia de lapidaritate vine tocmai din lipsa detaliilor =i a nuan\elor, c[rora Ureche nu le acord[niciodat[o exagerat[importan\[. Semnal`nd neconcordan\a ]ntre dou[ izvoare informative, Ureche reteaz[ scurt discu\ia: “Ci oricum au fostu, tot s[ tocmescu c[ izb`nda tot au fost la +tefan vod[, iar[lui Petru voda tot s[afl[c[i-au t[iat capul”. Laconismul este alteori rezultatul implic[rii cauzalit[\ii]n propozi\ia (nu fraza) informativ[: “Ci curundu vreme murindu, Jicmontu craiul pre urm[n-au umplut f[g[duin\a”. Deseori, timp relativ lung este comprimat]ntr-o singur[fraz[: “+i decii =-au luat doamn[din \ar[=i au f[cut pre +tefan vod[cel T]n[ru”.

Se pune]ntrebarea:]n ce m[sur[Iapidaritatea este deliberat[sau rezultat[involuntar ? La Ureche, sobrietatea stilistic[este rezultatul austerit[\il temperamentale =i, implicit, comunicative. Dar tocmai din lipsa “artei” vine o cr`ncen[ expresivitate. [...] Acestei austerit[\i stilistice i se potrivesc, normal (pentru c[ ea este urmarea unui trai auster), greut[\ile neobi=nuite, calamit[\ile naturale ]n primul r`nd. Paragraful dedicat secetei din 1585 este antologic. [...] Va fi avut Ureche inten\ia literaturiz[rii ? Greu de crezut. Impresia de literatur[vine din suprapunerea perfect[a unui stil pe materia de relatat, adaptarea ideal[a instrumentului lingvistic la faptele narate. [...]

Din acordarea unei valori func\ionale exclusiv comunicative limbajului

decurg caracteristicile stilului lui Grigore Ureche. Departe de a fi rodul unui efort deliberat, sobrietatea stilului (lapidaritatea), este, la el, austeritate lingvistic[. [...]

Faptul c[ ]=i reprim[relativ repede comentariul faptelor narate nu indic[nicidecum neparticiparea afectiv[a autorului. G. C[linescu scria: “Cum Ureche n-a scris cronica vremurilor sale nu putem c[uta la el percep\ia lumii]n care se mi=ca”. Acel *cum* introduce o cauzalitate numai aparent corect[. C[ci vocea auctorial[este u=or depistabil[ ]n multe pagini (cele care nu sunt transcrieri sau traduceri ale cronicilor mai vechi), perspectiva fiind dinspre prezent spre trecut.

Estomparea vocii auctoriale se face de c[tre autorul]nsu=i]n virtutea normelor nescrise ale tradi\iei cronic[re=ti. Dar aceast[voce — care, urm[rit[cu fine\e, ar conduce la depistarea interpol[rilor —]=i face loc, cu timiditate, e drept. S[urm[rim c`teva dintre manifest[rile ei. Cea mai evident[ este obiectivarea oscila\iilor temperamentale: invectiva, exclama\ia =i mai ales ie=irile pamfletare. Iat[ r`nduri]n care putem vedea posibila origine a pamfletului laic rom`nesc: “Albertu craiul uit`ndu priete=ugul t[t`ne-s[u ce avea cu +tefan vod[ =i nu f[cea oaste ]mpotriva p[g`nilor, carii]n toate p[r\ile fulgera =i tuna cu tr[snetul armelor sale, v[rs`nd s`ngele cre=tinilor =i strop=indu volniciia tuturora,]nmul\indu legea lui Moamet cea spurcat[, ci g`ndi ca s[-=i arate vitejiia asupra Moldovei, socotindu c[pre lesne o va supune, =tiindu c[de multe ori s[ajutoriia Moldova de la craii le=[=ti, ca de la ni=te vecini de aproape, spre to\i vr[jma=ii”. [...]

Vocea auctorial[se manifest[cel mai pregnant]n critica izvoarelor (omisiunile fiind uneori polemice: dintre =tirile pe care Ie-a g[sit]n mod cert]n cronicile poloneze, dar *n-a vrut s[le citeze*, amintim descenden\a rom`nilor din t`lharii Romei =i]ngenuncherea lui +tefan la Colomeea); este de asemenea implicat[ ]n evocarea pilduitoare, tenden\ioas[deci. O mai depist[m u=or]n idealul legislativ (Ureche dovedindu-se un polonofil lucid), ca =i]n ideologia proboiereasc[sau]n manifest[rile sentimentului na\ional (paginile ilustrative sunt cele dedicate rom`nilor transilv[neni).

O excep\ie de la propria-i norm[narativ[face autorul]n lunga enclav[informativ[a=ezat[dup[prezentarea domniei marelui +tefan. Sunt date informa\ii cu privire la originea =i obiceiurile popoarelor din jurul Moldovei. Dac[originea etnic[este expus[compil`ndu-se izvoare livre=ti, prezentarea obiceiurilor popoarelor este rodul *observa\iilor directe* ale autorului. Nu mai poate fi vorba]n acest caz de lips[a “percep\iei lumii]n care se mi=ca”. Trebuie s[accept[m numai c[aceast[percep\ie n-o g[sim exclusiv]n genul memorialistic. [...]

“Percep\ia lulmii]n care se mi=ca”, evident[ ]n prezentarea obiceiurilor popoarelor de primprejur, este mai clar[ ]nc[ ]n pasajele de insolit[memorialistic[din cronic[. Despre invaziile t[tarilor]n Polonia scrie un om care le-a v[zut; starostia Rohatinului, pomenit[ ]n cronic[, fusese arendat[de Nestor Ureehe, tat[l cronicarului. Aluzii la prezent g[sim peste-tot, autorul apel`nd frecvent la cuno=tin\ele cititorilor s[i. [...]

O manifestare important[a vocii auctoriale este op\iunea cronicarului (evident[ ]n ciuda neexprim[rii): “Au obiceaiu le=ii, nu ca grecii, dup[sfad[=i dup[price, daca-i vor]mp[ca (judec[torii, n. n.), nu va \iniia pizm[, ci la nevoia lui ca direptu un frate s[va pune”.

Reliefarea vocii auctoriale ajut[la sublinierea contribu\iei personale a lui Grigore Ureche, atr[g[toare cu at`t mai mult cu c`t istoria narat[f[cea oricum textul interesant. Dramatismul unor relat[ri precum uciderea de c[tre L[pu=neanu a celor 47 de boieri nu are nevoie de artificii scriitorice=ti, dar o cronic[n-ar putea tr[i din juxtapunerea unor atari relat[ri, din simplul motiv c[nu se]nt`lnesc la tot pasul.

Mircea SCARLAT, *Postfa\[* la Grigore Ureche: *Letopise\ul |[rii Moldovei*, Editura Minerva, seria “Arcade”, Bucure=ti, 1978, p. 200-204, 208, 211, 213-216.

Letopise\ul se deschide cu justificarea moralistului, pentru care menirea scrierii "r`ndulul =i pove=tii \[r`lor” este s[r[m`n[“feciorilor =i nepo\ilor s[le fie de]nv[\[tur[” =i continu[sub semnul nemul\umirii provocate de "nea=ezarea” — cauz[,]ntre altele, a perpetu[rii unei tiranii f[r[stavil[ ]n aceast[\ar[unde "nici legile, nici tocmeala pre obicee bune nu-s legate, ci

toat[direptatea au l[sat pre acel mai mare”. Sublinierea c[voia domnilor trebuie s[plac[tuturor, ori cu folos, ori cu paguba \[rii, “care obicei p[n[ast[zi tr[ie=te”, tr[deaz[, mai mult dec`t iritarea marelui vornic, faptul c[ trecutul ]ndep[rtat e scrutat ]n aceste pagini din perspectiva prezentului. Intereseaz[, astfel, nu at`t caracterul inevitabil fragmentar al reconstituirii —]ng[duitor repro=at cronicarului — c`t mai cu seam[istoria v[zut[sub specia exemplarit[\ii faptelor sale. Asupra r[stimpului 1359—1594 se]ndreapt[privirea unui om al veacului al XVII-lea interesat s[descifreze semnele devenirii ulterioare a neamului moldovenesc. Departe de a face simpl[compila\ie, Ureche pune ordine]n izvoarele utilizate, ca s[nu r[m`n[ ceva neconsemnat ori "smintit”, deoarece prea des scriitorii care au ]nsemnat via\a domnilor =i lucrurile lor “nu au =tiut ce au scris”; adnoteaz[ =tirile =i impune un punct de vedere, pentru ca s[ nu se poat[ spune c[ "au fost adormit =i ne]nv[\at =i nestr[b[tut cu istoria”. Glos`nd pe marginea domniei scurte a lui Drago=, re\ine semnul ce-o arat["f[r[trai” =i generalizeaz[profetic c["]ntre domnia Moldovei mult[nea=ezare va fi”. Provizoratul vie\ii evocate]n letopise\ are multiple cauze: \ara este a=ezat[ ]n calea r[ut[\ilor, p[m`ntul ei trebuie ap[rat de sti\i =i gothi =i di c[tr[ al\i vecini =i limbi ce era prinprejur, t[tarii o prad[, turcii o "strop=esc”, b`ntuie foametea mare =i l[custele multe,]n "v[zduhul neast`mp[rat” se ivesc semne str[lucitoare cu chip de om sau stele cu coad[, iernile sunt "goale =i ghe\oase” cu “ome\i mari =i ger”; este “mult[ ne]ng[duin\[” =i “mare zarv[”, cazne groaznice =i v[rs[ri de s`nge nevinovat, s-au str`ns "o gr[mad[ de r[ot[\i =i r[sip[ asupra Moldovei”. }ntr-o "\ar[ mi=c[toare =i nea=ezat[” atitudinea fireasc[ a oamenilor este lupta iar virtutea esen\ial[ vitejia. Modelul eroic absolut, impus de cronicar, este +tefan cel Mare; “]nhierb`ntat de r[zboiu”, acesta nu]ncearc[s["a=aze” \ara, dar, fapt important, “toate cu noroc i-au venit”,]nc`t pentru “lucrurile lui cele viteje=ti” r[m`ne unic]n istoria Moldovei. Episoadele narate au totdeauna un caracter reprezentativ =i monumental: ele sunt ac\iuni r[sun[toare, gesturi sau vorbe menite s[r[m`n[ ]n amintirea oamenilor. +tefan cel Mare din cronica lui Ureche

]ntruchipeaz[aspira\ia de libertate a \[rii, tot a=a cum ansamblul picturii exterioare a epocii — =i *Cavalcada sfin\ilor militari* de la P[tr[u\i (1487) =i *Asediul Constantinopolului* de la Humor (1535) sau *Judecata de apoi* de la Vorone\ (1547) — reprezint[o simbolic[invocare a divinit[\ii pentru salvarea Moldovei de cotropirea str[in[. Pandantul literar al acestor teme cu pronun\at substrat aluziv din iconografia vremii este reprezentat de portretul celebru al lui +tefan cel Mare, adev[rat[lec\ie oferit[de autor contemporanilor s[i. +tefan este "purt[torul de biruin\[" c[ruia urma=ii]ncearc[s[-i semene in str[dania de priveghere a \[rii. Bogdan, Petru Vod[, Alexandru L[pu=neanu domnesc]n conformitate cu testamentul politic al lui +tefan cel Mare, str[juiesc =i se nevoiesc "ca s[l[\easc[ce au apucat", lupt[pentru "pace]n toate p[r\ile =i a=ezarea \[rii". Dup[moartea marelui voievod, Ureche intercaleaz[ ]n textul cronicii c`teva paragrafe dedicate \[rilor vecine. Inten\ia acestui lung excurs istoric, geografic =i politic se v[de=te nu peste mult, ]n 1538, c`nd asupra lui Petru Vod[au venit =i Suleiman]mp[ratul turcesc =i muntenii =i sultanul cu t[tarii]mpreun[=i hatmanul Tarnovschi cu oastea le=easc[=i, peste toate, =i dinl[untru moldovenii sunt slabi =i plini de vicle=ug. Momentul ofer[un sugestiv rezumat al situa\iei Moldovei de dup[+tefan cel Mare c`nd nimic din via\a \[rii nu se mai ridic[ la altitudinea moral[ a episodului b[t[liei de la Valea Alb[. Un alt +tefan domne=te dup[ 1540, dar "cu ghea\[ la inima lui"; Ilia= ]n=eal[ n[dejdea tuturor "c[ dinafar[ s[ vedea pom ]nflorit, iar[ dinl[untru lac ]mpu\it", ]n zilele lui, Dumnezeu las[ at`ta "certare"]nc`t copacii, viile, pomii "secase de geruri mari"; Ion Vod[ ]i cov`r=e=te pe to\i cu "vr[jm[=ia =i mor\i groaznice ce f[ciia"; domnia se ob\ine greu, "pre unii cu f[g[duin\a umpl`ndu-i, pre al\ii cu bani ung`ndu-le ochii", dar se pierde lesne,]ncheindu-se intempestiv cu mazilirea =i pribegia prin \[ri str[ine. Cronica lui Ureche face parte din familia formelor narative nefictive, dezvoltate adic[din documente pun`nd la contribu\ie am[nuntele g[site acolo =i accentu`nd, stilistic vorbind, detaliul caracteristic. Farmecul scrierii este dat,]n primul r`nd, de mul\imea acestor am[nunte — op\iuni de lectur[prin care scriitorul izbute=te sa]nving[complexul netr[irii efective a vremurilor evocate. Din ingenioasa lectur[a izvoarelor =i

amalgamarea detaliilor g[site acolo,]ntr-un context ce poart[amprenta personalit[\ii inconfundabile a cronicarului, cap[t[contur =i atribute de realitate vie, intens colorat[, aproape un sfert de mileniu din istoria Moldovei. Luptele viteje=ti ale lui +tefan cel Mare — “lovit cu o pu=c[ ]n glezn[la cetatea Chiliei” — desele amestec[turi =i ne]ng[duin\e ale unor oameni ce se "os`rbesc” =i, noaptea, "taie a\ile cortului asupra du=manilor”; "lucrarea” din zilele domniei de alt[dat[ dintre care unii "bl`nzi =i cucernici, nici la carte pro=ti, iubind glumele =i m[sc[rile”, iar al\ii "groaznici =i mari v[rs[tori de s`nge”, unii extravagan\i =i "de ciudes[”, "au fost umbl`nd vara cu sanie de os”, al\ii "b[utori de vin iar[stra=nici de r[zboaie”; via\a \[rii, pustiit[de secet[ ]n timpul lui Petru Vod[, cov`r=it[ de vr[jm[=ia =i mor\ile cumplite f[cute de Ion Vod[, ]mpresurat[ de mult[ cheltuial[ =i datorie sub Aron Vod[, ]nseninat[ la mazilirea acestuia. [...] Constr`ngerea lucrului pe spa\ii mici nu atrage dup[sine pericolul scufund[rii]n m[runta materialitate a detaliilor. Monotonia, rezult`nd din simpla ]n=iruire prin acumulare succesiv[, este evitat[ de cronicar prin introducerea perspectivei. Ureche nu compileaz[ pur =i simplu; ]n lectura lui, istoria devine prilej de medita\ie: despre or`nduiala lumii]n care lucrurile sunt astfel tocmite “ca nimica s[nu fie st[t[toriu, ci toate de r[sip[=i trec[toare” dar deopotriv[, despre obliga\ia omului de a opune implacabilei treceri "lucrurile bune”, adic[paza mo=iei, voin\a de "ad[ogare” a \[rii, jertfa de la Valea Alb[, r`vna cronicarilor =i, totodat[, despre datoria lui de a se ]mpotrivi asupririi =i nedrept[\ii, sper`nd. Aici,]n paginile letopise\ului, n[d[jduind "s[se dezbat[de supt m`na turcului”.

Doina CURTIC{PEANU, *Grigorie Urece*,]n vol. colectiv *Scriitori rom`ni*, seria “Mic dic\ionar”, Editura +tiin\ific[=i Enciclopedic[, Bucure=ti, 1978, pe 456-458.

De o modestie,]n ceea ce prive=te propria-i persoan[, care]i caracterizeaz[ ]ntreaga via\[=i activitate, Grigore Ureche nu caut[c`tu=i de pu\in s[-=i afirme, prin cita\ii repetate, numeroasele surse de informa\ie pe care le utiliza, ]nc`t identificarea complet[=i precis[a tuturor acestora]nt`mpin[serioase dificult[\i, mai ales c[interven\iile ulterioare ale

adnotatorilor c`t =i ale copi=tilor au amplificat, voit sau din simpl[ne=tiin\[, lipsa de precizie cu care aceste izvoare fuseser[indicate]n manuscrisul original al lui Grigore Ureche.

Munca]nver=unat[,]n foarte multe cazuri deosebit de competent[, a r`ndurilor succesive de cercet[tori care =i-au pus priceperea =i cuno=tin\ele]n slujba limpezirii numeroaselor puncte obscure pe care le prezint[*Letopise\ul*, a condus,]n cele din urm[, la clarificarea,]n cea mai mare parte, a problemei izvoarelor folosite de Grigore Ureche.

Ast[zi,]n urma tuturor acestor cercet[ri, sursele de informa\ie ale cronicarului se pot sistematiza]n urm[torul tablou general:

izvoare]nterne —]n limba slavon[(sau rom`n[), a=a-numitul “letopise\ moldovenesc”; izvoare polone —]n limba polon[;

—]n limba latin[;

izvoare generale —]n limba latin[;

scrierile biserice=ti —]n limba slavon[;

tradi\ia intern[nescris[— din surse de familie; — din diverse alte surse (“dzic”). [...]

}n ceea ce ne prive=te, opin[m: a) *pentru inexisten\a unui letopise\ moldovenesc]n limba rom`n[ ]nainte de Grigore Ureche =i b) pentru folosirea de c[tre cronicar a letopise\elor]n limba slavon[*, puncte de vedere pe care le-am expus =i sus\inut]nc[din 1968 =i 1969[1] , cu unele argumente noi, personale, =i pe care le-am reluat }n 1976.[2]

Cu privire la problema existen\ei — de fapt, a inexisten\ei ! — “letopise\ului moldovenesc” al lui Eustratie logof[tul, f[r[s[mai revenim pentru a sublinia sl[biciunea argumentului “Miron Costin”, infirmat chiar de c[tre cronicar, \inem s[ad[ug[m, la tot ce s-a spus,]nc[dou[linii. Mai]nt`i,]nsu=i P. P. Panaitescu, sus\in[torul tezei existen\ei acestui

[1] D. Velciu, *Ion Neculce*, Bucure=ti, Editura Tineretului, col. ‚Oameni de seam[“, 1968, p. 168; idem, Marginalii la lucrarea “*Valoarea istoric[a tradi\iilor consemnate de Ion Neculce*” de *prof. Const. C. Giurescu*,]n “*Studii, revist[de istorie*”, tom 22, 1969, nr. 5, p. 983.

[2] D. Velciu, *Miron Costin =i Grigore Ureche. Confruntare peste timp*,]n “Limb[=i literatur[“, 1976, vol. 1, p. 72-74.

letopise\, a ar[tat c[Miron Costin obi=nuia s[citeze, drept izvoare pentru lucr[rile sale, c[r\i pe care nu le v[zuse, nu le citise =i le =tia numai din auzite (ex. cronica lui A. Bonfini, despre care =tia numai din discu\iile cu Panaiotaki Nikussios), dup[cum cea mai mare parte din trimiterile sau cita\iile sale, din diferi\i autori,]n De *neamul moldovenilor*, se sprijin[pe ceea ce g[sise]n lucrarea lui Lauren\iu Toppeltin, *Origines et occasus Transsylvanorum*, Lyon, 1667, f[r[s[fi mers direct la lucr[rile autorilor respectivi. }n al doilea r`nd, pentru a pune ]ntr-o lumin[ c`t mai clar[lipsa de garan\ie a afirma\iilor lui Miron Costin,]n privin\a lui Eustratie =i a letopise\ului lui, ni se pare suficient s[amintim c[ ]n faimoasa sa diatrib[el al[tur[celor doi (Eustratie =i Simion), sub aceea=i grav[ ]nvinuire, =i pe... “Misail C[lug[rul”, despre care, indiferent care]i va fi fost adev[rata identitate, se poate afirma cu certitudine c[nu a avut nici ,un fel de amestec]n aceast[complicat[=i confuz[chestiune a originilor neamului.

}n aceea=i ordine de idei, socotim,]ns[, util s[reactualiz[m p[rerea noastr[cu privire la inconsisten\a unei argument[ri “pro Eustratie logof[tul” pe seama afirma\iilor lui Ion Neculce din *Predoslovia* cronicii sale =i din unele men\iuni cuprinse]n *O sam[de cuvinte*, temeiuri invocate, mai ales, de c[tre I. +iadbei =i Const. C. Giurescu. Mai]nt`i un lucru evident: dac[ un astfel de letopise\, ]n rom`ne=te, nu fusese cunoscut de Miron Costin, tr[itor]n Moldova]ncep`nd din 1652 (la 7 ani, numai, dup[ moartea lui Grigore Ureche), cum l-ar fi putut cunoa=te Neculce, care se putea interesa despre o asemenea lucrare cu circa 60 de ani mai t`rziu ? [...]

Principalul izvor polon folosit de c[tre Grigore Ureche a fost *Kronika Polska* (Cronica Poloniei), a lui Joachim Bielski, publicat[,]n limba polon[, la Cracovia,]n 1597, sub numele tat[lui s[u Martin Bielski. Acesta din urm[scrisese o cronic[mai larg[, *Kronica wszystkiego swiata* (Cronica lumii]ntregi), ap[rut[, prima dat[,]n 1550, la Cracovia. Joachim a cules din lucrarea tat[lui s[u toate datele privitoare la Polonia, le-a prelucrat =i]mbog[\it substan\ial, mai ales dup[cronica]n limba latin[a lui Martin Kromer (*Polonia sive de origine et rebus gestis Polonorum*, Basel, 1558),

duc`nd istoria Poloniei p`n[la anul 1586;]n memoria tat[lui, a publicat noua oper[sub numele acestuia. Bielski — f[r[s[i se precizeze prenumele — este indicat nominal]n cronic[de 6 ori, dar utilizarea *Cronicii Poloniei* este mult mai larg[, put`nd fi localizat[, ]n cronica lui Ureche, p`n[la anul 1582.

Primul care a identificat pe Bielski, citat de Ureche, ca fiind Joachim iar lucrarea utilizat[—*Kronica Polska*, a fost,]nc[din 1884, monografistul cronicarului, bucovineanul I. G. Sbiera[1].

Studiul comparativ detaliat, care a scos]n eviden\[m[sura larg[ ]n care Ureche l-a folosit pe Joachim Bielski =i modul]n care a preluat de la acesta =tirile privind Moldova, l-a realizat,]n 1925, P. P. Panaitescu, care a tradus p[r\ile corespunz[toare din cronica polon[, pun`nd]n paralel textele celor doi cronicari.”[2]

C`=tigurile certe de informa\ie pe care le aduce studiul lui P. P. Panaitescu sunt numeroase =i importante. Se dovede=te, f[r[putin\[de t[gad[, c[Ureche l-a folosit pe Joachim Bielski =i c[nu a luat nimic din opera lui Martin Bielski; c[lucrarea a fost cunoscut[=i utilizat[de Ureche direct]n limba polon[, dovad[fiind reminiscen\e certe ale formelor de nume proprii =i ale unor termeni din polon[, precum =i unele gre=eli de traducere ce se explic[numai prin utilizarea direct[a textului polon. Astfel, se g[sesc la Ureche nume ca Piotru (nu Petru) Jicmont (nu Sigismund), Miahil (nu Mihail), Micolai (nu Nicolae), Zofia (nu Sofia) etc.; termeni ca podcomori (=c[m[ra=), comornic (=vame=), podscarbul (=svistiernic), ca=telanul (=castelan) etc., prelua\i direct din textul polon al lui Bielski; cuvintele,]n polon[, “Grotowie dwa” (= Grot, doi fra\i), din Bielski, Ureche le traduce prin “doi fra\i *Grotovi*”, sc[p`nd din vedere c[*owie*, la el *ovi*, reprezint[termina\ia de plural]n polon[=i nu mai trebuia ad[ugat[numelui propriu

---

[1] Ion Sbiera, *Grigroriu Ureche*, p. 41-47.

[2] P. P. Panaitescu, *Influen\a polon[*, p. 20-29, 38-47 =i anexa 1 (p. 134-191),]n care se pun]n paralel pasajele (traduse) din Bielski cu cele din cronica lui Ureche.

Grot, =i altele[1]. Compara\ia str`ns[, pe care o ]ng[duie punerea ]n paralel a celor dou[ texte, arat[ c[ datele din Bielski au constituit izvorul principal extern cu care cronicarul a completat ceea ce lipsea din izvoarele interne; Bielski este, f[r[ ]ndoial[, unul din acei "striini" "carii au fost fierbin\i =i r`vnitori, nu numai a sale s[scrie" ce =i cele striine s[ ]nsemneze". De=i a tradus, f[r[modific[ri, foarte mult, se constat[c[Ureche nu se folose=te servil de izvorul s[u, oper`nd deseori reduceri dac[ pasajul se lunge=te prin date care nu intereseaz[ Moldova, dar — ceea ce este deosebit de important — el modific[ uneori textul cronicarului polon sau las[ nefolosite date ale acestuia atunci c`nd textul]n cauz[nu corespunde vederilor sale, afect`nd prestigiul Moldovei =i demnitatea domnilor ei.

De asemenea, P. P. Panaitescu a demonstrat c[textul lui Joachim Bielski a fost folosit]n exclusivitate de Grigore Ureche, fiind necunoscut lui Simion Dasc[lul, care]l citeaz[, totu=i, de dou[ori!

L[murirea modului]n care cronicarul nostru a utilizat *Kronika Polska*, a lui Bielski, este una dintre nu prea numeroasele probleme ce se pot considera,]n prezent, pe deplin rezolvate, solu\ia propus[=i demonstrat[de c[tre P. P. Panaitescu fiind, ast[zi, unanim acceptat[de c[tre to\i cercet[torii de specialitate. Se impune,]ns[, o rezerv[— o singur[rezerv[— fa\[de modalitatea de rezolvare a lui P. P. Panaitescu: "letopise\ul latinesc", surs[sub care apar,]n cronic[, unele informa\ii ce provin,]n mod sigur, de la Bielski — afirm[P. P. Panaitescu — reprezint[,]n *toate cazurile*, gre=eli ale copi=tilor de manuscrise,]n loc de "letopise\ul le=esc" sub care,]n mod normal, aceast[lucrare polon[este numit[ ]n cronica lui Ureche. Rezolvarea propus[de P. P. Panaitescu,]n aceste cazuri, nu este cea mai sigur[=i nici singura posibil[,]nc`t clarificarea acestei dualit[\i, *le=esc-latinesc*, existent[ ]n manuscrisele cronicii, a dat ocazia la interpret[ri numeroase =i contradictorii. [...]

Dup[ ]ncheierea ultimului capitol din larga expunere a domniei lui

---

[1] *Ibidem*, p. 41-44; vezi =i acela=i, *Introducere* la edi\ia cronicii. 1958, p. 37-38.

+tefan cel Mare, Ureche]ntrerupe cursul istoriei Moldovei =i introduce un capitol compact]n care prezint[popoarele vecine Moldovei: *Povestea =i tocmala altor \[ri, ce suntu pinprejur cum nu s[cade s[nu pomenim, fiindu-ne vecini de aproape. Intr[ ]n aceast[expunere, ca subcapitole: }nt[i, cumu-i |ara Le=asc[, De }mp[r[\iia T[t[rasc[=i de obiceiul lor =i c`t loc coprinde |ara T[t[rasc[, De ]mp[r[\iia turcilor =i de ]nceputul lor =i de adaosul lor, ]n ce chip s-au ]nceput =i s-au ]nmul\itu =i s-au l[\itu la at`ta m[rire =i cinste =i t[rie =i Pentru |ara Ungureasc[de Jos =i Ardealul de sus vom s[ar[t[m, fiindu-ne vecini de aproape =i cum au avut =i ei cr[ie mare ca =i le=ii.* Sunt — fiecare,]n parte, din aceste subcapitole — expuneri condensate, armonic construite, prezent`nd popoarele respective sub aspect istoric, geografic =i etnografic, ]ntemeiate, evident, pe informa\ie livresc[, nu lipsite, ]ns[ de numeroase nota\ii =i caracteriz[ri rezult`nd din observa\ia direct[=i cuno=tin\ele cronicarului. Bog[\ia =i varietatea informa\iilor a]mpins pe cercet[tori la]ncerc[ri de identificare a sursei. [...]

Concluzia lui I. C. Chi\imia, la care subscriem, este c[, de fapt, Grigore Ureche n-a folosit o singur[lucrare pentru acest bogat capitol din cronic[, ci c[el— av`nd, probabil, un *vademecum* ]n *Atlasul* lui Gerhard Mercator — =i-a dezvoltat expunerea, ad[ug`nd, la fiecare subcapitol, date din alte lucr[ri ce abordau tema respectiv[. Este posibil ca Ureche s[fi avut la]ndem`n[, ]ntre altele, un corpus de izvoare ]n limba latin[ de tipul colec\iei lui Ioannis Pistorius, *Polonicae Historiae Corpus*, ap[rut[ la Basel, ]n 1582, ]n trei volume, lucrare ce era recomandat[ =i ]n =colile polone ale timpului. Colec\ia lui Pistorius cuprindea cam “tot ce-l interesa ]n primul r`nd pe Grigore Ureche” : cele dou[opere ale lui Martin Kromer, *De origine et rebus gestis Polonorum* =i *Polonia sive de situ, populis, moribus, magistratibus et republica Regni Polonici, Matei Miechowita, cu Chronica Polonorum =i De duabus Sarmatiis, fragmente alese* din Piccolomini *(*despre *Polonia, Prusia, Lituania), Al. Gwagnin,* cu *Chronographia totius Poloniae, Lituaniae, Livoniae, Mazoviae,* Pomponius Mela, cu *Sarmatia*, comentat de Vadianus, H. Schedel (fragment din *Liber Chronicarum*) =i altele.

Ca om al timpului s[u, Grigore Ureche nu poate face abstrac\ie de literatura bisericii, *Scriptura*, amintit[sub numele de “Scrisoare”, *Psalmii* lui David proorocul, din care citeaz[de dou[ori (psalmul al 7-lea =i al 33-lea), vie\ile sfin\ilor, concret despre *Via\a lui Ioan cel Nou*, ale c[rui moa=te au fost aduse de Alexandru cel Bun de la Cetatea Alb[la Suceava.

Ar[tam anterior c[, dup[anul 1587 — ultima dat[calendaristic[complet[fiind 7096 [= 1587] noiembrie 23” (lupta lui Petru Schiopul cu cazacii la |u\ora) — cronica se desf[=oar[ ]ntr-un alt “stil”,]ntreaga relatare fiind lipsit[, de acum]nainte, de precizia izvoarelor scrise pe care cronicarul]=i]ntemeiase documentarea.

Este evident c[,]ncep`nd de aici =i p`n[la sf`r=it, sursa lui Grigore Ureche au constituit-o informa\iile directe, transmise, prin *tradi\ie oral[*, p`n[pe vremea cronicarului, punctate, ici =i colo, de dat[ri generale — numai anul — pe care autorul cronicii le putea g[si sau reconstitui din documentele de cancelarie ale timpului.

Pentru c[ ]ntre personajele principale ale acestei ultime etape a cronicii]l afl[m chiar pe tat[l cronicarului, marele logof[t Nistor Ureche, este foarte probabil, a=a cum opineaz[,]n consens, majoritatea cercet[torilor, c[de la acesta, martor activ al evenimentelor, din povestirile lui, a re\inut =i]nscris Ureche,]n cronic[, partea ultim[a celei de-a treia domnii a lui Petru +chiopul =i domniile lui Aron Tiranul =i Petru Cazacul. Caracterizarea at`t de binevoitoare, ca domn =i ca om, a lui Petru +chiopul, sub care =i-a]nceput Nistor Ureche cariera dreg[toreasc[— poate fi, aici, =i influen\a letopise\ului slavon de curte, pe care l-a putut folosi cronicarul — precum =i am[nuntele, singulare prin natura lor, privitoare la ascensiunea =i mai ales la tribula\iile lui “Ureche logof[tul cel mare” nu mai las[nici o]ndoial[asupra inspiratorului principal al acestor ultime capitole de cronic[.

Deosebit de *tradi\ia de familie,*]n cronica lui Ureche,]n textul ce-i apar\ine cronicarului cu certitudine, distingem, ca surs[de informa\ie, =i *tradi\ia popular[*, sub care socotim c[putem]ncadra legenda privitoare la Dumbrava Ro=ie, =tirile despre zidirea, de c[tre +tefan cel Mare, a unor

m[n[stiri =i biserici, ca Badeu\i =i R[zboieni,]n leg[tur[cu care nu se g[se=te nimic]n letopise\ele slavone p[strate[1], am[nunte anecdotice, ca prinderea de c[tre un pop[,]ntr-o c[pi\[de f`n, a cneazului Dimitrie Wisnowiecki, pretendent la tronul Moldovei, sau eroice, ca lovitura dat[ cu suli\a de Bogdan al III-lea ]n poarta Liovului. De asemenea, din aceea=i sorginte provin, f[r[ ]ndoial[, men\iunile c[ ]n lupta de la R`mnic,]mpotriva muntenilor, moldovenii au fost ajuta\i de sf`ntul Procopie iar ]n cea din Codrul Cosminului de sf`ntul Dimitrie, precum =i diverse informa\ii introduse de cronicar prin “zic”, “zic unii”, cum este, de pild[,]ntreaga relatare privind boala =i c[lug[rirea lui Alexandru L[pu=neanu, precum =i otr[virea lui de c[tre doamna Roxanda.

Urm[rirea, identificarea =i delimitarea izvoarelor utilizate de Grigore Ureche]n cronica sa ne]ng[duie s[afirm[m — contrar unor opinii, intre care =i P. P. Panaitescu, ce c[utau s[ ]ngusteze orizontul cronicarului — c[acesta a fost, realmente, unul din cei mai cul\i boieri moldoveni ai primei jum[t[\i a secolului al XVII-lea, c[el a st[p`nit un bogat =i variat material documentar, intern =i, mai ales, str[in, de limb[ polon[ =i latin[, pe care l-a utilizat cu un ascu\it discern[m`nt. Av`nd ]n fa\[, drept unic obiectiv, constituirea unei istorii a Moldovei, ]n spirit na\ional, pentru uzul compatrio\ilor s[i, str[in de orgoliul ]ngust de autor, care ]l ridic[ at`t de mult deasupra m[runtului Simion Dasc[lul, neinteresat s[-=i eviden\ieze numele =i cultura prin citirea bogat[=i repetat[a autorilor folosi\i, el a luat din fiecare at`t c`t a socotit util pentru scopul urm[rit, l[s`nd deoparte, cu bun[ =tiin\[, ceea ce ar fi putut atinge demnitatea \[rii =i a poporului din care f[cea parte =i tot ceea ce i se p[rea iluzoriu =i superfluu pentru nivelul intelectual, de atunci, al moldovenilor. Punerea fa\[ ]n fa\[ a bog[\iei materialului documentar ce i-a trecut prin m`n[, a=a cum a putut fi, pe larg, depistat, cu parcimonia =i sagacitatea cu care acest material a fost

[1] +tirile despre zidirea celor dou[biserici putea s[le de\in[Ureche direct din pisaniile respective, pe care,]n peregrin[rile, oficiale sau pentru treburi personale, prin \ar[, avea prea bine posibilitatea s[le cunoasc[.

introdus]n cronic[, descoper[, al[turi de marele c[rturar, ceva]nc[mai]nsemnat: un mare caracter. Omul, a=a cum l-am cunoscut din parcurgerea vie\ii, se suprapune]ntru totul c[rturarului, scriitorului.

Dumitru VELCIU, *Grigore Ureche,* Editura Minerva, Bucure=ti, 1979, p. 271-272, 282-283, 294-295, 301-302, 304-307.

Ca istoric, Ureche are inten\ia expres[de a descoperi =i transmite adev[rul. }n viziunea sa, Moldova fusese o \ar[puternic[, cu legi =i moravuri bune, a c[rei dec[dere a fost cauzat[de nesocotirea vechilor obiceiuri, de abuzurile =i cruzimile celor puternici (autohtoni sau str[ini). }ndurerat, cronicarul se adreseaz[=i direct celor socoti\i vinova\i,]n capitole speciale — *Nacazanie siln`m* (*Certarea puternicilor*) —, ar[t`nd cauzele r[ului, condamn`nd energic trufia =i violen\a. Dincolo de prejudec[\ile clasei boiere=ti, str[bat sentimentele umaniste, dragostea de \ar[, de bine =i de adev[r. Relevarea permanent[a pedepselor date de justi\ia divin[celor care se abat de la regulile drept[\ii ilustreaz[atitudinea sa moralizatoare.

Ideologia cronicarului este o sintez[de tradi\ie boiereasc[=i cultur[umanist[. Consider`nd boierimea drept for\a activ[stabil[=i cea mai important[a \[rii, Ureche va judeca istoria]n func\ie de acest criteriu. Ceea ce se]mpotrive=te intereselor clasei sale este criticat,]n timp ce referin\ele defavorabile acesteia sunt ocolite. Concep\iei teologice despre natura =i etica uman[i se vor ad[uga ideile umaniste. Plec`nd de aici, Ureche abordeaz[mai larg materialul istoric, emite considera\ii teoretice care]i permit o perspectiv[asupra istoriei Moldovei, superioar[cronicarilor anteriori. Umanismul istoriografiei latine =i polone devine model de atitudine fa\[de trecut, apreciat =i de cronicarul moldovean ca un tezaur de]nv[\[turi. }n acest sens, cronica are scopul de a eterniza]nt`mpl[rile trecute =i de a educa genera\iile viitoare.

Scriere istoric[, *Letopise\ul...* este =i o oper[cu virtu\i literare. Except`nd c`teva p[r\i, modul principal de expunere este nara\iunea, o nara\iune simpl[, liniar[, cu pu\ine am[nunte =i divaga\ii, ceea ce o apropie de epicul

pur. Ureche izbute=te astfel s[se obiectiveze =i s[relateze senin evenimente tulbur[toare. }n unele locuri, nara\iunea devine mai nuan\at[, supus[unei anumite compozi\ii, cu scopul stimul[rii aten\iei cititorului =i al eviden\ierii finalului. }n acest sens, sunt sesizabile pasaje narative autonome, de interes literar. Totu=i, dominant r[m`ne caracterul neelaborat al nara\iunii, dar de un nea=teptat efect. Pasajele descriptive lipsesc ]n cronica propriu-zis[, sobrietatea =i economia exprim[rii, nel[s`nd loc dec`t unor termeni cu func\ie de determinan\i. P`n[=i]n realizarea portretelor autorul folose=te mai degrab[ ]n=iruirea de tr[s[turi. Portretele domnitorilor, cu lumini =i umbre, sunt acumul[ri de]nsu=iri esen\iale, subordonate unei caracteristici definitorii, =i duc la crearea unei adev[rate tipologii umane. Intervin =i elemente subiective care fac portretele mai vii, mai pregnante. Reprezentativ pentru puterea =i modul de caracterizare al lui Ureche este portretul lui +tefan cel Mare, devenit celebru prin concizia =i for\a lui expresiv[. Folosind o topic[special[, expresii nude, directe, autorul imprim[imaginilor o deosebit[energie, cre`nd senza\ia de m[re\ie =i solemnitate. Construit ascendent, portretul merge spre apoteoz[, ]n final domnitorul cresc`nd uria=]n dimensiuni (“s[ridica deasupra biruitorilor”). Impresia de cov`r=itoare personalitate este atenuat[ de proiectarea sf`r=itului pe fundalul tulbur[rilor sociale =i cosmice care au]nso\it dispari\ia voievodului. Ureche avea un sim\ al excep\ionalului, care l-a dus =i la realizarea altor efecte artistice. Caracterul deosebit de elocvent sau memorabil al spuselor vreunui personaj]l face s[redea indirect dialoguri sau afirma\ii, apropiind planul ac\iunii de timpul prezent. Momentele de mare tensiune psihic[, generate de unele evenimente, sunt exploatate cu art[. La acestea se mai adaug[diferitele interven\ii directe — interoga\ii, exclama\ii, ironii, diatribe. Ureche nu folose=te recuzita stilistic[obi=nuit[, cu at`t mai pu\in retorica de tip Manasses, ceea ce contribuie la caracterul frust, realist al operei sale. Stilul *Letopise\ului*... are un farmec specific, sporit =i de coloratura arhaic[. Caracterul oral este dat, mai cu seam[, de stereotipia

nara\iunii (]n genul basmului): folosirea unor cli=ee expozitive =i a anumitor formule fixe, precum =i modalitatea popular[de a lega =i explica faptele. Frazarea =i topica genereaz[o anume ritmicitate =i armonie. Simplitatea general[a frazei, reducerea comunic[rii la termenii strict necesari confer[stilului concizie =i proprietate. Lexicul folosit este plastic =i expresiv, determin`nd =i el caracterul arhaic al formei, devenit un element estetic. Aceste tr[s[turi asigur[fluiditatea =i savoarea limbii, a c[rei puritate o conserv[Ureche, mai pu\in influen\at de lexicul =i topica textelor religioase =i istorice. *Letopise\ul...* este prima oper[original[cu caracter literar scris[ ]n rom`ne=te, marc`nd =i]nceputul istoriografiei]n limba rom`n[. Prin ea, Ureche contribuie la formarea limbii literare =i se ]nscrie ]n istoria culturii ]ntre primii istorici =i scriitori rom`ni. Cronica sa a fost un model =i un]ndemn pentru c[rturarii care au urmat: Miron =i Nicolae Costin, Ion Neculce, Dimitrie Cantemir, stolnicul Constantin Cantacuzino. R[sp`ndit[prin numeroase copii =i prelucr[ri, inclus[ ]n diferite scrieri istoriografice, opera lui Ureche reprezint[o]nsemnat[valoare cultural[=i literar[, care a creat o puternic[tradi\ie. }n literatura noastr[modern[influen\a ei s-a manifestat mai cu seam[asupra lui C. Negruzzi =i V. Alecsandri, B. Delavraneea =i M. Sadoveanu.

Constantin TEODOROVICI, *Grigore Ureche*,]n *Dic\ionarul literaturii rom`ne de la origini p`n[la 1900*, Editura Academiei Rom`ne, Bucure=ti, 1979, p. 874-875.

Din chiar condi\ia asumat[de cronici, istoriile lui Grigore Ureche =i Miron Costin deta=eaz[anume calit[\i literare. “Decupajele” eviden\iaz[arta portretistic[sau narativ[, dar calitatea unificatoare, dominanta literar[a cronicii]ntregi, nu a unor p[r\i ale ei, r[m`ne nenumit[ proced`nd numai astfel. Fidelitatea fa\[de anumite aspecte]nseamn[,]ntr-o oarecare m[sur[, lectur[infidel[C[r\ii, care nu poate fi alc[tuit[numai din capitole percepute prin “compartimentare” (memorialistica, nara\iunea etc.), fiind

=i un flux continuu, *o viziune* dincolo de discontinuitatea diviziunilor. “Nici una din p[r\ile textului — enun\a I. M. Lotman un principiu arhicunoscut — nu poate fi]n\eleas[f[r[s[-i definim]n prealabil func\ia. Considerate izolat, aceste p[r\i nici nu exist[: toate calit[\ile =i profilul determinat al fiec[reia din ele este un produs al raport[rii — prin compara\ie sau opozi\ie — la celelalte p[r\i” (*Lec\ii de poetic[structural[*). Esen\ial[este valoarea artistic[a ansamblului. Practica izol[rii fragmentelor (portrete, nuclee narative, descrieri) afecteaz[principiul fundamental al scrierii. Valoarea unui fragment din cronica lui Ureche se descoper[printr-o raportare comparativ[sau de opozi\ie a duratei =i accentului, deci prin observa\ii asupra ritmului. Ureche scrie o partitur[muzical[simpl[, f[r[figuri dificile, Miron Costin — o muzic[baroc[.

La Ureche durata nara\iunii, intensitatea tonului, tr[s[turile portretistice sunt organizate prin subordonarea lor ritm[rii, recept[rii unei alternan\e relativ regulate a unor evenimente ca date constituite: ac\iunea formatoare a cronicarului e de marcare a timpilor, a stereotipiei faptelor. “Harul cuv`ntului”, automatismul lexical (G. C[linescu) provin din automatismul actului ]nsemn[rii, de tipul pl[cerii boierului de a deschide ceaslovul pentru a nota ivirea cometelor, pl[cere a c[rei manifestare nu se reduce la cuv`ntul “tare ca aloia”. }n modul nea=teptat de apari\ie a evenimentelor, istoria se repet[. Identitatea repet[rilor oblig[la consemnarea uniformizant[. Miron Costin “are lunga respira\ie epic[, sim\ul sublim al destinului uman, pateticul me=te=ug de a se opri din c`nd ]n c`nd s[r[sufle de greutatea faptelor =i s[le contemple de sus” (G. C[linescu): este comentatorul unor evenimente care nu exist[dec`t prin complicitatea lui. Ritmul presupune evenimentele evidente, comentariul apas[pe constituirea lor.

Exist[ ]n cronica lui Ureche fragmente]n care tirania dat[rii se simte mai mult dec`t orice altceva din comunicare. Preciziunile sunt nu de pu\ine ori surprinz[toare: +tefan ]=i str`nge slujitorii =i]n 1470, “fevruarie 27 dni”, “au arsu Br[ila]n s[pt[m`na alb[, mar\i”; indica\ia ultim[este

marca existen\ei faptului resim\it numai prin aceast[precizie de jurnal, paradoxal[prin]ndep[rtarea de eveniment. Faptul declarat ca existent are mai mare greutate dec`t desf[=urarea lui. Am putea identifica =i fragmente care au alura unui comentariu politic, dar func\ia lor e alta dec`t aceea de a dezvolta o explica\ie sau de a remarca subtilit[\i politice, cum se]nt`mpl[ la Miron Costin. C`nd sunt mai ample sunt a=ezate]ntotdeauna dup[un fapt]ncheiat =i au, f[r[excep\ie, un caracter senten\ios ("Nacazanie, adec[ ]nv[\[tur[=i certare celor mari =i puternici" urmeaz[momentul uciderii boierilor de c[tre L[pu=neanu). Ceea ce r[m`ne e "cearta" asupra unui fapt ]mplinit contrariu ]nv[\[turii, a c[rei senten\io-zitate nu face dec`t s[rotunjeasc[faptul. }nclinarea spre judecata categoric[nu este a unui comentator. Sentin\ele nu comenteaz[, ci hot[r[sc.

La Miron Costin faptele nu sunt considerate cu sfin\enie]ncheiate. Datarea de foarte multe ori final[, este]mplinirea unei desf[=ur[ri,]ncununarea comentariului c`nd acesta a "cristalizat" evenimentul. }n relevarea confrunt[rii dintre Ga=par-vod[, pe de o parte, iar pe de alta complotul, Bethlen Gahor, boierii,]n spe\[Bucioc, Schimni-aga si Schinder-pasa (cap. VIII), cronicarul =tie tot, simte =i comenteaz[subtilit[\ile. El are puterea miraculoas[, similar[celei a diavolului =chiop al lui Lesage, de a suprima "acoperi=ul" simul[rii. Preciziei de jurnal a dat[rii de la Ureche]i corespunde la Costin un fel de comentariu la zi. Ureche]ntoarce filele, care par uneori de agend[istoric[, Costin z[bove=te asupra fiec[reia. Pentru a se face]n\eles, =tie s[t[r[g[neze. La r[d[cina unui fapt se g[se=te un labirint de subtilit[\i care vor cauza evenimentul; el are cauze =i repercusiuni =i ele sunt voalalte. Fraza]ntortocheat[cu mult mai multe subordon[ri dec`t la Ureche (care o face uneori numai din coordon[ri) urmeaz[ ]ndeaproape cauzalitatea labirintic[ =tiut[ de Costin la r[d[cina lucrurilor. E limpede c[ av`nd =tiin\a am`n[rii, a ]mplinirii t[r[g[nate a evenimentului nu se mai simte at`t de mult greutatea faptului ca dat,

]mplinit, iar cu un asemenea fel de a fi al actului nu se mai poate constitui ritmul, fie el =i lent. Nu se mai simte m[sura, fiind prea mare valoarea unui timp. Textul cronicii lui Costin nu ascult[de o calitate de dincolo de fiecare capitol, ci chiar de felul t[r[g[nat al scrierii =i]n\elegerii istorico-politice. Preocuparea acut[e comentariul pentru Costin, iar pentru Ureche evenimentul ritmat cu altul. Costin face cronic[politic[. "O cronic[scrie numai cineva pentru care e important prezentul” — era de p[rere Goethe]ntr-una din reflec\iile sale. Cel mai bine se vede acest lucru la Miron Costin. Grigore Ureche pare s[se precipite spre prezent, cu teama c[n-o s[poat[ajunge p`n[la domnia lui Vasile Lupu (s-ar putea s[fie aceasta drama secret[a scrisului s[u). Costin are un pronun\at spirit practic,]n cronica lui Ureche se simte]nclina\ia spre metafizic. Conform reconstituirilor din documentata monografie a lui Dumitru Velciu despre primul nostru cronicar, Grigore Ureche nu avea ambi\ii politice. Scriind, st[tea cu fa\a spre ve=nicie: faptele se]ncrusteaz[de ne=ters,]ntru eternitate. E atras de =irul datelor istorice =i nu-=i poate ridica privirea de pe curgerea heraclitean[a r`ului.

Pentru Ureche un fapt se]nt`mpl[ de cele mai multe ori din ra\iuni foarte evidente, neadmi\`nd comentariul; uneori este explicabil prin firea moral[a omului: c[a “intrat zavistiia]ntre +tefan-vod[=i]ntre Radu-vod[“ se datore=te faptului c[“domnul muntenesc, spre obiceiul firei omene=ti, de ce are, de aceea pofte=te mai mult”. Alt[dat[+tefan se r[zboie=te “socotindu c[si inimile voinicilor]n r[zboaie tr[indu s[ascut =i truda =i osteneala cu care s[diprinsese iaste a doao vitejie”; “Roman-vod[, ficiorul lui Ilia=-vod[, neput`ndu r[bda at`ta nedumnezeire a unchi-s[u, s-au vorovitu cu o sam[din curtea domneasc[=i au prinsu pe unchi-s[u, pre +tefan-vod[, =i i-au t[iat capul =i s-au apucatu Roman de domnie”. Ispita tronului e]n repetate r`nduri cauza nemen\ionat[a confrunt[rilor. Lapidaritatea]nsemn[rii este mijlocul prin care evenimentele date, transmise]n esen\ialitatea lor, deta=az[ritmul. Semnul existentei pr[d[rilor,

uciderilor,]ntron[rilor nu e repercusiunea sau desf[=urarea lor, c[ci faptul este]ndep[rtat, s-a risipit: ceea ce a mai r[mas e semnul datei; puterea cronicarului este una verbal[: numirea actului. Astfel se explic[accentul verbal =i coordon[rile, nara\iunea linear[(Eugen Negrici), acestea nerisipind puterea nici unui verb. Grupul declarativ este o secven\[ritmic[. Cronicarul]ncrusteaz[, dar pl[cerea lui e s[simt[ritmul]ncrust[rilor. Cronica lui Ureche sugereaz[automatismul actelor istorice, repetarea lor aproape identic[. El nu scrie at`t despre anume domni c`t despre persoane care fac automatic ce s-a mai f[cut de at`tea ori. Cometa se ive=te mereu la fel. Ureche nu este st[p`nit de sim\ul personalit[\ii, ci de actele care se]nt`mpl[ inevitabil, aproape identic: un domn urmeaz[ altuia, un r[zboi e primul, al doilea, al treilea etc., incursiunile de pr[dare s-au mai ]nt`mplat. Astfel, ceea ce constituie farmecul cronicii lui Ureche nu sunt faptele]n sine, luate izolat, chiar dac[esen\iale, ci viziunea temporal[a succesiunii lor. Ea degaj[pentru timpul de p`n[la a doua domnie a lui Aron-vod[un ritm al istoriei noastre.

Anul 1359 este]nceputul domnilor cu Drago=, care “dac[au domnitu doi ani, au muritu. [...] Pre urma lui Drago=-vod[, au st[tut la domnie fiiu-s[u, Sas-vod[=i au \inut domniia 4 ani =i au murit. Dup[moartea lui Sas-vod[, au \inut domniia fiiu-s[u, La\co-vod[8 ani. Pre urma lui La\co-vod[au domnit Bogdan-vod[6 ani. Dup[domnia lui Bogdan-vod[au domnit” etc. R`ndurile acestea au aspectul consemn[rii biblice a indivizilor unei spi\e cu men\ionarea num[rului de ani de via\[. Chiar domnia de 32 de ani a lui Alexandru cel Bun exist[ numai ]n c`teva r`nduri, pu\ine fa\[ de num[rul anilor de domnie. Cronica lui Ureche ]ncepe sub semnul modalit[\ii din “Cartea Facerii”: ]n locul spi\elor biblice, exist[ spi\ele noastre domne=ti. Oprirea la un fragment, la un fapt al cronicii e r[m`nerea pe p[r\i de timp sau,]n cazurile mai fericite, pe timpi ai ritmului, de unde nu se mai simte m[sura. O astfel de consemnare lapidar[nu este rezultatul unui “program”: pu\in[tatea informa\iilor detaliate obligase la aceasta.

Exist[ ]ns[ ]ntr-un loc o m[rturisire care ne face s[credem c[o oarecare asumare a conciziei nu poate fi t[g[duit[. Scriind despre pr[darea |[rii Secuie=ti de c[tre +tefan cel Mare, cronicarul noteaz[: “ci de aceast[poveste cronicarul cel le=esc nimica nu spune. [...] Iar[letopise\ul nostru, m[car[c[scrie cam pe scurt,]ns[le]nsemneaz[toate”. Felul acesta al scrierii ar putea fi deci considerat nu numai o alegere instinctiv[a cronicarului]n spiritul nota\iilor despre primii domni, Ureche av`nd pl[cerea de a urma]n=irarea automatic[a actelor istorice a=a cum o putea sim\i o fire medieval[. Ureche recepteaz[istoria, iar nu politica. (Conven\ional, s[consider[m istoric evenimentul consacrat social,]mplinit, iar devenirea, cre=terea lui din ostilit[\i relativ ne]nsemnate s[o consider[m drept politic[.) De la]nceputul cronicii a fost intuit semnul instabilit[\ii: dup[doi ani de domnie, Drago= moare: “pre acesta semnu dint[ia=i dat[ce s[arat[domniia f[r[trai, s[putea cunoa=te c[nu va fi a=ezarea bun[“, domnii “adesea s[vor schimba”. Evident c[aceasta nu putea fi dec`t rezultatul viziunii asupra evolu\iei istorice, dar Ureche avea s[fixeze semnul deselor schimb[ri de domnie dintru]nceput, ca un avertisment c[el astfel va “citi” istoria noastr[; =i citind astfel nu se putea s[nu observe stereotipia evenimentelor.

Miron Costin constatase cu p[rere de r[u c[numai intr-un anume fel sunt cunoscute evenimentele, fa\a lor ascuns[nefiind eviden\iat[: “C[letopise\ele cele streine lucrurile numai ce-s mai]ns[mnate, cum suntu r[zboaiele, schimb[rile, scriu a \[rilor megiia=e, iar[cele ce s[lucreaz[ ]n casa altuia deam[nuntul, adec[lucruri de cas[, n-au scris” *(Predoslovie adec[voroava c[tre cetitoriul)*. Este clar[optarea lui Costin pentru dezv[luirea culiselor =i este explicabil[prin apropierea de timpul despre care scrie. La Ureche tronul =i c`mpul de lupt[ sunt esen\iale. Tronul apare nedefinit, pe o scen[ ]n aer liber, unde urc[ sau de unde coboar[ domnii juc`nd mereu la fel: sunt constr`n=i de un principiu preexistent. Principiul dramatic nu e at`t al individualit[\ilor, c`t al ritmului. Domnii

nu]=i asum[un destin. Ei ies oricum, implacabil, din domnire: furtunos =i imprevizibil ca Ion-vod[, printr-o moarte obi=nuit[ca Alexandru cel Bun, o moarte “cu mare laud[“ ca a lui +tefan cel Mare etc. Realitatea acut[pare a fi aceea a ie=irilor din scen[, care]ncheie b[t`nd tactul. Costin preg[te=te foarte mult intr[rile]n scen[, individualit[\ile exist[mai mult]n aspira\ia pentru domnie, prin uneltirile ce]ntreprind. Individualitatea se manifest[ ]ndeosebi prin felurite tertipuri politice. Pl[cerea lui Costin =i arta lui stau]n descoperirea abilit[\ilor,]n “demontare”,]n demascarea personajelor (s[ne amintim numai de relieful deosebit pe care]l cap[t[Gheorghe +tefan ca uneltitor). Personajele nu exemplific[o caracterologie sau alta]n genere, simplificator, ci un anume fel de inteligen\[politic[. Personajul lui Costin e politic, sprijinit de profilul s[u moral; nu e sanc\ionat at`t de divinitate c`t de propria-i inabilitate. }n viziunea lui Ureche, +tefan Tom=a (lovindu-l cu buzduganul pe Despot), doamna Ruxandra (care-l otr[ve=te pe L[pu=neanu), turcii (care-l omoar[ ]ntr-acel fel groaznic pe Ion-vod[cel Viteaz) etc.]mplinesc mersul implacabil al istoriei; ele nu par a fi acte eminamente politice, fiind secven\ele unui dinamism al istoriei, ale unei viziuni omogenizante.

Cu mijloacele conciziei, prin portretizarea din mers (except`nd figura statuar[a lui +tefan cel Mare), cu constituirea,]ntre datarea ini\ial[=i accentul final pe ie=irea din scen[a personajelor, a unor secven\e ritmice, cronica lui Ureche bate tactul timpului istoric; comentariul p[trunz[tor al lui Costin verific[, teatral sau discursiv, abilit[\ile politice.

Ion SIMU|, *Grigore Ureche =i Miron Costin. Ritm istoric =i comentariu politic*,]n *Diferen\a specific[*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1982, p. 6-11.